OSKAR LUTS

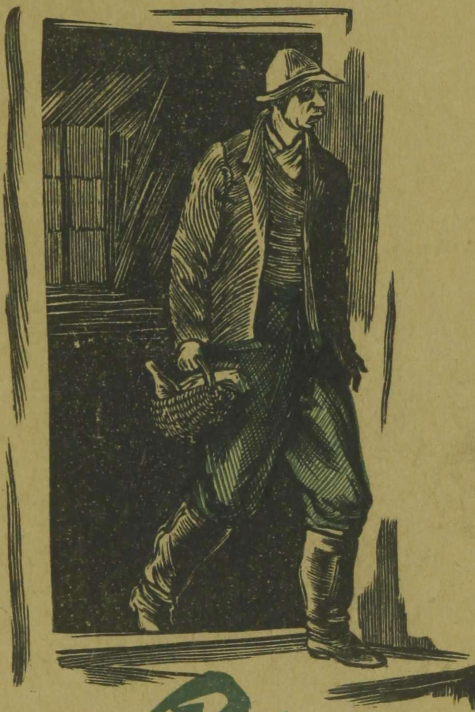

Jüri Rügal

JÜRI PÜGAL

OSKAR LUTS

JÜRI PÜGAL

JUTUSTUS

„ILUKIRJANDUS JA KUNST"
TALLINN 1945

Ja kui siis Jüri Pügala noor, aga sünnitamisest saadik kidurake naine suri, ei suutnud see mees seda esialgu kuidagi uskuda. Surm ju võis lonkida ringi ja aeg-ajalt võtta siit-sealt oma noosi, aga kuidas ta, räisk, julges tungida t e m a tallu ja majapidamisse?

Jajaa, Leeni oli küll juba ammugi kaevanud sisemisi valusid, oli aeg-ajalt tõmbunud kägarasse kas voodisse või kuhu juhtus, kuid seda ei võtnud keegi tõsiselt, seda enam, et need valuhood möödusid võrdlemisi ruttu. Alles nüüd meenub Pügalale, kuidas iga säärase valuhoo ajal naise nägu muutus kahvatuks ja ta laupa katsid higipisarad. Ei, seda ei võetud tõsiselt — see ju möödus tavaliselt üsna ruttu. Pügala ema, vana, tööst küürus ja vimmas Madli, ei peatunudki haige juures, vaid heitis sellele ainult vinge pilgu ja „noh, mis sul's jälle häda on?"

Aitas sellestki. Koosna talus ei sallitud haigeid inimesi. Koosna talus usuti küll jumalatki — kui aega oli, aga põdemised, tohtrilkäimised ja arstirohtude tarvitamised loeti nii ... rohkem vigurdamiseks. Et võtab kord inimene kätte, hakkab uskuma, et ta on haige, ja siis tunnebki end haigena. Lori kõik!

Isegi vana ja karvane Koosna sulasenäss Mihkel tõstis säärasel jutlemisel oma hambutu kärsa supikausi juurest ja leidis ka midagi, otsekui sestsamast supist. „Minu kadunud vanamees oli, nämm-nämm, kaheksakümmend aastat vana, aga mitte kõrdagi ta põlnud aige, nämm-nämm."

„Kuula nüüt!" kiitis vanaperenaine seda ütlust heaks ja tagaparemaks. Ning lakkudes oma mustaks parkunud puulusikat: „Oh, jumaluke! Akkad sa iga veikest valu

südamesse võtma, ega siis saa ilmas ära elada. Siis jääb kõik tegemata."

„Aga eks ole ka s u u r i valusid, mille kätte inimesed surevad, ennekui saavad kaheksakümne aastaseks," lausus peretütar Juuli tasa ja tõsiselt enese ette, otsekui oleks ta need sõnad öelnud endale põue.

Juulike, Jüri õde, oli Koosna talu lootusetu pärisori, juba aastat nelikümmend turjal, tulevikuväljavaateid — mitte mingisuguseid. Ent näe, ta siiski polnud veel langenud elukibedusse ja inimeste põlgamisse; tema veidi nurgelises kehas oli veel kenakestki oma kadunud isalt päritud ümmargust huumorivaimu.

Niisiis võiski öelda, et Juuli oli oma isa tütar ja Jüri oma ema poeg. Vahel juhtub nii, et säärased iseloomu pärandid esinevad eriti teraval kujul.

Olgu see kõik öeldud nii muu seas ja möödaminnes, aga tõsiasi oli see, et Koosna noorperenaine Leeni oli surnud ja maha maetud kõigi ristiusu kommete järgi. Koosna talu majapidamisse oli tekkinud lünk, suur lünk, ja asendamatu..., vähemalt esialgu.

Koosna talu lesk peremees Jüri Pügal seisab tagakambri akna juures ja vahib välja, valmivale viljapõllule, hambad irevil, käed püksitaskuis. Ei, ta ei ümise mingisugust lauluviisi, ta ei suitseta, ei vilista; ta ainult põrnitseb välja oma mustade ja tihedate kulmude alt, mis on sinna tõmmatud nagu söega, sinna pruunide ebasõbralikkude silmade kohale. Pole viga teravail põsenukkidelgi, ja kunstis välja suruda oma pealmisi hambaid ükskõik kui kaugele — ei, selles ei jõua temale keegi järele.

Siis tige pilk hüvakule ja vasakule, otsekui valmistuks ta hüppele... kallale sellele nähtamatule, kes temalt röövis naise.

„Kurat!“ lükkab ta kämbla läbi pooleldi pulstunud juuksekahlude. „Just nüüd, kibedal tööajal!“ pomiseb ta.

Keegi tuleb õuest eeskambrisse ja hakkab kolistama pliidi juures.

„Kas sina oled, ema?“

„Jah. Mes siis?“

„Tule siia!“

„Põle aega.“

„Tule! Ma tahan sulle midagi öelda.“

Jüri Pügal koristab kokku oma hulkuvad hambad, võtab käed taskuist, läheb eeskambrisse ja istub kärblasist mustendava söögilaua juurde. „Kuule!“ ütleb ta, kallutades pead ja õlgu.

„Noh?“ pühib vanaperenaine oma nohustunud nina ja pöördub poja poole, ise küürus, köökus, aga erk; võib olla, et ta aimabki juba, mida Jüri kavatseb öelda.

„Kuule!“ kordab poeg.

„No miks ma ei kuule, egas ma kurt põle.“

„Kuule, mis me's nüüd tegema hakkame... ilma Leenita. Viljad tahavad koristada ja peksta...“

„Noh, või need viljad Leeni pärast koristamata ja peksmata jäävad. Vaata jah, kus oli abimees, et ilma temata enam läbi ei saa!“

„Kust võtta praegusel ajal tööinimest? Ja's veel see poisipõnn... Kuule — ta jälle hakkab karjuma. Mine, vaigista teda!“

„Põle tal äda kedagi. Las karjub.“

Ning töinabki see Jüri ja kadunud Leeni pooleaastane abielupärand seal tagakambris üsna mehiselt.

„Peaks vähemalt võtma kellegi, kes hoiaks last,“ laskub Jüri käsipõsekile ja sügab kõrvatagust. „Mine, vaigista teda, ta karjub enda lõhki.“

„Põle ükski laps ennast lõhki karjunud. Las karjub, küll jääb vait."

„Hmh," teeb Jüri, ja äkki, otsekui mingisuguse tõuke mõjul meenub talle, millise hoolega kohtles kadunud Leeni seda last. Ei, Leeni muidugi läks liiale oma hellitustega — vahel ajas vihalegi, aga näe, nüüd oli selleski asjas lünk. Poleks võinud arvata, et see vaikne naine oma kadumisega jätab nii palju tühje kohti Koosna tallu. Näe nüüd, milline narr ja ebamugav olemine!

Lükkab suust oma pealmise hambakarja, heidab tigeda pilgu emale, läheb ise vaatama, mis siis õieti on juhtunud selle väikese Jüriga, et ta möirgab nii koledasti. Nojaa, laps on märg nagu kala. Peaks vahetama tema pesu, aga kes seda teeb? Sealsamas hällis vedeleb pudelike juba hapnema läinud piimaga. Hm, nii see ei peaks olema. Kuhu jäi Juuli? Ema ei liiguta end naljalt töö juurest, millele ta juba kord on küüned sisse löönud. Räägitagu veel, et vanaemad hellitavad ja hoiavad oma lapselapsi nagu silmateri ja nii edasi. Ei, ega emagi just vihka seda Jürist poissi, aga tal pole aega temaga jännata, pole aega teda poputada.

Viimaks tulebki õde Juuli ja ajab asjad joonde. Nüüd on poiss kuivas rüüs, lutt värske piimaga suus ja rahu majas.

„Ikka päris paha, et see Leeni ära suri," venitab Jüri Pügal, seistes pooltöllakil sealsamas hälli juures.

„Ahah," heidab õde vennale kõõrdpilgu, „kas hakkad taipama, et paha on? Mis sa tast siis nahka panid?"

„Kuidas? Keda ma nahka panin?"

„Ikka sellesama Leeni panid nahka. Teine haige inimene, aga muudkui tööle ja tööle! Lasknud tal rahulikult põdeda — võib olla, et oleks saanud terveks."

„Soo-oh, nüüd veel m i n a süüdi! Ega kedagi! Kas

mina teda kunagi tööle ajasin? Kui keski ajas, siis ajas ema, mitte mina."

„Sa oleks pidanud oma naist kaitsema. Mis mees sa muidu oled?"

„Ah, jäta järele, Juuli! Egas ma teda siia tallu mõneks printsessinaks ka ei toonud. Midagi ta ometi pidi tegema. Või tahad sedagi öelda, et ma ei teinud Leenile ilusad matused. Terve Sorju vald ei mäleta sääraseid matuseid. Juba kirst ise maksis..."

„Jah, ja mis oli's Leenil sellest enam kasu, kui sina uhkeldasid tema matustega?"

„Hmh! Sina, Juuli, ajad ju päris kiusujuttu. Ja mina parajasti tahtsin sult just head nõu küsida. Oled juba nagu elanud inemine ja..."

Juuli vaikib. Juuli ei uudishimutse. Ta ainult kohendab lapse aset ja vaipa ning silitab väikemehe pead ja laupa oma kareda käega.

„Nii jah, et..." tammub Jüri jalalt jalale, „mis oleks, kui ma võtaks uue naise või nii?"

„Ohoh!" muigab õde. „Kas sa näe, kui nobe!"

„Ei, ikka päris õige kohe. Egas nõnda ei saa. Mis sa arvad sellest?"

„Mis minul arvata. Aga siis juba osta kirst enne valmis, sest ega selle teisegi naise käsi käi paremini kui esimese."

„Kuule, Juuli," põrnitseb veli, „sa oled päris käest ära! Ennemalt sa kunagi polnud niisugune. Mis on sinuga juhtunud?"

„Eks Leenikese elu ja surm õpetanud mindki natuke. Ei, mis natuke — ma näen nüüd kõik. Naine tuuakse majja tööloomaks, pigistatakse tast viimne üdi välja ja saadetakse surma; siis ostetakse talle kallis kirst ja tehakse toredad matused ja... asi on nudi. Las terve Sorju

vald paneb käed kokku ja imestab: vaata, missugune kange mees see Koosna Jüri on!"

See on Jürikesele säärane obadus, millest ta ei toibu niipea. Ja nüüd käib tema ülemine hambarida juba üsna korrapäraselt edasi-tagasi, otsekui püüaks mees peeneks jahvatada neid kõvu teri, mis Juuli talle puistas. Aga kui ta siis viimaks on kuidagi suutnud seada õrrele oma mõttekesed, siis ära imesta, et ta ütleb kas või nii:

„Einoh... einoh, see on ju lausa kiusujutt. Ja nagu ma näen, ei hoia sa enam sugugi Koosna kanti. Sind on nagu ära tehtud. Aga ära unusta, et kui siin talus keegi tēgi ja oli midagi — eks see siis läinud kõik t a l u heaks."

„Talu heaks!" paneb Juuli käed kokku. „Või talu heaks! Ja kes on see talu? — Talu oled sina. Noh, osalt emagi, aga kauaks teda enam. Talu heaks olen ma siin juba kolmkümmend aastat oma konte murdnud, aga ütle, mis ma e n e s e heaks olen saanud? Tõepoolest, ma olen niivõrd vanaks ja krobeliseks muutunud, et ei julge peeglisse vaadatagi."

„Hmh. Miks sa's mehele ei läinud?"

„Mul polnud selleks aega; pidin töötama t a l u heaks."

„Kiusujutt!" astub Jüri akna juurde ja vaatab välja. „Kiusujutt — kõige puhtamal kujul." Ning siis vihahoos, mis niikuinii järjekorda on oodanud: „No, kurat võtku, eks siis mine minema, kui sul siin nii halb on!"

„Seda ma teengi. Ainult anna mulle minu osa kätte, küllap ma lähen."

„Missugust osa sa tahad?"

„Nooh, ära'nd ikka tee ennast... Minu osa ja palk kolmekümneaastase teenistuse eest — siis ma kaon siit otsekohe, kas või tänapäev."

„Sa oled põrunud! Oled hulluks läinud! Kust ma võtan sulle selle „osa" ja palga?"

„Nooh, juba sellest saadik, kui mina hakkasin kaela kandma, koguti ikka talu heaks ja talu heaks. Kuhu see's jäi?“

„Jäi, kuhu jäi, aga sinul pole õigust siit midagi saada. Sul oli alati kõht täis, riided seljas, saapad jalas — mis sa veel tahad? Ja seesama laps siin? Kas tema tulevikku ei peagi arvesse võtma?“

„Hm... Kui oleksid vähegi mõelnud lapse tuleviku peale, siis sa poleks ta ema ära tapnud. Ja kui see laps jääb säärase hoole alla nagu praegu, siis — seda ma ütlen sulle — ei jõua ta kuigi kaugele oma elupäevadega.“

„Häbemata loom!“ pigistab Jüri käed rusikasse, valmis toimima käsitsi. „Vanatüdrukuraip!“

See pole enam kõne, vaid möirgamine. Isegi laps muutub tähelepanelikuks, lükkab oma lutu kõrvale ja püüab vaadata üle hälli serva. Taipab temagi, et asi pole korras. Tagakambri lävele tekib vesine ja tige silmapaar, raamiks sügavad kortsud nagu valged vermed. Need on vanaperenaise Madli silmad.

„Noh, kas jälle jagelete? — Ei, ma pean võtma selle malaka. Kuhu ta mul jäigi?“

„Ja-jah, tõmba talle hästi!“ ässitab Jüri. „Ta on ju päris sõgedaks läinud. Lubab meilt ära minna ja nõuab minult oma osa... ja palka kolmekümne aasta eest.“

„Mes? Mes? Räägi nii't ma aru saan. Kes läheb ära?“

„Juuli läheb ära...“ on nüüd jäme ots Jüri käes. Nüüd pole tal enam vajadust karjudagi — nüüd on see asjaõiendus ema käes.

„Juuli läheb ära...“ kordab vanaperenaine ja vaatab kõrvale, otsekui kuulatades mõnda kauget heli. „Kuhu ta's läheb?“

Eks küsigu temalt eneselt — ta on ju siin.

„Kuule, Juuli, mes juttu sa ajad, vana reo?“

„Lähen ära jah," noogutab tütar pead.

„Kuhu sa lähed?"

„Küllap leian, kuhu minna, aga siia ma enam ei jää. Juba ammu-ammugi oleks siit pidanud jalga laskma, aga ma olin rumal. Ei, ma olin loll."

Juuli ütleb seda vaikselt, aga asjalikult, nagu oleks jutt mõnest endastmõistetavast asjast. Ja just see ongi, mis kostab võõrastavana ja kurjakuulutavana. Kui ta tõstaks häält, sädistaks, siis kuuluks see tavaliste nähtuste hulka, millega Koosna memm juba on harjunud ja millel kunagi pole olnud suuremaid tagajärgi. Noh, ütleme, et Juuli painas raha kas uue kleidi või saabaste jaoks, ja kui sai selle, siis läks kõik jälle endist rada. Ent nüüd see lihtne: „L ä h e n ä r a j a h" — see oli nagu rahe, nagu äkiline öökülm.

„Ah, et olid loll," vaatab eit altkulmu ja pühib põllenurgaga oma piimaseid suunurki. „Kuidas sa's nüüd nii järsku targaks said?"

„Näed, et sain," kummardub Juuli hälli kohale, justkui kõneleks lapsega. „Elu õpetas."

„Vaata-vaata! Kas sa kuuled! Või tema muudkui läheb ära. Ja just nüüd kibedal tööajal, kus meil isegi vähe töökäsi. Nagu Leenigi: just parajal ajal! Mis sul's on — mõni peigmees või? Kas akkad mehele minema?"

„Mis sa sellest küsid? Eks see ole mu oma asi."

„Võe! Ja kuhu siis meie Jüriga jääme?"

„Teie? Eks te jää siia, kus olete praegugi; jääte siia ja muudkui rühmate talu heaks. Mina olen siin juba küllalt rahmeldanud, vaja vaadata, ehk saab nüüd kuidagi teisiti läbi. Iga talutüdruk peab teenistusaasta vahet — millal on minule kolmekümne aasta jooksul mahti antud hinge tõmmata? — Ei, küllalt, küllalt!"

„Mes sa's tahad aastavahet pidada või? Aga kas sa

seda ei tea, tüdruk, et aastavahet peetakse talvel, mitte sügisel, suurel tööajal."

„Mina lähen siit hoopis ära ega näita siia enam oma nägugi."

„Kas sa kuuled! Või tema läheb siit hoopis ära ega näita enam nägugi. See on siis nüüd see tänu oma vanemate vastu! Oi sa metsaline, misukesi sõnu ajab suust välja! Aga oota, ega sa veel põle kuhugi läinud. Kos see kepp jäi?"

Kööpab eeskambrisse, võtab pliidi eest haohunnikust „paraja" vembla, tuleb tagasi ja seisatab tütre ees, vahib alt üles... ähvardavalt nagu nõid muinasjutus; ja keegi ei saa öelda, et temagi ei mõista oma hambaid suust välja lükata... muudkui ainult niipalju, kui neid seal veel olemas on.

„Ära sa tule ühti oma kepiga!" ütleb Juuli võrdlemisi heatujuliselt. „Ega pole enam endised ajad, kus sa mind võisid vemmeldada niipalju kui süda kutsus."

„Noh, ütle's nüüd veel, kas lähed ära?" lõõtsutab õrn emasüda.

„Muidugi lähen," vastab tütreke.

„Ah, või sedasi! Oota, ma sulle raipele näitan!"

Tõstab vembla, tahab lüüa, aga juba haarab Juuli selle asjakese enese kätte, murrab põlvel katki ja viib tükid pliidi alla. „Vaat', nii on lugu selle näitamisega!" naeratab ta enesele otsekui põue.

Pereema vahib juhmilt ringi: näe nüüd, mis nad temaga tegid! Säärane ongi see laste tänu oma vanemate vastu! Ning Jürile, oma lemmikule: „Noh, mis sina siin vahid, pea laiali?"

„Mina, noh..." kehitab pojuke õlgu. „Ma ju ütlesin, et ta on päris käest ära, et ta on sõge, justkui oleks söönud koerapööririhtu."

„Noh, Koosna Juulike," ütleb Pedasoo metsavahi naine pühapäeval kirikuõues, „nüüd matsime Leenikese maha ja... Tere, jah, tere! Küll sul on kare käsi nagu kraas! Kuidas te's nüüd läbi saate ilma Leenita?"

„Oh, eks saa kah kuidagi. Ainumalt see laps, see Väike-Jüri... Sellest on kahju."

„Noo-jah, laps jah... Seda ma juba arvasin. Kuigi, ütleme, Jüri sinnapoole võtab uue naise — ega see ikkagi pole lapsele e m a arm."

„Kus sa sellega! Aga mis'nd Jüri uuest naisest, siis ta otsib seda juba praegugi."

„Ära räägi! Leeni ju põle hauas veel äragi jahtunud."

„Mis sellest. Eks tööloomа ole tallu alati vaja."

„Oi, õnnis!" teeb Pedasoo Mardi õsjas naisterahvas suured silmad. „Või siis asjad juba nii kaugel."

„Ja ega see veel ole kõik. Kõik on siis, kui ma sulle veel midagi ütlen. Tead sa, Miili: mina lähen Koosnalt ära. Ja just praegu tuli mulle hea mõte. Teie seal Pedasool elate nagu kaks öökulli, pole teil lapsi ega kedagi — anna seal mulle üks nurgake peavarjuks... esialgu. Eks siis pärastpoole näe, mis saab."

„Hmh, mis jutt see on?"

„See on päris tõsine jutt. Egas ma sulle valetama hakka... pealegi kirikuõues."

„Oi sa armutegu! No kui mulle keegi teine inimene seda räägiks, siis ma sülitaks talle otse suhu, aga kui sa ise... Mis te's läksite seal tülli või?"

„Noh, millal me ei tülitse. Aga seekord on säärane asi,

et... Sellest räägime edaspidi. Peaasi on see: kas annad mulle ulualust või ei?"

„Miks ma ei anna, kui sul tõsi taga on. Tule kas või praegu ühes."

„Ei, kulla Miili, praegu ma küll ei tule. Aga kui kord tulen, ega ma siis tule tühjalt-paljalt. Ja ära sa seda arva, et ma sult midagi tahan i l m a saada. Selle pika ajaga on mul sinna kirstukese põhja ka ikka kogutud üht kui teist. Ja muidugi peab Jüri mulle veel paljugi juurde andma."

Metsavahi Miili vaatab kuhugi kõrvale ja raputab oma veidi hallisegast pead, huuled kõvasti kokku surutud. Küll on imelik see maailma elu! „Aga, võib-olla, ehk mõtled veel ümber ja jääd sinnasamasse paigale?"

Ei, Juuli ei mõtle enam midagi ümber. Ükspäev ta tuleb sinna neile, Pedasoole, ja siis nad räägivad veel kõik läbi, et kuidas ja millal. Aga näe, ilmad ei parane: ühtelugu muudkui vihma ja vihma. Et ta ka otsa ei lõpe, see vihm seal üleval!

„Eks taevaisal ole kõike küllalt, nii vihma kui verd." (Metsavahi Miili mõtleb oma vennale, kes sõjas surma sai.) „Aga eks sa's seleta kas või paari sõnagagi, mis seal Koosnal õieti oli, et sa nii äkki ära tuled?"

„Seda seletust polegi rohkem kui paar sõna. Nad on seal mõlemad nii kiskjad, et hale ja häbi vaadata."

„Hmh. Mina'nd tunnen neid vähe, aga matuste ajal küll põlnud midagi märgata, mis nii..." (Miili oli matuste ajal Koosnal abiks olnud roogasid valmistamas.)

„Matuste ajal! — Matusepidu oli niisama silmapetteks või kuidas. Ohoh, küllap see Jüri mõistab varjata oma kitsidust. Nüüd ta nendesamade matustega uhkeldabki. Ema on vana ega mõista varjata: ähvardab kõik rahva laiali peksa, kui veel kord matused tulevad."

„Aga kui tema enese matused tulevad?“ naeratab Pedasoo Miili, kergitades oma tihedaid kulme. Ja nii on ta päris kena ja meeldiv naisterahvas, lohukesedki jumekail põsil. See natuke halli juukseis — mis see siis!

„Ooh, ema ei räägi kunagi e n d a surmast. Temale ei tule seda meeldegi: tal pole selleks aega.“

„Just üleliigse tööga ta tapabki enese.“

„Tapab enda ja tapab mõne teisegi.“

„Kas sul pole kahju ära tulla ja teda sinna üksi rühmama jätta?“

„Mõnele võõrale ehk paistabki nii, et see on minust jõle tegu, aga tead, Miili: kas mind o n Koosnal või e i — see on ükskõik. Ema rühmab ikka o m a viisi ja kihutab teisigi takka... kui tal veel on, keda kihutada. Kelle nahka see Leenigi läks?“

Kõnelejaist möödub salgake udusulis poisse.

„Näe, Koosna mamsel kah väljas!“ ütleb üks kaunis laia häälega ja lõtv nii kehaliselt kui kommetelt; lõdvad on säärsaapadki tal jalas — aina lotendavad.

„Ja vaadake, poisid, kui viksi ta enda on visanud!“ hindab teine. „Nii et...“

Ja siis nad kaugenevad, ning pole enam kuulda, mis nad edasi jamavad.

„Vaata, kus nadikaelad!“ kortsutab Miili oma tihedaid kulme. „Endil veel kõrvatagused märjad.“

„Oh, las olla!“ heidab Juuli käega. „Noo-jah, jääb siis nii, et ma tulen ja ütlen.“

„Jah, kui see just nii peab olema.“

Imelik — arutleb Juuli koju minnes endale põue —, et vanatüdrukute peale tehakse hambad paljaks, aga vanapoisse ei puutu keegi. See tuleb muidugi sellest, et mees võtab naise, aga naine ei saa meest võtta. Ei, juhtub

sedagi, et ka naine võtab mehe, see on: naine mässib oma viguritega mehe nii sisse, et viimane ei saa arugi, kui tal juba päitsed peas ja rauad suus on. Aga millal oli temal, Juulil, selleks aega! Jumaluke! Ja kui tal olekski aega olnud, egas temast poleks saanud mingisugust tembutajat. Ja siis tema näolapike ja kogu välimus: paras hernesse üles seada. Kui sinna veel juurde arvata Koosna perenaise liigne asjalikkus, aiva jääkülm suhtumine ümberkaudseisse inimestesse, siis polnud ime, et uks abiellu oli tema eest kinni nagu pigiga. Ja nii jooksis tema elu lausa tühja. Ega talle meest kui säärast enam polnudki nii väga tarvis, aga oleks tal vähemalt üks inimolend, kellega võiks usaldavalt kõnelda, nii... südamest südamesse. Oi, kõnelda oleks palju!

Jah, tal oli üks inimene, kellega võis seda teha, kuid seda pole enam; see sattus vaevajate kätte ja suri. See oli ainus inimene tema eluteel, kes mõistis teda ja keda mõistis tema. Ent see aeg oli nii ütlemata üürike nagu armas unelm.

Näe, seal see nüüd oli: Leeni s a i mehele, kuid mis ta võitis sellega? Elas seda abielu nagu kuumadel sütel ja lahkus siit maailmast suurimas südamevalus oma lapse pärast... Ega see natuke heatahtlikkust ja poolehoidu, mis talle sai osaks temalt, ometi jõudnud tasakaalustada neid viletsaid päevi, mis ta vireles Koosnal. Ent jumal tänatud, vähemalt n ü ü d on tal rahu, kuna tema, Juuli, peab siin veel siplema mõne aja. — Ega seegi tema elu suuremat parandada tõota, kui ta Koosnalt kolib metsavahi juurde. Esimene küsimus on kohe: mis ta seal tegema hakkab? Väga võimalik, et nad saavad Miiliga sõbraks, kui teineteist rohkem tundma õpivad. Aga egas ainult sõprusest elata, olgugi see nii tihe kui tahes; peab ka midagi tegema ja toimetama, muidu kasvab aeg üle

pea. Küll on kahju, et ei mõista mõnd käsitööd. Polnud ju kunagi aega midagi õppida!

Aga... kui õpiks veel nüüd? Silmanägemine on korras, ja küllap näpudki painduma hakkavad. Oh, hädakorral võib kedrata ja kangast kududa. Ainult ära, nende jõledate inimeste juurest ära, kes on kas pimedusega löödud või kurjast vaimust vaevatud.

Aga kui ta jõuab koju ja seisatab Väike-Jüri aseme juures, siis paneb ta käed risti ja peagu karjatab endale põue:

„Issand jumal! Ja mina murran pead, mis metsamajas tegema hakata! Jüri, Jürikene, sa ju tuled minuga sinna kaasa? Eks ju? Oi, teeme siit juba homme sääred!"

Aga Koosna Jüri, see vanem, polegi nii lihtne mees, kui ta näib. Kes teda lähemalt tunneb, see teab, et Jürikese peas on rohkesti haake ja konkse ja muidki ilusaid asjakesi; ja selleks, et neid esile tuua, on tarvis ainult vastavat olukorda ja parajat silmapilku.

„Noh," ütleb Juuli vennale, „nüüd on mu kraaminatuke kõik koos, pane nüüd hobune ette ja vii mind Pedasoole metsavahi omade juurde."

Jüri, kes seni on õe askeldamist jälginud põrnitseva vaikimisega, avab alles nüüd oma suu ja lükkab hambad esirinda.

„Või nii?" ütleb ta.

„Jah, nii, nii," noogutab Juuli pead. „Ja kui sa ei taha tulla ise, las siis ajab Mihkel seda asja."

„Aga kui mul polegi selle jaoks hobust ega inimest, et sind ja su kraami sõidutada sinna ja tänna."

„Kuhu sinna ja tänna? Ainult metsavahi Mardi juurde ongi vaja."

„Ei saa!" raputab Jüri kahetsevalt pead. „Pole võimalik. Hobused on töös kinni."

„Hobused ei ole töös kinni; hobused on koplis."

„Noh, las nad's olla koplis."

„Mh," sügab Juuli oma päikesest kestendavat nina, „mis ma's pean tegema?"

Õlakehitus. Eks ta võtku oma kraam selga ja tassigu sinna, kuhu tarvis.

Ei, mistarvis selga? Küll Mart tuleb talle oma hobusega järele.

„Häh, Mardil, konnal, polegi hobust."

„Pole viga. Ega sellepärast veel minemata jäeta. Küllap külast hobuse ja mehe leian."

Juuli võtab suurrätiku õlgadele ja tahab juba minna, aga Jüri seisab talle teele ette, kahl juukseid laubale kleepunud, ise must ja kõhn ja silmad täis pisitillukesi paharette. „Kuhu, kuhu?" sirutab ta käed välja. „Ei lähe sa kuhugile."

„Mis? Ega sa mõtle mind siin vägisi kinni pidada?"

„No külla ma sind küll ei lase: räägid seal pagan teab mis. Ja seda seal just oodatakse, et mind jälle maha materdada, et Koosna Jüri on see ja teine ja see viimane. Ja seda ma just ei taha praegusel ajal."

„Ahaa, sa kardad, et siis ei leia endale uut naist. Aga seda ma sulle ütlen: kui sa mind jalamaid ei vii metsavahi juurde, siis ma n i m e l t lähen ja räägin igas talus, kus on meheleminejaid tüdrukuid, missugune vilets näss ja alatu kooner sa oled. Siis aetakse sind kõikjalt kas või kaelkookudega välja, sest mind kui su õde usub igaüks. Vali nüüd ise, kumba sa tahad."

„Kas sa näe! Vaata, kus nõid! Mine siis ja ütle Mihklile, las paneb hobuse ette. Saabki kord lahti sihukesest poole aruga inimesest! Egas muidu öelda, et kõik vanatüdrukud lähevad hulluks. Nii ta'p ongi."

Vanaperenaine tuleb kambrisse ja taipab ainsa pilguga olukorda. „Noh, kas jälle?" vaatab ta kõõrdi oma armsate laste poole.

Järgmine sõnelus tekib siis, kui Juuli võtab hällist lapse ja tahab teda kaasa viia. „Mis nüüd?" jõllitab Jüri.

„Ei muud midagi, kui et viin Jürikese enesega ühes."

„Ohoh! Kes seda lubas teha?"

„Mina andsin kadunud Leenile tõotuse hoolitseda tema lapse eest. Ja seda tõotust ma täidan."

„No kuule, kuule, sa lähed liiale oma asjaga! See pole sinu laps. Sa võisid anda palju tõotusi, aga laps jääb siia.“

„Mis ons parem: et ta siin sureb või minu juures elab?“

„Võe! Aga kes ütleb, et ta siin sureb ja sinu juures elama jääb?“

„Mina ütlen. — Siin pole kedagi, kes ta eest hoolitseks, aga seal olen mina, ja teen tema heaks kõik, nagu lubasin. Teie siin elage ja olge — talu heaks. Mina annan ta sulle tagasi, kui ta enam minu abi ja hoolt ei tarvita. Sa peaksid mulle tänulik olema. Aga sina ja — tänulikkus!“

Ent nagu ikka ja alati, jõuab Koosna vanaeit nüüdki just parajal ajal jaole, on seekord aga ootamata leplik. „Las viib,“ koputab ta oma luise ja pruuni nimetissõrmega poja käisele. „Las läheb ja võtab poisi ühes. Siis on üks kahju ja üks kasu. Mes me teeme lapsega? — Sina ei mõista teda talitada, ja minul põle selle jaoks aega. Las lähevad! Ära sõdi vastu!“

„Hmh,“ teeb Jüri, „aga kui ma oma last vahel näha tahan, et kuidas ta kasvab või nii?“

„Siis tule ja vaata!“ Ja Juuli riietab juba last teekonnale uude koju. „Aga pea meeles ja kirjuta endale nina peale, et sa meile tood või saadad küllaldaselt toidupoolist. Sa tead küll, mis mul Koosna talust saada on. Ei tee sa seda aga mitte, siis tea, et see ei tõsta sinu nime au, kui ma hakkan kohtu teel nõudma oma osa ja oma palka. Ühtlasi käin ma siis talust tallu ja majast majja ja läbi kogu Nõrju kihelkonna ja Sorju valla ning rihin asjad nii sisse, et sulle aetakse koerad peale, kui sa kuhugi julged minna kosjajutuga. Usu mind!“

„Jäta, jäta, Juulike!“ tõrjub ema. „Mes sa ikke nii koledasti ähvardad! Küll ta teeb ja toob. Aga sina ole ea laps ja tule meile ikka jälle appi, kui meil on käsil mõni kibedam töö. Eks sa's tule, jah?“

„Küllap ma tulen, kui mahti saan. Aga ma tulen ja töötan nii palju, kui i s e tahan, kuid mitte nii palju, kui t e i e tahate. No nii. Lähme siis pealegi minema, Jürike! Näe, Mihkel ootab meid juba väljas ja teeb nämm-nämm. Vaata, misuke ümmargune ratashabe tal on, justkui pärdikul."

Ja pole seal ei jumalagajättu ega häid soove ega sõbralikku sõnagi. Kõik läheb kuivalt ja ükskõikselt; ei, läheb isegi vaenulikult.

„Noh, mes siis nüüd saab?" paneb vana pereema käed puusa ja vahib pojale näkku, kui Juuli on lahkunud.

„Ma ju ütlesin," kehitab poeg õlgu, „et kõik vanatüdrukud lähevad hulluks."

„Akka nüüd kohe vaatama, vahest ehk saad mõne kätte. Palju's mina siin üksinda jõuan. Aga vaata, et tal oleks konti töö jaoks! Ära too siia sääratseid keblakuid, nagu see Leeni oli."

Pedasoo metsavaht Mart Oblikas istub oma majahüti lävel ja mängib lõõtspilli. Tasased ja mahedad helid aiva tihti vahelduvad röögatustega, nii et rõkkab kogu ümberkaudne mets ja maa.

See on mees, kelle vanust on jalapealt võimata kas või umbkaudugi kindlaks määrata. Temale võib ilma vähemagi sisetunde-piinata anda oma nelikümmend kuni kuuskümmend aastat. Aga mis on lihtsam kui öelda ilma mingisuguse riisikota, et Mart Oblikas on keskealine mees?

Jah, ja nüüd istub seesama keskealine Mart Oblikas oma metsamajakese lävel ja mängib lõõtspilli, rohekast riidest nokk-müts natuke kuklas, kustunud pabeross suus. Mehise, veidi punetava nina all tunnevad end päris kodusena horisontaalse s-tähe kujulised tihedad vurrud — üks ning teravam ots kõditamas põsenukki, teine—sorakil all, katmas paremat suunurka ja osalt kippumas suhugi. Ei, Mart Oblikas oma tumerohelise jopiga ja korralikkude säärikutega meenutaks välimuselt päris kenasti mõnda vanaaegset metsahärrat, kui tal ainult selle nokaga mütsi asemel oleks teine peakate... näiteks mõni linnusulega ehitud kübar. Aga see müts! See on talle otsekui pähe kasvanud juba esimesest maailmasõjast saadik; väga võimalik, et ta sellega vahel magabki — egas ta pole mõni säärane jõmm nagu apteeker Sorju kivisilla juures, kes istub pungili täissöönuna oma kabinetis ja vahetab kübaraid igas tuuletõmbes. Mart Oblikas on see, kes ta on; ta sai suures sõjas haavata, põrutada ja pressida, aga ta

ei tee sellest suurt numbrit; ta vaid istub oma majahütikese läve alumisel trepiastmel, tõmbab lõõtsmoorikat ja vahel, kui selleks on tuju, käib ka metsas, vaatamas ja kuulamas, kas ja kuidas linnud laulavad.

Juhtus kord nii, et ta sai kätte ühe ilusa linnu, kes küll ei laulnud, aga selle-eest saagis ilusat kaske riigimetsas, nagu endal ei oleks küllalt metsa. Siis oli sel linnukesel, kes muuseas osutus Koosna Jürikeseks, vesi ahjus ja kell kümme, aga ta siiski pääses terve nahaga, sest Mart oli suuremeelne ning vaatas asja peale läbi sõrmede ja roosade prillide. See lugu lõppes nii, et Jüri Pügal laskis endal ise veidi aadrit, tegi nii öelda k a s e l i i k u, kostitades metsavahti õlle ja viinaga. Kuid aader oli see ometi: Jüri süda tilkus verd — nii palju raha oli otsekui m a h a v i s a t u d. Ja sellest päevast saadik oligi Koosna peremehel metsavahi Mardi vastu suur ja sinine vimm. Ja nüüd kolis see pagana vanatüdruk, Juulist õde, just selle mehe juurde korterisse! Kui nüüd Mart (oma lolli peaga) kõneleb sellele tema peenikesest näputööst Tõistre metskonnas — vaat' siis on õel uus lisatrump käes, et temalt oma osa ja töötasu välja pinnida. Aga ei, ega Mart nii loll ikkagi ole: kui ta sellest plärama hakkab, siis ju kukub tä ka ise sisse.

Nojah, Mart istub oma majahüti lävel ja kräunutab lõõtsmoorikat. Keel ripakil, kõrvad kikkis ja saba siruli lamab ta kõrval hundikoer Muri ning vahib metsa poole. See on küll nii, et päris ehtne hunt see peni ei olegi — ta ei hoia oma saba mitte täiesti sirgelt, samuti ei tunnista ka tume seljajoon tõulist puhtust —, aga kust sa alati võtad neid tõupuhtaid loomi. Ta ei armasta muusikat, ta lausa vihkab neid hirmsaid helisid, mida peremees kisub ja rõhub sellest neetud kastist, kuid pole temalgi käepärast paremat leivaisa; peab kannatama ja kuidagi

läbi ajama; ja egas peremees alati mölla selle sõgeda kastiga, ta teeb ka midagi muud.

Näe, nüüd pöörab Muri oma pika koonu äkki metsatee poole ja teritab kõrvu, kuulatab. Ja Mart tunneb oma looma. „Kes sealt tuleb?“ küsib ta, surudes pilli kokku ja asetades enda kõrvale.

„Jah,“ vastab Muri kõhkleva pilguga, „seda ei tea minagi esialgu. Aga tullakse, sõidetakse. Kas sina's ei kuule vankri kolinat?“ Ja nüüd tekib koera peas küsimus: kas lonkida sinnapoole vaatama ja haukudagi veidi... nii moe pärast, või oodata siinsamas? Ent uudishimu on suurem kui laiskus. Ainsa nõksuga on ta juba istukil, siis jalul, valmis minema.

„Ära mine kuhugi!“ koputab Mart trepile. „Jää paigale! Kui tulebki mõni, küll ta jõuab siia ilma sinu abita.“

Vastu tahtmist ja rahutult istub Muri endisele kohale: mispärast ei lubatud teda vaatama minna? Ta ometi pole seda sorti, et kargab rindu õigele inimesele. Ja ometi on niihästi loomast kui inimesest kohe näha, mis asju ta ajab.

Ahah, nüüd kuuleb ka peremees auklikul metsateel vankri loginat. Saab siis ometi näha, kes tuleb siia — hobusega?

Ent võtab veel mitu head minutit aega, kuni metsaservale tekib Koosna Juuli oma koormaga. Ja nüüd ei jõua Murit enam keegi tagasi hoida; nüüd teeb ta just sedasama, mida teeb kogu tema suguselts võõraste inimeste ilmumisel.

„Hmh,“ mühatab Mart, „mis see's tähendab?“ Ning tahes teha kas või oma vurrudelegi veidi nalja ning olla terane: „Egas täna pole jüripäev, et kolitakse!“ Ja kambrisse täiest kõrist: „Miili! Miili! Tule välja! Tule ruttu välja!“

Miili tulebki välja. „Mis sa röögid siin?“ küsib see.

„Vaata sinna ja ütle, kas see on ilmsi või unes?“

„Armas aeg!“ paneb metsavahi emand käed kokku. „See on ju Koosna Juuli. Aga ta lubas ju... lubas...“

„Mis ta lubas?“

Ent seekord jääb Mardikese mokk ripakile, sest juba tõttab Miili tulijate juurde ja häälitseb seal.

„Aga, armas inimene,“ hüüab ta, „sa ju lubasid enne ütlema tulla, kui kolima hakkad?“

„Oh, eks see ole ükskõik. Peaasi, et sa üldse lubasid mulle oma juures peavarju anda.“

„Einoh, seda küll, aga mul on see suberik veel hoopis koristamata ja täis kõiksugu prahti.“

„Pole viga! Küll me ise koristame. Ega meie Jürikesega pole saksad ega antvärgid.“

„Jah, seda ma näen, et Jürike kah siin. Kas ta's jääbki siia?“

„Noh, esialgu küll. Mul ju hakkab siin ilma temata igav, ja temal seal ilma minuta — veelgi igavam.“

See uudis mõjub metsavahi perenaisesse kaunis võõrastavalt, aga ta ei näita seda mingil kombel. Oo, Miili on tark ja arusaaja naisterahvas, kelle näolt ja olekust on peagu võimata lugeda niihästi tema mõtteid kui ka hingeliigutusi. Õieti pole tal ju selle vastu suuremat midagi, et Juuli tõi ühes Koosna perepoja, aga miks ta seda ei öelnud juba eile seal kirikuõues? „Anna ta's siia minu kätte,“ ütleb ta, „muidu sa ei saa ju vankriltki maha. Nii. Aga kuidas küll Jüri sulle lubas teda ühes võtta?“

„Jüri! Jüri õriseski vastu, aga küllap ta endamisi oli rõõmus, et sai poisist lahti.“

„Nojah, lähme's sisse, ega kedagi. Oi,“ surub ta lapse endale vastu rinda, „see ju päris kena poisu! Aga Jüri moodi ta küll ei ole.“

„Ei ole. Poiss on justkui tema kadunud ema. No tere kah, metsahärra! Kas näed, ma tõin sulle abilise."

„Tere, tere! Seda ma näen jah, et Koosna noorsand on meile tulnud."

Naised lähevad kambrisse. Sinna poetub Murigi, sest väljas pole temale nüüd enam midagi huvitavat. Aga see seal perenaise süles — seda peab kohe vaatama, kas tast saab tema sõber või vaenlane.

„Säh, Mihkel, tee üks suits," tatsutab metsavaht küüdimehe juurde, „ja seleta mulle, mis asju sa siin ajad?"

„Mis asju m i n u l ajada on," torkab Koosna sulane pakutud paberossi oma punakas-pruuni habemekoonlasse. „Eks mina tee seda, mis kästakse. Aga sa jo teed nii, justku ei teaks ise sellest asjast mette ku medagi."

„Ma ei teagi midagi."

„No kas naene ei rääkinud?"

„Ei."

„Ega minagi tea rohkem, ku kästi see tross peale panna ja — muudku mine."

„Kes käskis? Kas Jüri?"

„Ei. Ikka seesama Juuli."

„Hmh. No siis mina küll ei taipa, mis sellest värgist arvata."

Tal polegi pikemat aega arvata: juba näitab end tema teinepool lävel ja ütleb päris tõsiselt, et tõstku'nd mehed ometi maha see kraam. Kaua nad jorutavad!

Seega on see v ä r k Mardilegi enam-vähem selge, aga mispärast aetakse sääraseid asju nii saladuse katte all? Ei, see Miili talitab üsna tihti liiga omapead! Küllap ta ütleb talle pärast, et... nojah, et nii ei saa, ei tohi.

Öeldakse, et a e g a p i d i a s j a d k ä i v a d, aga kui neid asju ikka järjekindlalt käigus hoida, küllap nad siis

arenevad ning lõpuks saavad kordagi, seda enam et siin on käimas ainult pisiasjad.

Juba on Pedasoo metsamajakese kolikamber muutunud kenakeseks elutoaks. Jah, veidi kitsavõitu on, aga läbi saab. Seal on nüüd Juuli voodi, Jürikese häll, väike laud, üks tool ja üks istepink. Isegi kootud kardin on ahtakese akna ees. Seina ääres maas üks kast, üks suurem komps, teine väiksem, ja kolmas — sini-valge kirju — veelgi väiksem. Aga see kohmakas, raudrehvidega kirst, Juuli veimevakk või kuidas — see, kas kisu või hammastega — ei mahtunud toakese uksest sisse ja pidi jääma pererahva eeskambrisse. Ja ega sellest pole viga midagi, küllap Juuli saab sealtki kõik kätte, mis talle tarvis läheb. Muidugi puudub tema iseseisvaks majapidamiseks veel paljugi, eriti söögiriistu, aga küll ta läheb Tõistre poodi ja toob sealt kõik hädavajaliku. Küll saab.

Ja kui Koosna peretütre ajalik vara on juba enamvähem parajal kohal ja Koosna väike perepoeg, lamades pehmel asemel, riitsib värsket piima oma lutust, siis keedab metsavahi Miili kohvi ning katab tagakambris peagu piduliku laua, millel ei puudu isegi külm metslinnupraad.

Söömalauas peab Juuli veel kord põhjalikult jutustama, kuidas see kõik oli ja tuli, et Koosnal läks pereheiteni.

Põgenik teeb seda meeleldi ning lõpetab sõnadega:

„Küllap oleksin jäänud sinnasamasse Koosnale oma surmatunnini, kui kadunud Leenikese elukäik ja raske ristitee poleks mu silmi avanud."

Nüüd oleks päris loomulik, et Koosna omad läheksid korraks ka Pedasoole vaatama, kuidas n e e d seal elavad — Juuli ja Väike-Jüri. Loomulik küll, aga vanal Madlikesel pole selleks aega, ja ta poja, Suur-Jüri pea on täis hoopis teisi mõtteid nagu rattarumm kodaraid. Näe, sügistööd on juba otse nina all, aga mis puudub, see on tööjõud. Nüüd kolistas veel too Juuligi siit minema ja...

Ei, peaks midagi tegema, mis seaks toed alla säärasele täbarale olukorrale.

Selle „midagi" kohta on Koosna Jüri juba ammugi selgusel, aga Jüri on mees, kes oma kangast mõõdab seitse korda ja alles siis lõikab.

„Kuule, ema," sõnab ta ühel pealelõunal, kui Mihklit ja karjapoissi pole kambris, „ma õige peaks uue naise võtma. Mis sa arvad?"

„Hmh," vastab Madlike, „ma ei tea, mes sa veel ootad? Aga seda ma sulle ütlen: ära too siia jälle mõnda kiitsakat, nagu see Leeni oli. Too inimene, kel on konti ja kes võib tööd murda."

„Nojah, jah. Mis sa arvad, kas Möldre Paula tuleb minule?"

„Möldre Paula... ? Jaah, see on peris kena tüdruk. Ja peris paljas ta kah põle."

„Seda küll, aga kas ta tuleb mulle?"

„Küll ta tuleb. Keda ta ikka ootab? Nüid mehi vähe. Tee lahke nägu pähe ja käi ära."

Jüri vajub mõtteisse. — Einoh, ära ta käib Möldrel niikuinii, see on kindel, ja seda ta oleks teinud ilma ema

ütlematagi —, aga kuidas sinna õige peaks minema, kas üksi või... või peaks võtma kedagi kaasa... isameheks või nii? Jah, isamees, isamees...! Kadunud Leenit ta käis saamas isamehega, aga kui palju ta pidi seda saadanat enne ja pärast jootma ja poputama! Ja mis see kõik maksis! Ah, tühja — jõuab ta otsusele —, ta läheb seekord üksi. Olgu isamees noortele nolkidele, kes ise ei julge ega mõista kõnelda, tema on juba aastates mees ja oskab isegi enese eest seista ja olla. Ei, tema on juba niivõrd vana, et tal ei kõlbagi võtta isameest. Kus sa sellega!

Asi näib olevat otsustatud, aga lõplikult pole see siiski veel nii, sest kes on seda nende nurgas enne näinud või kuulnud, et keegi sõitis kosja — üksi, ilma isameheta. Jah, linnades küll — seal võib see asi olla teisiti —, aga ta ju ei ela linnas, vaid siin, Sorju vallas, kus pannakse tähele isegi seda, kuidas keegi meesterahvas oma pükse kergitab. Mis siis veel rääkida kosjaminekust!

„Kuule, ema!"

„Noh?"

„Kas ma's, kui ma sinna Möldrele lähen, pean isamehe kah ühes võtma? Või lähen niisama, üksi?"

„Ei, võta ikka kedagi ühes, siis nagu nägusam."

Vaat' seal's nüüd on see kala! haugutab Jüri end mõttes. — Mine veel üksi, kui juba oma lihane ema ütleb, et isamehega on nägusam! Jah, ega ole midagi parata: p e a b kellegi ühes võtma. Ja palju's ta, kurat, ikka joob ja endale sisse ajab — üks inimene? Vaata, kui tulevad pulmad, siis sööda ja jooda kas või tervet valda. Ei, kus sa'nd ilma isameheta!

Aga nüüd tekib küsimus nagu kõuepilv: keda kutsuda isameheks? Kui nii mõttes hakkad sorima seda vallarahvast, siis ju on Jüril tuttavaid küll ja küll, aga... aga

mitte ühtegi sõpra või inimest, keda võiks usaldada täiel määral. Va' Kruusa Kristjanit ei tohi võtta: sel on halb käsi, sest vaata, kuidas tal läks Leeniga! Seesama joodik ja pläralõug oligi tal kaasas, kui ta Leenil kosjas käis. Einoh, kosjad läksid seekord hästi, aga vaata, mis p ä r a s t sai!

Teisi ei tule Jürile praegu meelde, aga selle-eest meenub talle midagi muud, mis teda niivõrd kohutab, et isegi ta kõht korisema hakkab. — Mis ta teeb, kui Möldrel korraga Juulist kõnelema hakatakse? Mis ta vastab, kui näiteks küsitakse, mispärast Juuli Koosnalt ära läks? Ja et seda küsitakse, see on niisama hea kui kindel. Pidi küll see pagana vanatüdruk talle just nüüd kõikjal risti ja põiki ees olema!

Ent sellest täbarusest ehk saab kuidagi üle. Ütleb lihtsalt, et t e m a i s e ajas õe minema, sest õde muutus viimasel ajal kiuslikuks nagu... nojah, nagu nõid. Ja muidugi oleks ta läinud veelgi kiuslikumaks, kui tema, Jüri, oleks toonud tallu noore perenaise. Lausa õnn, et tast lahti sai!

Aga võidakse küsida rohkemgi. Võidakse küsida: kuidas ta's andis selle kiusliku inimese kätte oma väikese poja? — Hm... Einoh, mis ta's pidi tegema selle pojaga? Ema on vana ja... Ja ega Juuli — oli ta muidu mis ta oli — ega ta lapse vastu kiuslik olnud. Ei, just vastuoksa: väikest Jürikest ta h o i d i s. Kas Möldre omad pole isegi märganud, et vanatüdrukuil on juba säärane komme, et üks hoiab kassi, teine koera, kolmas — last. Neil on justkui tühi koht südames, mille nad peavad täitma kas koeraga, kassiga või lapsega.

Ei, selles tükis teeb ta asja selgeks kas või kirikuõpetajale, aga mida — kuradi päralt! — ta peab tegema isamehega?

Kuid talle jääb seegi tröost, et pühapäevani on veel aega. Viinade ja maiustistega saab ta hakkama: aidas on küllalt mune, pekki ja võid, mille vastu võib vahetada niihästi seda kui teist. Puskari viimisest muidugi ei või juttu olla; kaup peab olema aus ja ehtne nagu tema tulevanegi.

Kallis pühapäeva hommik, nagu ütleb maarahva vanem põlv. Maad ja metsa katab tihekas udu, aga võib peagu kindlasti ennustada, et see varsti haihtub tõusva päikese kiirtes. Juba ujuvadki sellest välja lähemad talumajad ja lähem metsatukk. Kahvatu valgus muutub aina roosakamaks.

Hoolimata varajasest ajast on Koosna Jüri juba jalul, käib õues, tammub tares, esialgu nagu midagi otsides; aga varsti võtab ta tegevus kindlama ilme. Eelkõige puhastab ta oma uusi säärikuid, istudes läve kõrval pingil, siis toob ta välja pühapäevarõivad ja harjab neid põhjalikult. Muidugi vaatab ta ka seda, kas nööbid on kõik alles ja kas käiseotsad ei narmenda. Peseb end kaevu juures, puristab kohutavalt ja juba tahab võtta käsile selle raskeima osa enda kordaseadmisest — habemeajamise nimelt —, aga on vaja enne Mihkel tallilakast alla hõigata. Las vaatab hobuseid, määrib vankrit ja topib karssi värskeid heinu.

„Sa's ikke lähed täna sinna?“ ilmub ema nagu valge vaim tagakambrist, särgiväel, palja jalu, juuksed sassis.

„Nojaa — noh,“ ümiseb vahuse lõuaga poeg, „egas ma m u i d u nii vara habet aja.“

„Käi ära jah, siis saab see asi nagu ühele poole. Kesse ühes tuleb?“

„Ei tule keegi.“

„Noh, kudas siis nii?“

„Oota, ma ei saa praegu rääkida.“

Asjalugu on säärane, et Jüri on küll nii ääri-veeri mööda kõnelnud nii ühe kui teise naabrimehega, aga need

kas ei saanud Jüri jutust aru või lihtsalt ei tahtnud temaga kaasa minna. Siis lõi Koosna peremees nende kõigi peale käega ja et: näe, lähengi üksi! Las külarahvas haugub ja ulub, kui tahab, las kasvatab kas või tiritamme — mis temal sellest! Ja nõnda ongi parem. Kui Möldre omade juures läheb nii kuidagi halvasti — ei peaks küll minema halvasti, aga kui siiski läheb —, siis vähemalt on ükski tunnistaja vähem, et Koosna Jürile anti seal ja teal pikk nina. Elu juba on seesugune värk, et peab valmis olema kõigeks.

Ja nii keskhommiku paiku teebki Jürike selle nalja ning viib vankrisse ühe käsikorvi kosjakraamiga. Selles korvis on siis nüüd kõik, mis seal on... noh, praegune aeg, ega seal's... Jüri viib oma kandamit umbes nii, nagu kass peidab poegi... ikka karsi alla, vankri nurka või kuidas... küll ta ise teab; Jüri pole kunagi olnud rumal, Jüri on valvel, silmad ees ja taga — hambad kord ees, kord sees. „Ema! Ema!" tõstab ta siis häält.

„Noh, mes on?" tekib Koosna Madli uksepiitade vahele nagu pilt raami.

„Too need... noh, mis nad olidki... ? Too need kaks uuemat tekki välja — ühe panen karsile, teise jalge peale — siis nagu nägusam."

„Noh, mes sa's enne ei öelnud! Küll ma toon. Ja vaata, et sa seal kõik ilusti... !"

Aga see vana Mihkel, Koosna põline sulane, see pruun sõõrhabe, kes kõik tahab näha ja kuulda, ei saa kuidagi rahu oma hingekesele. Seepärast küsib ta:

„Kos sa's nüüd lähed, peremees, kas kosja või?"

„No las ma lähen sinna, kos tahan. Mul täna mitu sõitu ees. Esialgu lähen kirikusse."

„Ohoh!" sügab Mihkel kõhtu. „Kas siis... ?"

„Ei kedagi!“ annab Jüri ruunakesele väikese nähvaku. „Nõõh!“ — ja sõidab õueväravast välja. Ning selja taha: „Vaata sa, Mihkel, et siin kõik korras oleks!“

Ei, ega ta ennist ei kavatsenudki kirikusse minna, — see mõte tuli talle alles hiljuti pähe. Asi oli nimelt niisugune, et kuidas sa nii vara ikka tihkad ilmuda Möldrele oma kosjajuttudega. Nojaa, aga kodus ka enam ei kärsinud olla — Jüri p i d i kuhugi minema ja midagi tegema. Ja ega see kirikuskäikki halb võinud olla: seal ta näitab end kihelkonnarahvale ja... Muidu võidakse arvata, et näe, Koosna Jüri on hoopis paganaks jäänud, et ise veel lesk inimene ja kõik, aga hoidub kõrvale jumala palge eest. Noh, vaata! Aga tema ju polnudki jumalasalgaja nagu need mõned nooremad seal, kes vaatasid taevase isa peale nii... ülevalt alla; ei, tema on taeva poole vaadanud ikka alt üles, ja ei tee viga, kui ta tänagi teeb sedasama ning saadab sinna mõne palvesõna. Oi, ta teeb rohkemgi: ta päris tõsiselt palub jumalalt abi ja õnnistust oma tänasele ettevõttele. Ja seda ta võib teha vabalt, kõhklemata, sest tema kirikumaksud on õiendatud. Tema ei lähe midagi nuruma altkäe ja ümbernurga.

Sääraste õiglase inimese kalkulatsioonidega jõuab ta kirikuõue, ronib vankrilt ja seab hobuse lasingu külge. Ennäe, üks läikiv vedruvankergi on seal natuke eemal. Kelle oma see peaks olema? Või siis selliseidki sõidukeid on Nõrju kihelkonnas veel olemas! Vaata, vaata! Aga mine tea, kas see vanker ja võrdlemisi „viisakas“ hobune ongi pärit nende kihelkonnast, võib-olla on kuskilt kaugemalt. „Olgu pealegi!“ heidab ta käega ja muheleb nii... enese ette. „Kui siia nüüd peaks õ n n i s t a m a mõni hobusevaras, siis ta muidugi võtab selle sealt ja jätab minu oma rahule. Ja kes siia praegusel

ajal tulebki vargile — isegi vanasti ei varastatud kirikuõuest. Vaja minna kirikusse vaatama...“

Mida vaatama? Jüri Pügala hingelaadi ja olukorra kohaselt võiks vastata umbes nii: „Vaja minna kirikusse vaatama, vahest ehk saab vanajumalaga kokku — ta va' kena mees.“

Nojah, astubki siis pühasse kotta seesama Koosna pärisperemees, nihutab enese meeste-poolele, istub seinaäärsele pingile ning loeb Meie Isa palve otseteed oma sirmiga mütsi, justkui peljates, et muidu võib sellest midagi kaotsi minna. Palve läheb keskosas küll natuke segi, aga pole viga, küll Kõigevägevam ise selle pärast jälle ilusasti ritta seab.

Õpetaja kerkib kantslisse nagu must ronk keldrist, ja Jürike valmistab oma vaimu, et täna, just täna! eriti teraselt kuulata, mida ta seal pajatab. Ent just samal hetkel kiusab teda süsimust Kuri, ahvatelles pilku heitma naistepoolele. Ja sellest on küllalt. Nüüd jutustagu õpetaja kas või muinasjuttu Moorist ja Vaarist — tema ei kuule ega näe kedagi ega midagi peale Möldre peretütre Paula ja selle heinasao-suuruse ema, kes istuvad üsna kantsli lähedal, peagu kantsli all. Kassa näe, või nemad kirikus! Kas see polnud jumala sõrm, mis tedagi juhtis siia ja mitte otsekohe Möldrele? Mis ta nüüd oleks kosjatalus peale hakanud ilma pruudita ja tulevase ämmata?

Aga — oijah, oijah! — milline tore tüdruk see Paulake! Kõik kübar teisel peas ja juuksed käharas, ja milline ilus jakk ja... muud niisugused asjad, niipalju kui neid siia, seitsme versta taha, näha on. Ainult tekib haruline ja okkaline küsimus, kas Paula temale tuleb? Ta ju olevat käinud seal kuskil põllumajanduslikel kursustel ja — oh, sa õelus! — kannab nüüd kübarat! Pagana kübar!

Ent tasa, tasa! Tasa ometi! Ega ta pole kõrtsis, et

vannub kurja, olgugi see ainult mõttes. Küll jumal näeb ja kuuleb kõik, kui ta isegi katsub läbi mõne mehe neerud ja põie ja kõhu ja kõik. Ühe sõnaga: mõistlikult! Ja las Paula ometi kannab pühapäeviti kübarat, ega ta seda tee iga päev; ega ta lähe niidule ja nurmele kübaraga. Jüril pole õieti midagi Paula kübara ja ta põllumajanduslike kursuste vastu, kui need kaks asja ainult ei heiduta teda ja Paulat astumast ühisele eluteele.

Ah, mis nad, tühjad, ikka heidutavad! Egas temagi, Jüri, pole mõni palja tagumikuga poiss, kel hilp ees ja teine taga ja kes oma igapäevast leiba lõikab nööriga. Ja seda ometi peaksid Möldre omad teadma!

Ei, koguni mitte, need asjaolud ei pillu kivide ja kaigastega tema kavatsust, vaid seda on tõkestamas hoopis miski muu. Meie Issa, kes sa... Tema, Koosna Jüri, on ju — lesk! Vaata, kuidas see kadunud Leeni on talle isegi surnuna ristiks ees ja kammitsaks jalus! Ta oli püsti loll, et sellele kiitsakale tegi nii ilusad ja kallid matused. Ning äkilises vihahoos, millest lahkesti võtab osa isegi tema liikuv hammastik: „Oleksin ta pidanud vajutama päris värvimata kirstu, viima kabelisse ja viskama auku nagu... Käigu kus kur...!“

Aga kohe seepeale ta kohkub koledasti ning äigab higi laubalt. Mis see oli? — Oi, Õnnistegija, see oli juba teine või kolmas või neljas patt, mis ta tegi pühas jumalakojas! Kuidas ta küll võis olla nii pururoojane, et tuli s i i a vanduma ja sajatama! Läinud kuhugi mujale ning ajanud seal seda asja, kui ta katel kees üle. Ja mis'nd puutub matustesse, siis need just säärased pididki olema, nagu nad olid: ta ometi ei tohtinud näida kitsi mehena. Ja kuigi Paulat ennast polnud matusel (Paula oli siis põllutöökursustel), küllap ta sellest siiski kuulis; ja ütleme nüüd nii, et kui ta saab endale selle tüdruku, siis...

siis võib Paula Pügal üsna kindel olla, et temalegi tehakse samasugused toredad matused, kui tehti Leenile... kui seda kord vaja peaks olema. Ei, veelgi toredamad. Seda peaks Paulale kuidagi mõista andma, kui ta ise ei taipa.

Kuid see ehk oleks praegu liiga varajane. Sellega on aega.

Näe, jah, seal istub veel keegi tuttav naisterahvas — metsavahi Miili. Muidu kena inimene ja vägagi meeldiv tükk, aga ei saa lapsi. Võib ka olla, et polegi tema süü, sest kes seda Mardi-logarditki teab. Kolas teine mitu aastat seal kuskil ringi, ütles küll, et oli sõjas, aga mine võta kinni. Laisk ta ju oli nagu päevakoer, väga võimalik, et aeles niisama tüdrukutega ja kräunutas oma lõõtsmoorikat. Päris imede ime, kuidas küll sihukesele vemblale metsavahi soe koht anti! Ja mis tal's nüüd seal Pedasool teha oli? Luusis metsas, andis päevas välja oma paar rummukest põletuspuid, lobises metsatöölistega, jõi puskarit, tappis metskitsi, hangeldas kitselihaga ja — see oligi kõik, mis ta tegi. Mitte mingisugune metsavaht, vaid päevavaras ja salakütt! Aga mine sa endale niinimetatud Tõistre metskonnast võtma kas või vankriaisa, siis on tal kohe mokk viltu, siis sööda ja jooda teda nagu mõnda parunit, muidu veel kur... teab, mis võtab teha ja olla. Jah, jah, aga endal sihuke „vunts" elamine, et ära mine ligi. Kenake majaloks, lehm laudas, siga, lambad, kanad ja... rahapalk peale kauba. Nojaa, egas see Miili talle muidu poleks läinudki. Oi, oi, küll on inimestel aru peas: panna sihuke kits kärneriks!

Juulit, seda tigedat vanatüdrukut, pole kirikus: see muidugi on oma uues kodus ja hoiab väikest Jürit. Kui ta oleks siin, küllap ta siis istuks Miili kõrval. Õieti peaks kord minema vaatama, kuidas see Väike-Jüri seal elab,

aga mine sa tea, millal Mardi-logard kodunt ära käib. Ja mis seal ikka vaadata? Eks ta ole sinna Mihkliga küllalt saatnud toidukraami, küll jahu, küll tangu, liha ja nõnda edasi. Jah, pagan võtku! Maksa nüüd sellele vanale krihvlile justkui vana võlga, muidu vaat' kui võtab kätte ja tõesti hakkab külas lällama, et Koosnal on lood nii ja naa.

Olgu! Praegu on tähtsamatki teha, kui Juuli peale mõelda.

Jumalateenistuse lõppedes poetub Jüri aegsasti välja ning jääb kiriku-ukse kõrvale valvele: tema laperguses kolus on ruttu ja hästi valminud uus plaan, sile igapidi.

Aga enne kui tuleb Mõldre Paula oma mammiga, väljub kirikust metsavahi nägus eit Miili, ja kohe silmab ta Jürikest.

„No tere kah, Koosna peremees!" sõnab ta lahkesti, ulatades käe tervituseks. „Kuidas käsi käib? Miks sa ei tule ka —"

„Tere, tere jah!" vastab Jüri kähku ja kärsitult. „Aga mul pole praegu aega. Tead, Miili, ma räägin sinuga natuke pärastpoole. Oota veidi... või... või kõnni sinna edasi. Ma tulen järele."

„Mis see's tähendab?" mõtleb Miili ja teeb imestusest suured silmad nagu karikad.

„Mine, mine jah!" sunnib Jüri rabeda häälega. Vaata, et ei lisanda: „Ole hea laps!"

Noh, mis siis jääbki Miilil muud üle kui taanduda — ta ju lausa a e t a k s e siit minema. Aga ta ei rutta: tahaks ometi näha, mis asju see Koosna jäär ajab kiriku-ukse juures, ise kohevil nagu õrrelt laskunud kana? „Ahah," vaatab ta tagasi ja muheleb, „nüüd on see asi selge! Nüüd ometi on midagi, millest kodus rääkida."

Jüri võtab mütsi peast ja teeb Möldre omadele nii sügava kummarduse, kui vähegi lubavad tema jämedad ja kanged kondid. „Teeere!“ naeratab ta seejuures mahedasti.

Säärane ebatavaline etteaste teeb ema ja tütre esialgu pisut kohmetuks, aga nad toibuvad varsti, sest kumbki neist pole tehtud arast ja õrnast materjalist.

„Tere, tere!“ lükkavad siis mõlemad korraga, otsekui ühest suust. Aga kätt nad Jürile ei paku, ja pikemat juttu nad nähtavasti ka ei soovi alata — ega siin, kiriku suunurgas ole mõni laadaplats.

Kuid natuke siiski.

„Mis te siin teete?“ küsib Möldre perenaine, juba peagu möödudes Jürist.

„Ma... ma...“ kogeleb Koosna oma, „ma ootasin teid. Tahtsin teiega natuke rääkida.“

„Ahah. Lähme siis edasi. Ega me hakka rääkima just siin, neelukohal — jääme inimestele jalgu. Kas te kõik aeg seisite siin?“

„Kus siin?“ vaatab Jüri selja taha.

„Noh, siin ukse juures?“

„Ukse juures! Ei, kulla Möldre perenaine! Ma olin kirikus. Alles nüüdsama tulin välja.“

„Ah nii. Mis te's tahtsite meile ütelda?“

„Oh, ega see nii äkki lähe,“ vaatab Koosna peremees häbelikult maha ja näeb alles nüüd, et tema säärikust vahib välja õlekõrs. „See nõuab aega,“ ja nobedasti eemaldab ta kõrre. „Nojah, nägin teid kirikus ja... ja kohe tuli mõte, et viin teid koju oma hobusega. Ega teil ometi pole midagi selle vastu.“

„Kas see ongi, millest te meiega rääkida tahtsite?“ heidab Möldre perenaine Jürile üleoleva, kuid mitte kurja pilgu. See on pilk pagarilapselt, kellele saia pakutakse.

„See küll ka jah," pöörab Jüri oma heeringapea veidi viltu, „aga peale selle oli veel midagi. Las ma sõidutan teid Möldrele, küll ma seal räägin."

„Nojaa, aga mispärast tahate t e i e meid Möldrele sõidutada, kui meil endil on hobune? Näe, siin ta ongi."

Jüri vaatab perenaise jämeda nimetis-osuti suunas ja... „tema süda tahab lõhkeda hirmsast valust" — Möldre heinakuhi viitab just vedruvankrile ja v i i s a k a l e loomale, mille tema ennest, enne kirikusseminekut, meeleldi oleks müünud esimesele varganäole kas või seenehinna eest. Tähendab siis, et see tore kaadervärk ei kuulunud kellelegi muule kui Möldre omadele! Ja nüüd tahtis tema neid rikkaid inimesi koju sõidutada oma sõnnikuveovankril! Oi, taevaristikest! Näe, mine veel pühakotta vanduma ja räistama ja hambaid kiristama! Jah, küll jumal näeb ja kuuleb kõik! Vaata, kui ta oleks kirikus olnud mõistlik, palvetanud härdasti, hüüdnud jumalat appi ja nõnda edasi — võib olla, et siis olekski taevane isa saatnud mõne vargapoisi, kes oleks vaikselt toimetanud kõrvale Möldre omade hobuse ja vankri. Ja mis oleks temal siis viga olnud!

„Oi, ega ma teadnud, et..." pomiseb ta süüdlaselt. „Ma päris heast südamest tahtsin teid aidata või nii."

„Einoh, ega sellest pole midagi — see ju oli teist väga kena. Ja meile tulge ikkagi, sest niipalju kui mina aru sain, oli teil just nõu sinna tulla."

„Jah, see nõu oli mul küll, aga nüüd ma ei tea, kas —"

„Mida te ei tea? Istume peale ja laseme käia, nii et tolm taga. Ärge olge veider!"

„Ei tea..." naeratab Koosna peremees virilasti. „Mis Paula-preili sellest arvab?"

„Mis mina sellest arvan?" punastab Möldre peretütar

tsipake. „On's see nii tähtis, mis m i n a sellest arvan? Aga kui o n, siis ma arvan, et tulge jah."

„Hea küll, ma tulen ..., kui t e i e nii arvate." Ja päästes lahti oma ruunakest lasingust (tasa, ainult enesele vurrudesse): „Sinu tahtmine sündigu!"

Ja nii nad siis sõidavadki minema: Möldre rahvas oma uhkes sõidukis muidugi ees ja Jüri oma „sõnnikuveovankris" nende kannul. Aga niivõrd alamast seisusest pole Jüri vanker kaugeltki mitte; nii sõimab Jüri oma sõidukit ainult täna ses suures piinas ja hingekitsikuses. See on üsna tubli raudtelgedega vanker, mis kunagi ei või häbiks olla oma isandale. Ent Jüri võtab seda asja teisiti.

„Vaata," arutleb ta sõites, „kas minulgi poleks juba ammugi võinud olla samasugune vedruvanker ja kõik. Raha ju oli nii palju, et topi kas või vakalisse kotti ja kanna puuga seljas. Aga kas see vana nõid kodus laskis sind midagi osta või olla? — Ei, kõik muudkui mingu talu heaks! Noh, seal's nüüd on: kas Möldre Paula ei kõlbaks talu heaks? Aga näe, logista nüüd siin Paula järel nagu pops, hobune ees nagu kärnas täi. Ei, jumala õige, kui nüüd Möldre perenaine tõmbaks oma traavlile paar sirakat, siis jääks tema neist kaugele maha nagu paha hais. Et see surutõrs seda siiski ei tee, siis vist küll ainult armust ja halastusest tema vastu.

Võiks ju veel praegugi tellida vedruvankri ja osta uue hobuse, aga... Aga kust kurat sa tellid vedruvankri, kui kuskilt ei saa ukselinki ega püksinööpigi! Kust sa saadana ihu ostad uue hobuse, kui ei saa osta hobuseraua naelagi!

Ei, mokka, mokka läheb s e e Paulake tema käest... See on niisama kindel kui aamen kirikus ja kurat kõrtsis. Ainuke liipav lootus on veel see, et mehi on nüüd nii vähe, et Paulal pole kuigi suurt valikut. Eks näe, eks

näe... Issanda teed on imelikud. Oh, poleks ta kirikus ometi seda roppust pähe võtnud!

Kole! Vaese Jürikese kõhtki võtab osa sellest raskest patukahetsusest: seespool ta koriseb, väljastpoolt sügeleb, ja hambad vägisi kipuvad suust välja, värske õhu kätte. Ja mõttesidestuse kaudu äkki see küsimus: kas Mihklist sulase habemes on täiu või ei ole? — Kui ei ole, miks ta siis krõhvitseb seda alatasa? No aga tema enda kõht? — Einoh, kõht on kõht; tema kõht sügeleb üksnes neil korril, kui ta ise vihastab või ärritub või nii...

„Memm, ae!" ütleb Paula eelmisel vankril.

„Ae, ae!"

„Küll see Pügala Jüri on täna veider. Mis ta kiheleb? Ja mis asja tal on meie juurde?"

„Ta tuleb sulle kosja," muigab memm pilkamisi.

„Ära aja loba!"

„Jajah, pane aga tähele! Soovin õnne, proua Pügal!"

„Kui sa niiviisi lõõbid, memm, siis ma lähen maha."

„Mine, mine! Küll härra Pügal su maast üles nopib nagu maasik-marja."

Paula vaikib. Jah, ega emaga saa. See nokib su nii läbi, et pärast ei tea sedagi, kui vana sa oled. Ta tunneb praegugi memme kahjurõõmutsevat pilku viibivat enesel, teab, et küllap tuleb veel midagi. „Mis sa tast kutsusid meile?" kortsutab Paula kulme. „Lasknud teda oma teed minna."

„Kulla näkineid, ses asjas oli ju viimane sõna sinul. Kas ta ei küsinud: „Mis Paula-preili arvab?" Ja kas polnud sina temale kohe valmis kaela langema?"

„Oi, memm, sa oled päris käest ära! Sul alati peab keegi näpu vahel olema, keda tögada. Ja et sul praegu pole kedagi teist, siis järad oma lihast last."

„Kõh-kõh-kõh," naerab Möldre perenaine. Naerab kaasa isegi tema kahekordne lõug ja kolmekordne kõht. Vaata, et oma naeruga ei tekita suurt kahju, kallutades ümber Möldre talu vedruvankri.

„Või siis nii, et järan oma lihast last... Mispärast sa küll ei tee ennast veelgi väetimaks ega ütle, et järan oma lihast lapsukest? Oi, Paulake, ei sinus ole nalja teragi. Mis sinust sel kombel saab? Sa jääd hätta ja lähed enneaegu halliks. Kui vana sa nüüd juba oled? Mitte ei mäleta, kas oled kakskümmend läbi?"

„Ära mõnita vanainimest! Mul juba üks jalg hauas, teine haua äärel."

„Noh, vaata! Seda enam peaksid veel enne surma mõne mehe mõrda ajama. Ise veel käib seal kursustel ja potilaadal, aga ei mõista endale meest kinni nabida! Vaat' kus mina omal ajal — kas ma andsin Jaagule enne rahu, kui ta võttis õnge? Muidugi, egas ma tol ajal veel polnud säärane rasvatünn nagu nüüd — olin umbes samasugune nagu sina praegu —, aga tegemist oli küll ja küll, enne kui tanu alla sain. Seekord kandsid mehenaised veel tanusid. Küll ma vigurdasin ja tegin tükke! Ja kui ma seda poleks teinud, siis istuksin praegugi vanatüdruku-raipena seal kuskil... mine tea, kus. Seda ma sulle, Paula, ütlen päris tõsiselt: pärast kolmekümnendat aastakäiku on tüdrukul üsna raske meest leida; kui peaks leidumagi mõni, siis ei tule see isand enam sinu enda pärast, vaid hiilib midagi muud, muidugi kaasavara. Seal on näiteks kas või sellesama Pügala-onkli õde Juuli... Mis ta sai oma elust? Või mis ta loodab veel saada? Orjas ja orjas Koosnal ja... mingu nüüd veel mehele ja soetagu lapsi! Muidu kõigiti tragi ja tubli inimene, aga rumal... Ei, rumal ka mitte, vaid nii... liiga arg ja tagasihoidlik või kuidas peaks ütlema."

„Ta olevat nüüd Koosnalt ära läinud, sinna metsavahi Miili juurde elama."

„Jah, seda ma kuulsin. Ja olevat Jüri pojagi kaasa võtnud."

„Jüri poja kaasa võtnud? Mispärast ta seda tegi?"

„Seda ma ei tea. Seda küsime Jürilt endalt. Jah, nii et siis vaata ette, Paulake: ega sinulgi ole enam puudu kolmekümnest rohkem kui kolm suvist söögivahet."

„Mine metsa! Mina saan alles kakskümmend kaheksa. Aga nagu ma näen, tahad sa mind päris sõbramehe poolest Jürile kaela määrida."

„Ah, mis'nd Jüri! Jüri on naljanumber. Ma räägin üldse, et aeg on käes ja kellad on löönud, mil sa pead elul sarvist kinni haarama. Võib-olla et mujal ei räägita sääraseid jutte, aga m i n a räägin, ja kahju ei tee ma sulle seega mitte. Jüri — höh-höh-höh! Vaata õige — minu kael ei paindu —, kas ta meile ikka järele lokerdab või on oma kosjaviinad juba kraavi ajanud."

„Tuleb järele nagu kärin," teatab Paula, „aga missugustest kosjaviinadest sa räägid?"

„Noh, Jüril ju seal vankrinurgas terve korvitäis ilusaid asju."

„Kust sina seda tead?"

„Nägin kirikuõues, kui ta vankri kallal askeldas."

„On sul aga silmad, memm! Ega sinu eest saa midagi varjata."

„Ega naljalt saa."

Möldre talu... Õigem on muidugi öelda — Möldre s u u r t a l u. Koosna näiteks on selle kõrval popsikoht. Ja kohe on näha, et majas on meister, kes ei korja raha suka- või püksisäärde, vaid paneb selle käiku — talu heaks. Ja veider küll: eks Koosna omadki tööta talu heaks, nii et tilk nina otsas, aga see mahl, mis nad koguvad, läheb hapuks, hakkab hallitama, ja nende kokkukraabitud vara sööb koi ja rooste. Astudes Möldre moodsasse elumajja, sa otsekui p e a d jalad enne puhtaks pühkima, kuna Koosnal seda pole tarvis, sest on veel küsimus, kus on rohkem pori — kas maja ees või maja sees... eriti sest saadik, kui sealt lahkusid noorperenaine Leeni ja orjatar Juuli.

Jõudes Möldre talu õue, vaatab Jüri Pügal ringi nagu metsa eksinud laps muinasjutus. Küll on siin tore olemine ja kõik! Ait, laut, tall — kõik eraldi. Ja see avar elamu, mille juurde viib liivaga kaetud jalgtee! Lillepeenrad, ilupuud ja hiiglakõrge lipuvarras akna all... Ei, ta on siin käinud ennemaltki, aga siis see kõik millegipärast ei karanud nii otsekohe silma nagu täna. Nojaa, õige jah, ega ta siis tulnud siia kosjamõttega, vaid a s j a pärast — see'p see vahe ongi. Imelik ja täiesti arusaamatu on, et Paula, Möldre ainus peretütar, istudes laatsakil ses ülikülluses, ikka veel pidas piigapõlve! Kas siis seni tõesti ei leidunud meest, kes oleks püüdnud päkka silma ajada sellele varandusekuhjale? Ei, siis pidi Paulal endal mõni viga juures olema, et temast laias kaares mööda käidi.

Mis viga see oli? Hmh... Üks viga muidugi oli see, et Paulal oli vend, kes oleks pärinud talu. Aga see vend sai sõjas surma, ja nüüd oli Paula ainus pärija. Lai maantee abieluks näis lahti olevat, aga näe, siiski pidi kuskil peituma mingisugune haak või konks või taba, mis sulges selle tee.

Nojaa, kasvult on ju Paula igavene kolakas, ei mahu sissegi igasse tarre — see on õige. Ja põsenukid on tal ka püsti nagu koerakoonlasel — jälle õige. Ja suu on tal veidi laiavõitu — seegi on õige. Aga kui mehed, eriti mõned nooremad nolgid, sellele rõhku panevad ja sellest kinni haaravad, siis on nad küll lollid. Tehku silmad lahti ja vaadaku enne Paula rinnastikku ja puusi, ja tulgu siis ütlema! Ei, kui tema, Jüri Pügal, nüüd siia tallu ilmub päästja kujul, siis läheb kõik nagu lepase reega. Oi, tont, kui ta ometi saaks selle Paula endale, küll ta siis teeks talle — Mis? Mida? Kurat, et need matused ka alati pähe tükivad! Nojaa, nojaa, eks see ole kõik selle Leeni süü!

„Noh, eks te tulge sisse, Koosna peremees!" hüüab Mõldre perenaine haruldaselt peenikese häälega, mis kuidagi ei taha sobida tema pilverünkale sarnleva koguga. „Mis te seal köhmitsete?"

„Jah, kohe, kohe!" sasib Jüri heinakarssi. „Tänan väga! Suur tänu!"

Ent nüüd tekib kolmepõrgu-küsimus: kas viia see kosjakorv kohe sisse või tulla sellele pärast järele? Ei, ta siiski oli juhm, et ei võtnud Kruusa-Kristjanit kaasa! Õienda siin nüüd üksipäini nagu titt — ei aru ega otsa kuskil. Noh, hea küll, ta võtab korvi ühes — egas ta seda pole varastanud; kogu selle trääni ta kas ostis kalli raha eest või andis vastu mitu head kamakat seapekki ja paar tosinat kanamune. Ning kisku-

des korvi õlgedest: „Tule, tule välja! Ära sa mul siin vigurda!“

Saab korvi kätte ja läheb sellega poolpõiki üle õue, otsekui peljates, et keegi näeb. Aga pole nägemas kedagi, sest Paula ja perenaine on juba läinud majja — las Jüri tuuseldab heinakarssi niikaua kui soovib.

Ei, kurat! peatub Jüri majatrepil. Korviga vist ikka ei kõlba otsekohe sisse trügida — see oleks nagu... Kuhu, pagan, see Kruusa Kristjanil jäi? Mitte ei mäleta, kas nad tookord, Leeni ajal, võtsid korvi k o h e ühes või tõid alles pärast? Olgu nii: ta paneb korvi esialgu siiasamasse trepile, eks siis pärast näe, mis saab ja on.

Jüri Pügal võtab südame rindu, läbib eeskoja, köhatab ja astub Möldre talu elamu saali ehk võõrastetuppa. Eredast päikesepaistest on ta ühed silmad „jäänud välja“, nüüd peab ootama, kuni need t e i s e d toavalgusega harjuvad. „Tere!“ ütleb ta siiski hea õnne peale.

„Tere, tere!“ vastab jõuküllane hääl toa sisemusest. „Ma just praegu tahtsin minna õue vaatama, kuhu sa jäid. Naised jah, et: Koosna Jüri tuli, aga ei Jürikest kuskil. No eks sa tule tahapoole, mis seal ukse juures?“

„Jah, eks ma tule jah, nüüd ma juba hakkan nägema.“

„Tule, tule julgesti — ega siin kaevu ega kraavi ei ole.“

„Einoh, kus sa'nd sellega!“

Näh, seal ongi see vana Möldre Jaak ise ta elusuuruses. Ta on rohkem lühike kui pikk, aga siiski mees, kes kõigiti annab mõõdu välja. Tüse ja tütsakas, paljal kuplil ainult mõned üksikud suled püsti, kummalgi kolupoolel hõbedased kõrvalapid. Valge habe lõikab kiiluna nagu Gustav Adolfil. Ta toetub jämedale, kollaseks värvitud kadakakepile — ta on lombak. Hoolimata võrdlemisi

soojast ilmast kannab ta kampsunit, jalas lootsikusuurused kotad.

„No tere, Koosna Jüri!“ pigistab ta Sorju mehe kätt üsna valusasti. „Tule nüüd istu siia ja räägi, kuidas elad, kuidas su käsi käib.“

„Eks ma ikka ela kah nii...“ asetab Jüri oma kehva tagumiku pehme tooli servale ja naeratab süüdlaselt.

„Mis — nii?“ põrutab Möldre vana. „See ei ütle midagi. Elatakse kas hästi või halvasti või keskpäraselt või... ei elata üldse, aga n i i elamist ma ei tunne.“

Jüri, juba isegi segasevõitu, muutub veelgi segasemaks. Vaata, kui viskas see pagana vanamees oma raske kere räntsti sinna sohvanurka ja vahib nüüd sealt, otsekui tahaks teda ära süüa. Et ta temale varsti oma poomiga tõmbab, see näib peagu kindel olevat. Kes kurat teda, Jürit, üldse ajas siia?

„Kui minult näiteks küsitakse, kuidas ma elan,“ jätkab Jaak, „siis ma vastan: „Ah, kuidas ma elan? Praegusel ajal? — Noh, täie rinnaga ei saa, aga p o o l p õ i k i surun läbi?“ See peaks olema küllalt arusaadav kõigile, kel üldse arusaamist on.“

„Jah,“ mõtleb Jüri, „sina ja — poolpõiki! Ära sa mul puhu!“ Ning siis, juba kogunud natuke kuraasi: „Ega ta minulgi teesiti ole. Läbi saab... Näh, ma tõin sulle natuke sigarid,“ ja võtab taskust sigaripaki.

„Ahah! Aitäh! Need kuluvad ära küll. Aga oota, ma pole teid veel tutvustanudki. Siin see kiilaspea onkel pole keegi muu kui minu vennapoeg, kah Jaak nagu minagi. Ütleb küll, et elab linnas, aga mine tea, sest ütelda võib paljugi. Samuti kinnitab, et olevat kooliõpetaja, aga mine võta kinni, kas see on tõsi või mitte; võib-olla sahkerdab niisama nagu paljud teisedki ilma kindla elukohata isikud. Nahk, riideribake, petrooleum, sahhariin,

seebikivi, pärm, värvid ja nii edasi, ükskõik, millele manu pääseb. Saage tuttavaks: siin Jüri Pügal, taluperemees naabervallast. Üks väga vooruslik meesterahvas, eriti praeguse aja kohta: ei joo, ei suitseta, ei mängi kaarte ega — noh, aitab juba sellestki."

Maa- ja linnamees annavad teineteisele kätt, ning Möldre Jaagu vennapoeg ütleb naerdes: „Jumal tänatud, lell on täna heas tujus!"

„Aga sina, Jüri," ei pane lell seda märkust tähelegi, „nagu tahtsid midagi ütelda või... või ütlesidki juba — mis see oligi?"

„Nojah, et..." venitab Koosna peremees, kallutades oma ahtakese pea veidi viltu, „et läbi ikka saab, ainult et seda peret jäi nüüd väheks. Leeni, õndsake —"

„Kuule, kuule, stop!" hüüab Jaak vahele. „Leeni Leeniks — seda me juba teame, aga ütle, mispärast läks sinu õ d e Koosnalt ära?"

(Vaata, kui õieti aimas Jüri, et seda temalt Möldrel just nimelt küsitakse!)

„Ah õde või?"

„Jah, jah, seda tahaksin minagi teada," ütleb perenaine, kes, kuulnud oma mehe küsimust, teisest toast on ilmunud saali lävele.

„Nooja-noh, kui'nd ikke päris õigust öelda või nii, siis läks Juuli viimasel ajal nii õelaks nagu põrgutukk. Mina ei tea, mis ta sisse tükkis, aga polnud enam mingisugust läbisaamist. Ikke, et s e e on halb ja s e e on halb ja... Noh, mina siis ütlesin, et eks ta's mingu ja vaadaku, kus on parem. Ega suuremat tüli olnudki ega kedagi."

„Ja siis tema seepeale läkski?" tuleb Möldre mammi meestele lähemale.

„Jah. Võttis oma kraami ja läks... metsavahi omade juurde."

„Ja teie lapsegi võttis ühes?“

„Jah.“

„No millest ta seal's nüüd elama hakkab ja millega ta toidab last?“

„Või mina sinna vähe toidukraami saadan! Õde on õde ja laps on laps.“

„See on õige küll, aga siiski nii veider, et ma ei tahtnud seda enne uskudagi.“

„Miks ta veider pole,“ pöörab Jüri pea teisele küljele ja laiutab käsi. „Mina ise ka ei tahtnud uskuda, et ta teeb sääratse tembu. Ja just nüüd, enne sügist. Kust sa praegu võtad inimest asemele? Einoh, teenijat saab ikke veel kuidagi, aga pole ju p e r e n a i s t majas. Ema — on, aga mis see poolpime mullatükike enam! Päris häda, kui nii... mõtlema hakkad.“

„Ega muud midagi, kulla Jürike,“ paneb Jaak sigari näkku, „kui pead uue naise võtma.“

„Seda küll!“ muutub Koosna oma elavaks. „Seda jah! Aga... hmh... kust ma leian uue naise?“

„Nooh, kas naistest või tüdrukuist puudu!“ tuleb perenaine veelgi lähemale. „Praegusel ajal on m e h i vähe, aga naisi — küllalt.“

(„Oi, sa kurat, küll ütles hästi!“ sähvatab läbi Jüri olemuse. „Justkui naela pea pihta andis. Vaata, kui hakkab veel ise pakkuma oma Paulat! Vaja nüüd taguda rauda...“)

„Jah, küllalt, küllalt — see on õige, aga kas see keda m i n a tahan... kas see tahab m i n d?“

Ex bibl. Univ. Tart.

Üle perenaise lihava näostiku hõljub kerge naeruvine, kuid mitte tige, vaid peagu haletsev. Aga peremees Jaak vahetab naisega ühe pilgu, mida mõistavad ainult nemad kahekesi. „Miks ta ei taha!“ käratab ta. „Mida ta's veel ootab?“

„Jah, ka seegi on õige!“ kallutab Jüri jälle pead, kehitab õlanukke ja pöörab parema käe peopesa ülespoole. „Aga ütleme näituseks, kui ma praegu...“

Heidab altkulmu-pilgu Möldre peremehe vennapojale, sellele linna-Jaagule, ja näeb esimest korda, et viimase pealagi tõesti on paljas; ja paljas pole mitte ainult tema pealagi, vaid kogu pea on sile nagu kanamuna, mille küljes pole ainustki karva-udet. Milline vastik mees, olgugi et ta vaatab kaunis lahkesti, suu heatahtlikul naeratusel. Oli's nüüd vaja, et see somrak enese just täna siia vedas! Kuidas sa'nd räägid sääraseist asjust võõra inimese kuuldes?

Ühtlasi näeb ta mõne hetke kestel, et ta istub suure ja ümmarguse laua juures, mis on kaetud ilutikandatud linaga, ja et tikanduse keskpunktiks on sagripeaga ingel, kaenlas terve kubu mitmevärvilisi lilli. Näeb ka, et saalis on klaver ja seintel mitu pilti, ühel — Möldre vanamees oma vanamooriga kõrvuti nagu kaks mauku. „Noojah... ütleme näituseks...“ jätkab ta visalt, otsekui tõugates takka iga sõna, „noojah... et ma paluks... teie armsa tütrekese, Paula, kätt... või nii... Kas ta... tuleks mulle või nii?“

„Hooo!“ venitab Jaak, kusjuures tema hall habemetüügas ulatab talle peagu rinnuni. „Seda sa, kulla mees, pead juba küsima Paulalt endalt. Kuis teame meie tema eest kosta — ta on täiskasvanud inimene.“ Ning kärgahtades teise tuppa nagu pikne: „Paula! Pau-la!“

„Mis on? Mis on?“ ilmub tütre imposantne kuju saalilävele. „Kui siin on tuli lahti, siis ju peaks teada olema, et mina pole pritsimees.“

„Seda ma tean, et sa pole pritsimees, aga seda tuld, mis siin põleb, võid ainult sina kustutada.“ Ning äkki: „Härra Jüri Pügal palub sinu kätt. Kas lähed temale naiseks?“

Jüri langetab pea ja suleb silmad. See Jaak on justkui püss: pauh ja prauh! Aidaku nüüd kõik taeva väed ja võimud!

„Armas isa," kuuleb ta siis Paula häält, „sa vist oled hommikuse kahe napsi asemel joonud kõik kolm või koguni neli. Sa räägid sellisest asjast nagu jalutuskäigust koplisse."

„Noh, mis seal's ikka nii pikalt ja laialt?"

„Soo, soo. Aga luba küsida, papikene, kas sina omal ajal võtsid naise ka nii... linnulennult?"

„Mina?" tonksab Jaak kepiga vastu põrandat. „Hoo-hoo! Mina ei mäletagi enam seda aega, ja ega mina tulegi sulle ütlema, et tee nii või tee naa, see on su enda asi. Ega m i n a lähe mehele ega võta naist. Võib olla, et on väga õige, kui tahad mõtlemisaega." Ning oma massiivsele küljeluule: „Mis sina, Mari, sellest arvad?"

„Mis minul arvata!" paneb perenaine oma parema käe puusa. „Ega minagi lähe mehele ega võta naist. Jäägu kõik Paula enda teha — ta pole enam titakene."

„Nojah, jääb sellega!" tonksab jälle Möldre peremees oma kangapoomiga, mida ta hoiab põlvede vahel... otsekui valmis igaks juhtumiks. „Härra sekretär, nii märkige ka protokolliraamatusse: j ä ä b s e l l e g a. Nii. Kuulutan koosoleku lõpetatuks. Ja nüüd, mu auväärt daamid, ei teeks sugugi paha, kui te meile pakuksite natuke kehakinnitust. Olen näljane nagu nääripäeva-hunt, ja ega lugu nende teistegi meestega või palju parem olla. Mis sa arvad sellest, mu truu eluseltsiline ja mu kaitseingel?"

„Eks me vaata, vahest ehk leidub midagi."

Alles nüüd söandab Jüri oma kiikrid juhtida Paulale, kes ikka veel seisab kahe toa künnisel. Jah, ilus ta ei ole, arutleb Jüri mõttes, aga... mis sellest ilustki! Leeni oli ilus, kuid mis oli kasu tema ilust? Kui nüüd ainult

see Paula... Ei, söögilauas ta võtab paar napsi viina ning kõneleb siis tüdrukuga ilma vahemeesteta... et see asi saaks ühele poole, nagu ütles ema hommikul.

Siis kaovad Möldre daamid, ja naabertoast hakkab kostma söögiriistade tärinat.

„Noh, eks ütle sina ka midagi!" pöördub Möldre peremees vennapoja poole.

„Mis minul ütelda on, kulla lell?"

„Või veel! Ise linnainimene, ammugi naisemees — kas või juba enne Aadamat —, ja temal pole midagi ütelda!"

„Haa-haa! Vaat' see on tore atestaat! Enne teed mu ilma kindla elukohata hangeldajaks, nüüd — põliseks naisemeheks. Ma ei imesta, kui sa varsti ütled, et ma pole keegi muu kui tuntud roimar ja kõrilõikaja see ja see."

„No mis ma's seda ütlen, mida sa ei ole."

Koosna Jüri kuulab seda lõõpimist, ja äkki tungib tema hinge hirmus kahtlus: kas seesama linna-Jaak viimaks pole tema võistleja? — Kui lugu on nii, siis ta küll jääb... alla, sest teine ikkagi on linnas kooliõpetaja ning võib Paulale pakkuda kerget elu nagu udusulge. Mis on temal pakkuda? — Ainult tööd ja tööd — Koosna talu heaks. Aga mida kurat see Paula siis käis põllutöö- või majapidamiskursustel? — Seega ta ju valmistuski maaelule... Ei, pagana segased asjad!

Ent ta ei saa kauemini arutleda ega mõtteid mõlgutada, sest eeskojast kostavad rasked sammud, ja kohe seepeale astub saali keegi musta habemega mees ja üks välismaalasest sõdur, kel pole habet ega vurrusid, kes aga selle asemel kannab käes mahukat sumadani.

„Tere!" sõnab must.

„Tere, jumalime!" vastab Jaak.

Välismaalane lööb kannad kokku ja lausub midagi nii pehmelt, nagu oleks suust poetanud väikese kummipalli.

„Noh, üleaedne," tõmbab Möldre Jaak oma halli karjaporgandi läbi pihu, „sa oled hakanud käima sõjaväelise kaitse all. Kas muidu enam ei julge liikuda?"

„Mis? Ah see või?" vaatab habe selja taha. „Ega sa ometi arva, et mina teda siia kutsusin? Tema tuli ise. Aga nagu mul on põhjust arvata, tahab ta kas sinuga või perenaisega veidi äri ajada. Eks sa kõnele temaga, kui soovid — sul ju suus kõik maailma keeled."

„Mis äri? Mina ei aja mingisugust äri, eriti pühapäeval. Aga no, tulge's tahapoole, istuge!"

Vahetab sõduriga mõne saksakeelse lause, naeratab ja raputab pead. Jüri taipab sellest ainult nii palju, et Möldre vanamehele midagi nagu ei sobi. Kuid sõdur ei lase end sellest häirida, pakub karbist sigarette ja kerib maha päris pika jutu, pudistab, otsekui hoiaks suus tulikuuma kartulit. Seejuures koputab ta sõrmega oma sumadanile ja naeratab magusasti, mida kuidagi ei saa tõlgitseda teisiti, kui et: „Oo, te ei tea, mu härrad, siin sees on palju ilusaid asju!"

Ent see kõik ei näi avaldavat mõju Möldre taadile. Taat ainult popsutab sigarit, muigab, tõrjub käega ja saadab igatsevaid pilke naabertoa poole.

Viimaks ometi jõuab kleepuv välismaalane arusaamisele, et ses talus on tuim ja isemeelne rahvas, kellega pole midagi peale hakata; tõuseb ohates, lööb kannad kokku ja lahkub.

„Kas nägid? Kas kuulsid?" pöördub Möldre peremees vennapoja poole. „Ka üks kaubandus- või kaubitsusnõunik nagu sinagi."

„Pai lell, jäta'nd m i n u hing rahule! Ega mina sumadaniga talust tallu käi."

„Aga näete, sõbrad, et käiakse. Ega midagi, muudkui vaheta neile tühja saepuru vastu võid ja pekki. Vist küll arvavad, et oleme mõni muistne metsrahvas, kes plekklitrikeste vastu on valmis andma kulda ja elevandiluud. Ja ega's needki asjakesed, mis nad pakuvad vahetuskaubana, pole pärit kuskilt kaugelt. Ei, need on saadud poolmuidu siitsamast, meie omalt maalt. Neile jagatakse välja kõiksuguseid ostulubasid, millest meie, pärismaalased, ei näe undki."

„Jah, see on õige," ütleb habemik naaber. „Ta käis meilgi. Oi, seal ta pakkis osalt välja oma kauba — tegi naistele silmahimu. Kõike ta muidugi esile ei toonud: et varastavad ära. Väikese uuriklõpatsi eest tahtis viis kilo võid; kahekümnesendilise prossi eest — neli kilo pekki; pisike niidirull — kaks tosinat mune. Ja ikka nii edasi."

„Heakene küll," võtab Möldre vanatoi sigari suust, „aga ütle mulle siis ometi, Peeter, mis keelt te rääkisite selle kaubitsemise juures?"

„Meie ei rääkinud mitte mingisugust keelt."

„Noh, kuidas te siis üksteisest aru saite?"

„Üsna lihtsalt. — Kui võõras tahtis käekella eest võid, siis liipis sõrmega oma peopesa, mis ometi tähendas võileiva tegemist. Ja kui tõstis püsti kõik viis sõrme, eks see siis olnud niisama hea kui viis kilogrammi."

„Hm... tore! No aga kui jutt tuli pekist — mis siis?"

„Siis ta lükkas prossikese naistele nina alla, patsutas endale vastu tagumikku, tegi röh-röh ja tõstis neli sõrme püsti. See ju tähendas nelja kilo seapekki."

„Hoo-hoo! Päris algupärane! Kas kuuled, Jaak? Õpi! Aga kuidas oli lugu munadega?"

„Üsna lihtne," muigab Peeter endale habemesse. „Poiss laskis niidirullil veereda, kraapas endal kord s e a l t

(Peeter teeb vastava liigutuse), tegi kok-kok-kok! ja kirjutas paberile 24."

„Hoo-hoo-hoo!" naerab Möldre peremees nüüd juba täiest kõrist. „Seda ta, sunnik, tegi tõesti lihtsalt. Hoo-hoo-hoo-hooo!"

Naerab ja naerab vanataat nii, et kõht vabiseb ja pisarad veerevad silmist. Linna-Jaak ja naabri Peeter muidugi aitavad kaasa; üksnes Koosna Jüri kergitab häbelikult ainult üht suunurka: tema ju säärane viisakas ja vooruslik meesterahvas! Need siin sihukesed lobamokad, et...!

„Mis siin ometi on?" tuleb perenaine uudishimulikult saalilävele. „Mis te irvitate?"

„Kuule, mu südameingel," vastab peremees, „kas sulle pole niiti tarvis? Hoo-hoo-hoo! Anna sada paari kanamune, siis saad rulli niiti, ühe nõela ja sõrmkübara. Hoo-hoo-hoo!"

„Mis juttu sa jälle ajad? Sa oled täna päris sõge. Ei tea, kas näed tuult või?"

„Ei, ma näen viina."

„No tulge siis siia, laua juurde."

„Kas mina kah?" küsib musta lõuanuustikuga Peeter süütult. „Tere, naabriproua!"

„Tere, tere! Noh, sina ikka kah. Kuhu siis sina, kullake, võid jääda, kui juba viinast juttu on. Tulge, tulge!"

„Jah!" kompsab Möldre Jaak kepiga ning vinnab oma kere sohvalt üles. „Lähme!"

„Jah, jah," on Peeter nõus, „aga oodake veel üks silmapilk — ma kohe lõpetan oma jutu."

„Nojah, kas siis vahetasite midagi?"

„Ei vahetanud. Ma tahtsin jalga lasta, aga kus sa! — Kaubanõunik mul siilust kinni ja — oodaku! Näitab käega, et tema tuleb kaasa. Ja tuligi kaasa ja polnud midagi

teha. Nii et sina, Jaak, ära arva, et m i n a ta siia toimetasin. Mul oli päris piinlik."

„Ah, mis sa tühja!" heidab Jaak käega.

Äkki meenub Jürile tema kosjakorv majatrepil. Jah, just nüüd on paras aeg selle sissetoomiseks; las Möldre omad näevad, et ta ei tulnud tühjade kätega nagu mõni hilpharakas. „Vabandage," ütleb ta kõvera ja sunnitud naeratusega, „ma lähen enne ivakeseks välja; tulen kohe tagasi."

„Käi ära jah," sõnab Jaak heatahtlikult, „siis nagu lahedam olla."

Jüri väljub ruttu, vaatab välisukse kõrvale ja — mis ta näeb? — Tema korv on küljeli ning korvi kõrval loik, millest niriseb vedelikku isegi alumistele trepiastmetele. „Tohhoo, kurat!" hädaldab ta. „Kes siis seda tegi? No nüüd on mu kosjaviinad läinud!"

Kiiresti sorib ta korvis ja veristab terava pudelitüki küljes oma sõrme. „Ai!" karjatab ta, lükates oma hambakesed kohutavasse kaugusse. Jah, asi on niisugune, et teine viinapudel on katki, prääniku kott rebitud puruks, ja teevorstijurakas hoopis kadunud. Õnneks on kompvekikarp alles ja terve. „Aga kes seda ometi... ?" vaatab Jüri ringi. „Ahhaa, seal sa, raisk, mul oledki!"

Õueaia ääres lamab Möldre koeravolask maoli maas, hoiab midagi käppade vahel ning õgib suure õhinaga. „Oi sa saadana ihu!" virutab õnnetu kosilane pudelipooliku kõigest jõust koera sihis. Aga visk ei taba. Peni ainult tõstab pea, paljastab hambad ja uriseb tigedasti, otsekui tahaks Jürit hoiatada: „Ära sa jända seal! Vaata, kui tulen ja võtan sul kõrist kinni!"

„Oi mind tobu ja tölpi inimest!" pomiseb Jüri, korraldades korvis säilinud kraami, mida on nüüd kõigest: üksainus pudel viina, karp kompvekke ja kamalutäis prääni-

kuid — lahtiselt... kas korja teised või pintsakuhõlma. „Kas ma ei võinud panna korvi vähemalt eeskotta — seal oleks ta sisu igatahes terveks jäänud!“ Ta ei tea ega võigi teada, et süüdi ses katastroofis pole mitte ainult Möldre peni, vaid ka see pettunud ja vihane välismaalane, kes tarest väljudes andis korvile omaltki poolt jalaga mehise põõna.

Korjab Jüri prääniku kokku ja topib kuidagi tagasi sinnasamasse katkisse paberkotti — päästa, mis päästa võib! Koerast ta seal sees muidugi ei tohi lausuda sõnagi: kes siis veel tema kosti suhu võtaks! Ei, ta lihtsalt ütleb, et t e e l on juhtunud säärane õnnetus, vanker põrus ja...

Läheb sisse, läheb söögituppa, kus laud on üsna rikkalikult kaetud; seisatab ukse kõrval.

„Kas sa näe,“ ajab Möldre taat kaela õieli, „nii siis oled sinagi hakanud käima kahtlaste kompsudega! Mis sa soovid? Kas võid, pekki või kanamune?“

„Nooh,“ kergitab Jüri üht suunurka, „ega's mul pole sumadani, mul on ainult seesama korvike.“

„Nojah, tõid juba ise korvi kaasa oma kosjasõidule!“ tahaks Möldre Jaak teist meeleldi tõgada, aga saab veel õigel ajal sõnasabast kinni. Ei kõlba! Naljatada ju võib, kuid sellega ei tohi minna liiale, sest Jüri Pügal on ikkagi see, kes ta on. Kord juhtus isegi selline lugu, et Jürit taheti valida vallavanemaks. Aga Koosna peremees oli tookord nii tagasihoidlik, et ei lasknud sellele auametile valida oma iisikut. (Nii ta ütleski: i i s i k u t.) Ta väitis, et tal pole selleks aega, et ta on töödega juba niikuinii maha jäänud ja nõnda edasi. Aga oma sisimas aimas Jüri üsna õieti, et ta siiski ei sobi sellele vastutusrikkale kohale. Ja oli veelgi kaaluvam põhjus loobumiseks: kaval ja ettevaatlik Jürike kartis, et vallavanemana ta õpib joo-

ma ja suitsetama ning üldse hakkab elama ulaelu; vallavanem ju on tähtis mees — temale pakutakse siin ja pakutakse seal. Ja just selle loobumisega Jüri ennem võitis kui kaotas vallarahva silmis: näe, Koosna oma oleks võinud hakata valla esimeseks meheks, aga ei tahtnud; ta oli sellest ü l e. Sellepärast pöörab Mõldre vanatoi nüüd teise lehekülje ning küsib lihtsalt: „Ja mis sul seal korvis siis on?“

„Mis siin ikka on...“ avab Jüri kandami. „Eks suurem osa läind tee peal katki või kadund ära. Näh, siin on nüüd ainult üks pudelike viina, kahest teisest on järel ainult killud. Eks kuulake!“ raputab ta korvi.

„Vaadake ometi, mihuke hirmus õnnetus!“ ohkab naabertalu Peeter, väristades habet. „Oli's nüüd seda vaja!“ Aga kui Jüri paneb pudeli lauale, siis: „Jumal tänatud, et seegi jäi terveks! Nüüd, kui Mõldre keelekaste saab otsa, siis võtame siit uut peale. Ja kui sellelgi anumal kerkivad sussid püsti, küllap ma siis toon oma kodunt lisa — minulgi on seal veel natuke.“

„Oi, Peeter, Peeter!“ kallutab Mõldre perenaine pead ja paneb käed risti rinnale. „Kui sa selle viinakesega ikka nii edasi sõbrustad, siis küll paned oma ilusa talu nahka.“

„Kuidas nii — nahka? Ega seda ole! Ega's ma joo igapäev. Küllap vahel teen ka midagi muud. Jah, nii see on: kui Pööri Peeter joob, siis näevad seda kõik, aga kui Pööri Peeter teeb tööd, nii et habe tolmab, siis ei näe seda keegi! Proosit!“

„Ja see on t e i l e, Paula-preili,“ lükkab Jüri kompvekikarbi ja paljukannatanud prääniku kõti peretütre ette. „On küll kehv see värk, aga... praegune aeg... pole midagi teha.“

„Oi, tänan, tänan, härra Pügal! Mis te's nüüd nii...?“

Ja tahabki saatus või mingi muu võim, et Paula kõrval on tühi tool ja et Koosna Jüri, perenaise soovil, satub sinna istuma. Ja kui kosilane on endale sisse imenud need kaks ettekavatsetud napsi, siis ta saab kapatäie julgust juurde ning teeb juttu oma naabriga; ja ei tee seda enam ääri-veeri mööda, vaid lühidalt ja ilma pikema kõhklemiseta.

„Noh, Paulake, kudas siis jääb selle asjaga?“ küsib ta tasa, kuid küllalt selgesti.

„Missuguse asjaga?“ tõrjub peretütar tagasi üht laubale kippuvat poisilokki.

„Noh, et kas tulete Koosnale perenaiseks või nii?“

Paula kuulatab, vahib enese ette, ei vasta sõnagi. Tema arust pidi see küsimus esialgu juba lõpetatud olema.

„Ei,“ jätkab Jüri, „ega ma ütlegi, et Koosna on samasugune ilus koht kui Möldre. Ei, Koosna on väiksem ja... noh, nii... nagu ta on. Aga ta on ilma võlgadeta. Miii-te üht pennigi pole võlga!“ tõmbab ta sõrmega üle sõrme. „Ja mina ise kui iisik pole kah paha inemine — Jaak, teie isa, tunneb ja teab mind. Ega ma pole tulnud kuskilt... jumal teab, kust. Nojah, võiks ju öelda, et ma olen lesk — see on õige. Aga ega's ma ennast i s e teinud leseks. Nii oli taevase isa tahtmine. Ja tema tahtmine sündigu nii taevas kui ka maa peal, nagu ütleb pühakiri.“

„Miks nii pikalt, härra Pügal!“ nihutab Paula end kärsitult toolil. „Ma ju ütlesin juba enne, et sääraseid asju ei aeta linnulennult. Andke mulle ometi aega mõtlemiseks.“

„Ah, mis seal ikka mõtelda! Tulge ära ja... siis saab see asi nagu ühele poolele või nii.“

„Oi, küll te, härra Pügal, olete imelik inimene!“

„Kuidas nii? Ja mis h ä r r a P ü g a l mina olen? Ütelge mulle lihtsalt Jüri, ja aitab sellestki.“

„Oodake, oodake! Kuulame, mis see Peeter pajatab."

„Ah, see vana joodik!" heidab Jüri käega. „Ta ju võib muidu päris kena mees olla, aga mis ta lakub ilmast ilma! Eks öelnud juba teie ausameelne emagi, et... Ei, mina ise võtan kah napsi või teise, aga... mis üle selle, siis — ega tule ette! Ja kirikus ta ka ei käi. Mis te sellest arvate, Paulake? Mina küll arvan, et kurat ise ihub tema peale hammast."

„Oodake, oodake! Kuulame, millest nad seal räägivad."

„Ah, neid!" heidab Jüri jälle käega. Aga mõttes: „Vaata, see Paula on küll suur kui mürakas, aga libe nagu luts: ühtelugu libiseb käest ja viib jutu teisale."

Pole midagi teha! Aga millest n a d seal siis räägivad?

„Nii et sina, Peeter, ei mõtlegi muretseda oma matuseplatsi eest?" küsib Möldre Jaak parajasti, hoides viinaklaasi käes.

„Ei. Esiteks ma tahan veel elada, ja teiseks on mulle täiesti ükskõik, mis minuga pärast surma tehakse. Keedetagu mind kas või seebiks — siis on minust vähemalt niigi palju kasu. Proosit!"

„Noh, Paula, kas kuulsite nüüd, millest seal kõneldakse!" võidurõõmutseb kosilane. Tema, nagu palju teisigi õilishingi, tunneb alati mõnu oma ligimese langusest. Ning sügava põlgusega, millel pole otsa ega äärt, ütleb ta: „Inemine tahab, et tema surnukehast keedetaks seepi! Kas see ongi inemine? Aga hing, hing! Hingest ometi ei saa seepi keeta. Hing läheb kas taeva või põrgu, ja kui see Peeter sihukest hirmsat juttu ajab, siis pole raske öelda, kuhu läheb tema patune hing."

„Ah, ta ju teeb ainult nalja," ütleb Paula.

„Nalja! Mis nali see on? See pole muud kui jumala teotamine." Aga summutades häält: „Kudas siis jääb meie vahekord või nii?"

„Meie vahekord? — Jääb ikka sõbralikuks."

„Seda küll. Aga nii et siis täna te ei ütle mulle midagi kindlat?"

„Ei saa ju midagi öelda nii järsku," kehitab Paula õlgu. Ja lellepojale üle laia laua: „Vaata, Jaak, et sa end purju ei joo, ma tahan sinuga pärast partii või teise malet mängida."

„Noh, kulla nõbuke," naerab linna-Jaak, „mina võidan su niikuinii, olgu ma purjus või kaine."

„Kuule, poiss, sa juba oledki purjus!"

„Kuidas nii?"

„Ega sa muidu ei kelgiks. Viimaks tahad veel meie Kerestki võita."

„Ha, olen mänginud sellegi isandaga."

„Noh, ja mis sellest mängust siis sai?"

„Tookord ta küll võitis, aga tulgu nüüd. Olen vahepeal palju juurde õppinud."

„Hm... Ime, et sa veel pole osa võtnud mõnest suurturniirist?"

„Mul pole selleks aega; pean linnajõnglastele õpetama üks-kord-ühte. Aga täna mängime tingimata; siis ma näitan sulle, Paula, kuidas Luukas õlut pruulib. Seni aga luba, mu kullake, et ajan veel paar sõna juttu nende tublide Sorju meestega."

„Kas sina ka lased endast seepi keeta, kui ära sured?"

„Ei tule kõne allagi. Näed isegi, et minust pole muud kui luu ja nahk."

„Nojah, vaata's ette ja ole mõistlik!" Ning Jürile, kes juba on lõhkemas armukadedusest: „Jah, härra Pügal, ega ei saa midagi öelda nii järsku."

„Millal te's s a a t e öelda?"

„Noh," vaatab Paula enne lakke ja heidab siis pilgu emale, „eks te tulge kunagi jälle meile, eks siis näe."

„Kas tuleva pühaba võib tulla?“

„Miks ei. Tulge igal ajal, mil soovite. Meil siin ongi muidu igav ja...“

„Hea küll,“ noogutab Jüri pead, „olgu siis tuleva pühaba.“

Tõuseb lauast ja teeb minekut — mis siin enam jorutada.

„Nonoh,“ avaldatakse imestust, „kuhu nüüd nii äkki?“

„Eks ikke — koju. Ega's mul pole kodus perenaist, kes korra ja maja järele valvaks. Alati pead ise ees ja taga olema. Ja-jah. Ja jääge siis terveks ja suur tänu kõige hea eest ja...“

„Noh, aga ühe pitsi teeme ikka veel tee peale,“ täidab lahke peremees klaasi. „Kaks tukki põlevad paremini kui üks.“

„Eei, ei, ei!“ taganeb Jüri, tõrjudes kätega. „Minul ongi juba sees need kaks tukki, ja nad põlevad väga hästi.“

Jüri jätab kõigiga kättpidi jumalaga, võtab oma tühja korvi ja lahkub. Aga Paulale ja perenaisele, kes teda välistrepini saadavad: „Jah, olge siis paikesed, mõtelge kõik ilusti järele ja... ja uskuge: ega ma polegi nii halb inemine, nagu teile mõni ehk on rääkinud. Neid tühjajutupuhujaid ja kadedaid iisikuid on ju palju.“

„Ega me polegi teist kuulnud midagi paha,“ vastab perenaine. „Tulge aga tulge vahel jälle meile; ärge jääge võõraks!“

„Küll ma tulen. Head tervist ja... ja kõik!“

Sõidab minema. Möldre perenaine ja peretütar vaatavad talle natukese aega vaikides järele. Siis ütleb perenaine:

„Vaene mehike! Kas poleks siiski olnud parem ja õigem, kui me talle juba täna oleksime öelnud oma lõpliku ot-

suse? Säärane narritamine võib ju pakkuda omajagu lõbu, aga see pole ilus. Mis sa temaga peale hakkad, kui ta nädala pärast jälle siia tuleb?“

Paula kehitab oma tugevaid õlgu, surub oma mahlakad huuled vaheliti, aga ei lausu sõnagi.

Ent perenaise hädatsemine on asjatu: Jüri Pügal ei ilmu enam iialgi Möldre tallu.

Jüri sõidab koduteed ja raputab iga veerand-kilomeetri takka pead. — Mis see's nüüd oli? Korvitäis kallist kraami läks vett vedama, kadus nagu kerisele, ja tagajärg? — Mitte kui midagi! Jah, tulgu jälle kunagi — see oli kõik; sellega ta nüüd lokerdab kodu poole. Ei, õieti peaks ta need Möldre omad maha lööma, hoopis ära hävitama! Eelkõige muidugi selle hirmsa peni, ja siis selle ja selle, kes järjekorras satub poogna ette. Ja see kooliõpetaja Jaak sealt linnast... ? Kas see iisik polnud nagu valatud Paulale peigmeheks... ? Või mine sa tea... Kui seda asja jälle võtta nii teisest küljest, siis ju oldi tema vastu päris lahke. Vanal Jaagul küll olid silmad pungis nagu vähil, aga ega ta öelnud temale midagi niisugust, mis... Ja kui nii kaaluma hakata: ega seegi olnud päriselt loomuvastane, kui Paula enesele mõtlemisaega nõudis.

Ei tea... eks näe. Jumal tänatud, tulevase pühapäevani on veel aega.

Aga kodus on ema kohe vastas ja: „Noh, kudas sul läks, Jürist poiss?"

„Kudas mul läks..." kehitab Jüri õlgu. „Ma ei tea isegi, kudas mul läks," vajub ta hoopis õlgadesse, isegi küür tekib ta seljale.

„Kudas sa's ei tea? Sa ju ometi käisid seal?"

„Käisin, käisin. Näed, korvgi on tühi."

„Noh, ja siis?"

„Siis ütles Möldre Paula mulle nii, et tahab mõtlemisaega."

„Mes mõtlemisaega?“ paneb vana Madlike kokku oma pruunid muumia-käed ja peagu klõbisevad sõrmed. „Vai siis Paula tahab senikaua mõtelda, kui meil vili valmis ja rehepeks möödas? — Ei tia, mes ta siin siis enam tegema akkab? Ei, Jüri, ega meile sihukesi suuri provvasid tarvis põle, kes tulevad seia ainult v a a t a m a, mes siin juba tehtud on.“

„Nojaa, aga ega's ma saanud Paulal turjast kinni haarata ja teda kohe siia tassida.“

„Seda põlnud tarviski. Tüdruk, kes tahab tulla, on jalamaid nõus tulema, aga kes ei taha, see ei tule tulemaski. Ah siis Paula muudku mõtleb... ? No las ta mõtleb, las audub endale välja kas või türgi täku, aga sina vaata kohe mõni teene. Ära sa sinna Möldrele enam oma nägu näita!“

„Jah, mõni teene...“ uriseb Jüri, kakerdades ringi nagu põlenud jalgadega kana. „Kost kurat ma võtan selle teese? Ega's neid nii palju ka pole, et saab jalaga segada.“

„Mes sa ütlesid?“ tõstab Madli käe kõrva juurde.

„Ma ei öelnud mitte midagi.“

„Kas süia tahad?“

„No miks ma ei taha. Inemine tuleb töölt ja...“

Ei, päris t ö ö see'nd ei olnud, aga... Ei, see oli hullem kui töö. Katsu sa kõik see aeg olla nagu keevas vees, eks näe, mis häält sa siis teed? Eks seal Möldrelgi olnud söögipoolist küll ja küll, aga kuidas sa sööd: viimaks arvatakse, et Koosnal on nälg majas. Aga kuidas ikka selle Paula juus heljus peas... nagu sületäis pruunikaid villu, niipea kui tõstis sammu. Nojaa: löök löögi peale ei lähe, aga söök söögi peale läheb küll. „Mis sul seal söömaks on?“

„Leiba ja piima ja...“

Juuli, see omaviisi kaval neitsi, märkab kohe, et Miili tuleb kirikust nii öelda „orava“ näoga: tal on, tõesti on kogu põuetäis uudiseid. „Noh, Miili, ütle siis nüüd kohe, mis sa ütled, muidu ma hakkan uudishimust sulama.“

„Lase'nd olla, Juuli, las ma enne koorin enda suuremaist rõivaist lahti ja tõmman hinge tagasi. Mis noorsand teeb?“

„Noorsand magab, lutu suus. Aeg-ajalt matsutab... küll on naljakas. Päris armas on vaadata, kuis inimtaim võrsub i n i m e s e k s. Kas sa pole näinud?“

„Olen... ja ei ole. Aga mulle paistab nii, nagu oleks see sinu o m a laps.“

„Mulle endale ka paistab see nii. Oh, Leenike võib puhata rahus ja rõõmus — tema poisu ei jää hätta, niikaua kui elab vana Koosna Juula, kes nüüd elab sinu armust ja heldusest.“

„Ära aja loba! Ja kui sa kohe ei vaiki, siis ma ei räägi sulle mitte midagi. Aga mul o n, mida rääkida — oh-oh-hoo! Kiriku juures oli päris tsirkus.“

„Noh?“

„Sinu armas vennake, Jüri, hakkab naist võtma.“

„Seda ma tean. Aga keda ta's võtab? Kes läheb temale? Sa näed vaime.“

„Ei näe. Jüri läks täna Möldre Paulale kosja.“

„Möldre Paulale kosja! Jesse arm! No siis ta küll on täiesti kaotanud sellegi arunatukese, mis tal kord ehk oligi. Möldre Paula! See ju on printsess tema kõrval!“

„Jaa, aga... no näed, et Jüri läks sinna.“

„Mh-mh-mhüü! Vaata sina, mis noorsand teeb, las minagi põletan sinna.“

„Kuhu? Kuhu sa põletad?“

„Möldrele. Lähen, ütlen Paulale, et ärgu mingu sellele tõprale.“

„Haa-haa,“ istub Miili toolile ja võtab kingad jalast, „siis ma küll pean sulle ütlema, et hakkad sinagi kaotama seda arukest oma pealuust, mis seal kord ehk oligi. Paula läheb Jürile! Oled sa sõge!“

„Jah, jah — õige küll,“ taandub Juuli ja najatub ahjule. „Ega Paula lähe talle; ja kui lähebki — ega's ta pole Leeni, kes laseb endaga mängida. Oi, küll siis Jüri alles saab päevi näha, mis ta veel pole näha saanud!“

„Päevi saab Jüri veel niikuinii näha... ka ilma Paulata. Ta vist küll — ära pane pahaks! — pole täiesti s e l g e.“

„Ei, seda ta ei ole; see on õige. Jumal küll, kui nüüd noorsandki temasse läheb!“

„Ära karda! Noorsand läheb Leenisse. Ma olen teda vaadelnud: Leeni nägu ja kõik. Leeni mis Leeni.“

„Andku jumal!“

„Aga küll ta oli kiriku juures kohevil. Minule muudkui: mine ära ja mine ära!“

„Kes? Kes?“

„Noh, ikka seesama Jüri. Nagu mina oleks pime! Ja kui siis need Möldre omad tulid kirikust — küll siis tõmbas enda kööku, küll kummardas ja tegi tükke. Ime, et ta veel risti ette ei löönud!“

Miili „koorib“ sukad oma ilusailt säärilt. Ta on nii näljane, et sööks või h u n d i ä r a. „Ah siis nii, et noorsand on kõbus?“ küsib ta siiski veel, enne kui hakkab „hunti“ sööma. „Oota, ma õige lähen ja vaatan teda.“

Nüüd on asi säärane, et seda väikest poisipõngerjat

ei hoia mitte ainult ü k s naine, vaid kaks — Juuli ja Miili. Arvatavasti tuleb küll nii välja, et mõlemal on südames ja südame all tühi koht.

Õhtupoolikul tuleb üks küürus mees metsavahi majja, taskus paar kärbatanud õunapabulat. „Näh," ütleb ta, „ma tõin lapsele paar õuna."

„Aitäh!" võtab Miili annetuse tänuga vastu. „Laps ainult õunu sööbki. Ega ta muud ei tahagi kui õunu. Aga mis sa siis nii palju korraga!"

„Einoh," sügab Jüri kõhtu, „ma lubasin sinuga rääkida. Mis sa ära putkasid? Kuhu sa jäid?"

„Ah mina või?"

„No sina, sina jah. Kuhu sa jäid? Mina otsin ja otsin..."

„Ja leidsid minu asemel Möldre Paula. Mis ta ütles sulle? Kas musu said?"

Jüri nohiseb nagu kuri ilm. „No kuis sina seda tead, et ma —"

„Või mina ei tea...? Paula käis praegu siin."

„Paula käis siin?" lükkab Jüri hambad välja. „Mis ta ütles?"

„Midagi ei öelnud. Sind otsis."

Jüri tõstab käe sinna, kus teistel „i n e m i s t e l" on aju või nii; ta vaimusilma ette kerkib Paula nagu pilt, just nii, nagu ta temast sinna Möldrele jäi. „Kas ta...?" kogeleb. „Kas ta...?"

„Ei, mitte midagi!" tõmbab Miili pea kuklasse. „Kui sa mind ei usu, siis mine ja kõnele Juuliga. Ta on seal, oma toas."

„Kas poisuke ka on seal? Ma taa'ks poisukest näha."

„Ei, poisukest pole kodus. Poisuke läks metsa kõndima."

„Mes? Pai Miili, ära lõõbi! Ma isegi juba oleks nagu puuga pähe saanud. Kas... kas Mart kodus on?"

„Marti pole kunagi kodus.“

„Seda parem. Kuule, Miili, sa ära ole minu peale pahane ... ma sügisel tapan sea ja ... ja kõik ... ja toon siis sullegi natuke värsket. Kas tead, mis ...“ ta puudutab Miilit, „ma ütlen sulle midagi. Ära'nd pane pahaks!“

„Sa ju tahtsid oma poega näha. Mine's ometi ja vaata. Priske poiss nagu purikas.“

Jüri kõhkleb veidi, astub siis tagatuppa ja sealt veel natuke edasi.

„Ohoh,“ vaatab Juuli läve poole, ilma et vastaks venna tervitusele, „näe, peigmees-poiss ka platsis!“

„Mis peigmees-poiss!“ kortsutab Jüri kulme. „Ma tulin poissi vaatama ja —“

„No vaata siis, aga ole vait — ta magab; ja tule kohe sinna eeskambrisse tagasi.“

Jüri kummardub hälli üle, ja on peagu teadmata, mis ta seejuures mõtleb või kas ta sel hetkel üldse midagi mõtleb.

„Jah, poiss on poiss,“ sõnab ta eeskambris, „las kasvab. Siin tal ongi rahulikum. Jah, las kasvab veel aastat viis-kuus või nii, siis —“

„Noh, ja mis siis saab, kui ta on veel kasvanud aastat viis-kuus?“ küsib Juuli uurivalt, kuna ta silmis läigahtab vihane helk. „Kas siis võtad ta siit ära ja paned karja, töötama Koosna talu heaks?“

„Noh, noh, mis sa's nii tige oled?“ tammub Jüri jalalt jalale. „Ega's karjaskäimine see kõige pahem ole — karjas oleme kõik käinud. Ja ega teda anta karja kohegi võõrasse kohta.“

„Sa vist küll viiks ta siit juba praegu ära ja paneks midagi tegema, eks ole?“

„Ah, ära hakka jälle kiusujuttu ajama — ma ei tulnud sugugi selle tarvis siia.“

„Mistarvis siis? Ega's sa ometi tulnud ainult Jürikest vaatama?“

„Muidugi tulin. Et täna nagu pühabane päev ja... Jah, nojah, et seda kah veel, et: sa katsu meile vahel appi tulla — varsti hakkab viljakoristamine ja... nõnda edasi.“

„Noh, kas siis see õnneandja-linnuke ei tule?“

„Misuke õnneandja-linnuke?“

„Noh, ikka see Möldre Paula, kellel sa täna kosjas käisid?“

„Hmh,“ pöörab Jüri õele selja ja vaatab aknast välja, „mina ei käinud kellelgi kosjas. Jah, Möldrel käisin küll, aga käisin viljapeksu-masina pärast rääkimas.“

„Eks me kuule. Mul on juba homme Möldrele asja.“

„Mis asja sul on Möldrele?“ pöördub vend kähku õe poole.

„On. Lähen vaatan, ehk saab neilt laenata kangastelgi. Nüüd tulevad varsti pikad ja pimedad õhtud — mis mul siin muudki teha on, kui koon natuke kangast. Ega's nüüd mujalt riidehilpu saa.“

„No mina saadan Mihkli: las toob hobusega ära need teljed.“

„Mis ta ikka toob, kui pole veel teada, kas antaksegi.“

„Miks ei anta; ega's Möldre omad ometi ise kuduma hakka — seal säärane peenike mõisarahvas, et... Mis sina, Miili, sellest arvad?“

„Mis minul arvata; mul vaja minna loomi vaatama.“

„Jah, loomi vaatama! Sina'p selle jutu välja ajasidki, et mina läksin Möldrele — kosja!“ Ning ohates: „Õige küll, ega Sorjul tohi enam kellegagi rääkida ega olla, siis on kohe kosjad ja pulmad ja... ja mine tea, mis kõik.“

Väljast kostavad müdisevad sammud, ja varsti tuleb tuppa metsavahi Mart oma ähkiva Muriga, natuke vintis ja heas tujus. Hüüab juba lävel:

„Hõissa, pulmad! Viina viiskümmend vaati!“

„Tasa!“ manitseb Miili. „Mis sa lärmitsed — laps magab!“

„Ahah. Teeme siis tasemini.“ Ning asetanud püssi nurka ja kahmanud Koosna mehe käe: „Noh, Jürike, soovin õnne nagu tõrva!“

„Mes sa'nd, näh!“ kisub Jüri kätt tagasi. „Mis su arus on?“

„Nooh,“ noogutab metsavaht pead ja naeratab kavalasti. „Nagu ma ei teaks! Üks metsamees just parajasti tuli sealt kandist, rääkis kõik. Ega sa's mind, oma vana sõpra, kutsumata jäta?“

„Einoh, sõber küll, aga kuhu ma sind's pean kutsuma?“

„Ära'nd vigurda ühti! Eks ikka pulma. Pulma, pulma!“

„Mina ei saa aru,“ taganeb Jüri, raputades pead, „kust küll inemised võtavad sihukese jutu!“ Ning õele: „Kas siis tuled, Juuli, meile vahel abiks?“

„Eks näe.“

„Einoh, tule ikke. Aga nende kangastelgede pärast ära mine kohegi — küll ma nad Mihklel lasen ära tuua. Jah, jah. Ja nii et siis head päeva ja...“

Taganeb, taganeb ukse poole, kuni ongi väljas. Ja on päris õnnelik, et sai välja... tervete kinnerkontidega, nagu öeldakse.

„Kas see's ikka on tõsi või?“ küsib Miili, kohendades oma lopsakat juuksepatsi, nii et on näha ta mõlemad kaenlaalused pikkade tihedate ja niiskete karvadega.

„No kas mina tean,“ istub Mart akna juurde ja hakkab vilkat keerama. „Metsamees rääkis. Ise tuled kirikust —

sa peaksid rohkem teadma. Kas neid kantslist maha ei hõigatud?“

„Kuidas neid's sai maha hõigata, kui alles täna olid kosjad... kui nad üldse olid. Küll sa oled va' toru! Nüüd oled enda jälle samakat täis trimbanud — ei aruotsa kuskil.“

„Ei,“ raputab Juuli pead ja sügab käsivart, „ma põletan kas või täna veel Möldrele. Minu hing ei saa enne rahu. Ei, päris tõesti: kangastelgi on ju vaja, ja mis ma siis veel peale selle kuulen, see on teine asi.“

Jüri Pügal — pea longus ja rohukõrs suus — rohmitseb kodu poole ja arutleb nii: „Vaata, kurat, mitte sammugi ei saa teha, juba neil kõik teada! No mes ta's nüüd ütleb, kui talt veel keegi küsib, et kuidas see's oli või nii? Ja et küsitakse, see on niisama kindel kui kesvakäkk; kus tegijaid, seal nägijaid. Jah, mis nad muud teevad, kui parastavad, et — suur tükk ajab suu lõhki. Ei, ega's see Paula-kolask temale ei tule, sest kui juba ema ütleb, et e i, siis ongi ei. Ema on tark vanaeit... Ta on küll poolpime, aga näeb läbi terve selle elu ja inemised ja kõik. Aga kas ei saaks Möldre omadele kuidagi kätte tasuda selle untsaka teo eest, mis nad täna tegid? — Oi, miks ei saa! Vaata, kui keegi küsib, et kuidas siis jäi või nii, vaat' siis ta just võtabki kinni sellest „suurest tükist" ja ütleb nii, et jah, et on küll suur t ü k k, et see ei aja lõhki mitte ainult suu, vaid ka Koosna talumaja. Kuhu sa paned säärase müraka, kui ta ei mahu tarregi? Ja kes teda jõuab toita? Näe, ta viis Möldrele terve suure korvitäie igasugust toidukraami, ja kõik, kõik pani Paula jumala üksipäini pintslisse. Ega see pole inemine, see on hobune. Ja kes teda suudab katta praegusel kehval ajal, mil riiet nii vähe? Ei, kussa kuramus! Aga et ta sinna üldse vedas oma koivad...? Noh, tegi niisama nalja; nüüd hea naerda. Ega siis ometi keegi tõsiselt mõtleja inemine arva, et mõni mees, kel vähegi aru peas, läheb Möldre Paulale kosja? Ja nüüd veel, kus see elevant ja jõehobu on ligi sada aastat vana! Hurjäh!

Ei, temal, Jüril, lihtsalt hakkas kodus igav, ning siis võttis kätte ja torkas sinna... nalja tegema; mis siit

maailmast muudki saab. Hehee, kasvagu Paulale kas või seened selga — ei tema küll sihukest elukat ei taha, ei soovita oma vaenlaselegi."

Sääraste üllaste arutlustega jõuab Jüri koduväravasse ning peatub seal natuke... rinnuli. „Noh, vaata, kas see Koosna pole päris kena kohake? Ja ega's millestki puudus ole. N o i r m i d on antud, vili kasvab, loomad terved ja... kõik. Ei, temal pole põhjust nuriseda; tema peab jumalat tänama ja ilusti elama. Noh, niipalju'nd küll, et tööjõudu on vähe — see on õige; aga ta ju käis praegu seal: eks Juuli tule appi. Võib olla, et tuleb üldse Koosnale tagasi. Neil vanatüdrukuil juba on vahel niisugused tujud. Las ta nüüd veel natuke kanseldab seal selle poisijunniga, küll ta tuleb. Oi, vaja teine õige Miiliga tülli ajada, vaata, siis on ta keksti siin. Häh, kuhu tal mujale minna on?"

„Noh, kas sina joba kodus?" tuleb Madli longates õue, pang käes, labajalg määrdunud räbalas, ise kõhn nagu luu ja nahk.

„Kodus neh. Kus ma's pean olema?"

„Kuule, Jüri, tule seia! Ma ütlen sulle kedagi."

„No mes seal's on?" keepab poeg lähemale. „Ega's loota pole... midagi... jumal teab mis."

„Kuule, Jüri, kas tiad, mes ma sulle ütlen? Kuula peris rahulisti, ära tee nii krimpsus nägu — ega ma sulle alba soovi. Mina mõtlesin ja mõtlesin... rääkisin jumalaga..."

„Rääkisid jumalaga? Einoh, mina kah; mina käisin täna kerikus. Aga mis see jumal sulle's ütles?"

„Jumal ütles..." vaatab Koosna talu põlenud tukike taeva poole, „jumal ütles: „Jüri seda Möldre Paulat niikuinii ei saa, las võtab selle rätsepa Lutmilla."

„Rätsepa Ludmilla!" kohkub Jüri päris tõsiselt ega tea,

kuhu oma käsi panna: tal on neid täna nii palju, et... „Rätsepa Ludmillal pole jo särkigi seljas!“

„Ära räägi! Küll ta selle särgi tasa teenib.“

„Kas jumal seda kah ütles, et Ludmilla selle särgi tasa teenib?“

„Ole üsna vait ja kuula, mes mina ütlen! Sina mine senna ja —“

„Ja mida otsima?“

„Ja võta see Lutmilla ära. Ja küll sa näed: küll m i n a ta tüüle panen; temä tiib veel keik, mes me tahame; temä viil annab mu käele musu ja keik... Ääkene küll, Juuli läits pääst ulluks nigu tema kadund esägi, aga ega's m e i e põle ullud. Sina mine senna ja...“

„Senna küll, aga ega's ometi mitte täna, mul pole täna viinagi. Möldre koer jõi viina ära.“

„Mes?“

„Einoh — mes? Ega's ma paljaste kätega ka või minna, olgugi et Ludmilla ise on paljas nagu puu.“

„Ega's täna!“ vehkleb pereema kätega — vaata, et nad ei lenda tal otsast. „Ega's täna! Mine tuleva pühaba ja ütle talle nii, et tulgu kohe, et meil on inemist tarvis ja et —“

No vaata, ega's me kõik ole löödud ühe vitsaga: üks mõtleb ja teeb nii, teine aga hoopis teisiti; ei saa ju kuidagi tantsida ühe pilli järgi. Jüri Pügal iga päev tahab just t ä n a habet ajada, ja ajabki seda mõttes, aga lükkab selle toimingu ikka homsele päevale: mis tast täna ikka ajada — ta kasvab homseni jälle.

Nii, kaalutelles, jõuabki kätte järgmine õnnis pühapäev. Ja nüüd habe maha ja tarvis rätsep Eeriku juures ära käia. Seal on üks tüdruk Ludmilla ja... Ja mine tea, kust nad niisuguse naljaka nime on võtnud? Aga ega's

sellest midagi: tema hakkab teda lihtsalt Milla'ks hüüdma.

Nojah, uued püksid jalga, habe maha ja muudkui sinna. See ju siinsamas, kilomeetrit paar, noh, ütleme kolm, olgu neligi. Mis see mehele teeb! Pangu Mihkel hobune ette ja... Tema paneb pudeli samagonni tasku ja... Ja ega's Eerik pole mõni Möldre oma, kes käib ringi selle hirmsa roikaga. See minek on niisama lihtne kui kord sepal käia.

„Noh, kas jälle kosja?" haigutab Koosna sulane, ja siis päikese poole: „Nämm, nämm, vaata, kui jälle ei tule vihma."

„Mis kosja?" vihastab Jüri. „Kuhu kosja? Kellele kosja? Kas sulle või?"

„Minule! Mina ise tahase ka naist võtta. Kaua sa ikka nii... ? Siis saasse nigu ühele poole."

„Sina? Häh, kuhu sa naise paned? Mes sa naisega tegema akkad?"

„Eks ma tee sedasama mes teesedki; ja eks ma lää koduväiks."

„Sina — koduväiks! Kellele? Kas hundile või?"

„Ei, mespärast undile? Pedaspea õmbleja Liisa võtab mo vastu nagu naksti. Juba räägitud ja kõik."

„No ega sa's meilt ära lähe?"

„Miks ei lähe? Mes ma siingi teen? Eks siingi ole juba küllalt orjatud. Liisa teeb õmblustööd, ja mina lähen ja vaatan niisama."

„Mida sa vaatad?"

„Säh, obune on siin — sõeda kas või... Korvi sul täämbä ei ole. Ei, korv sul on, aga põle kedagi sinna korvi sisse panna. Ku tahad, ma lainan sulle pudeli samakat; siss omm ikka medagi nagu viia nink olla."

„No too siia see pudel! Mul endal on küll kah, aga kaks

pudelit on kaks — va' Eeriku-raisk on krõbe joomamees; kui sel saab hammas verele, siis ... "

„Ah's Eeriku manu lähedki?"

„Nojah. Aga pia sa lõuad! Ära ütle kellelegi, kohe ma läksin."

„Mes mina! Aga kas Möldre Paula ei kõlba?"

„Ei kõlba. Pikk nigu raudtee-rong, ja nii raske, et kui astub, siis jäävad augud maa sisse. Too's seia oma pudel — küll ma annan varsti tagasi. Ega's mina pole sihuke mees, kes tahab teise oma."

Ja kui on saanud pudeli, siis:

„Noh, võtame's kohe siit pealt ühe nähvaka, siis nagu süda kindlam. Ja kas tead, Mihkel: sina ära mine siit Koosnalt kohegi. Võta oma Liisa ja jää paigale. Muidu justkui kokku rääkinud: kõik liduvad Koosnalt minema! Mis mina siin üksinda tegema akkan?"

„No ega ma enne jõulu ikke lähe. Pulmad jo tehakse ikke jõulu ajal."

„Nooja-noh. Säh, võta teise jala jaoks veel!"

„At-täh! Aga pane mõni ubin kah tasku selle ... selle ... vaat' mina ta nime välja rääkida ei saa, löödagu mulle kas või pähe."

„Noh, mis seal's on? — Milla!"

„Einoh, Milla küll, aga seal ees oli veel midagi lutikataolist ..."

„Lutmilla!"

„No-jah, no-jah. Kuramus küll, kust nad need nimed välja võtavad ja on? Vaata, peremees, ütleme näituseks — Liisa. Liisa on Liisa, ja ku mina teda vahel kobangi, siis ma tian, et see on Liisa. Aga säärasele Lut-mildale või kuis ta oligi — sellele ma ei julgeks kättki külge panna."

„Kuule, vana toi," hakkab Jüri purju jääma, „ega's sinul

polegi vaja talle kätt külge panna. Küll mina panen talle käe külge ja... Aga mis sa tast muidu arvad?"

„Mes ma arvan...?" krõhvitseb Mihkel habet. „Liiga noor ja... kõhn. Justkui silguniisk."

„Ära sa'nd, kurat, aja isu ära! Küll ma ta paksuks ajan nagu ahju. Ah jah, ja nüid need ubinad, ja siis ma lasen minna nagu käriseb. Kas sa obusele juua andsid?"

„No ega ma's esimest päeva talus teeni!"

Siis jookseb Madli tarest välja, juus nagu hiiresaba: „Jüri! Jüri! Kos sa oled?"

„Siin olen."

„Säh, vii talle see siidirätik; ütle, et mina saatsin. See on üks väga ilus ja kallis rätik; koid on teesele küll natuke sisse löönud, aga eks ta raputagu välja. Ja pangu tuule kätte ja vaadaku, et ära ei varastata. Ja mine's ilusti!"

Einoh, Jüri Pügal läheb alati i l u s t i ... läheb, kuhu ta iganes läheb. Ohoo, Jüri on tark, las ta aga h a k k a b; ainult külarahva arvamuses on ta nagu veidi veider ja pisut iseäralik; elab justkui iseenesele s i s s e, ei räägi palju ja on kitsivõitu. Aga edasipüüdja — seda ta on. Ja raha tal ka on, küll ja küll.

„Oi," jookseb rätsep Eerik Jürile vastu ja jätab uksegi lahti, „või siis teid, Koosna peremees, ka näha üle harva aja! No nüüd vist küll tuleb üks ilus ülikond või nii?"

„Ega ei tule ülikonda ega kedagi," heidab Jüri loiult käega, „kust ma selle riide võtan praegusel ajal? Tere! Villu on, aga kesse ketrab ja koob?"

„No-jah, see on see asi! No-jah, tere jah, aga eks mingisugune tuul teid ikka siiapoole puhunud. Ei, kas teate, Koosna peremees, ma nägin niisukest undki, et tulete siia. Ja suits kiskus täna nii hirmsasti rõngasse, et ... Ma torkasin sõrme rõngast läbi, et vahest ehk venib kuskilt."

„Häh, no ega sa's ometi arva, et m i n a viinaga ringi jooksen!"

„Ei, ei! Jumal hoidku! Mina ei arva midagi, aga taskud on teil nii imelikult punnis. Lähme aga sisse! Ega meil kedagi võõraid ole."

Sibab ees: selg küürus, püksisääred lotendamas, lohud põsis, aga hõredad juuksekarvad väga korralikult kammitud lopsakate kõrvalehtede taha, ja joongi keskel — nii et ära sa mul ütle! Näeb ja kuuleb kõik. Ja pruunid, alati vilklevad silmakesed, mis on otsekui visatud — üks sinna, teine tänna ... kõrvale; võib olla, et otse ette ei näegi ... Jälgimas, jälgimas! Pugemas ... kas või läbi

seina. „Eks sa... eks te võtke platsi!“ kummardab ta, lükates tooli, kas või ainult selleks, et näidata oma ülevoolavat viisakust.

„Oh, eks ma saa,“ nihutab Jüri sedasama istet. „Kas Lutmilla on kodus?“

„Ludmilla?“ hakkavad rätsepa kõõrdsilmad hõõguma. „Ludmilla on kodus jah. Ega's mina lase oma lapsi külas tolgendada. Oh-oh, Koosna peremees, meil on siin kõva kord. Kassa... kas t e tahtsite temaga rääkida?“ Ning ootamata vastust: „Ludmilla! Tule siia! Ludmilla! Luudmilla!“

Siseruumi lävele ilmub kõhn ja kehvasti rõivastatud tütarlaps, kaelal kirpude puretud jäljed; vaatab ringi, nagu oleks eksinud metsa; ei lausu sõnagi. Ta pole ilus ega inetu, aga temast võib ju veel midagi saada.

„Tule siia!“ käratab isa. „Härra Pügal — tunned jo küll — tahab sinuga rääkida. Ütle tere! ja pühi rähm silmist — sa pole ennast täna veel pesnudki — häbi võiks sul olla!“

„Ei, mis'nd ikke nii pikalt...“ võtab Jüri puskaripudeli ja õunad taskust ning paneb lauale. „Kas sa, Millake, tuled mulle naiseks? Näe, Leeni suri ära ja nüid pole kedagi, kes...“

„Oh, miks ta ei tule!“ kahmab Eerik pudeli ja rüüpab sealtsamast, pudeli kaelast, ilma et ta tarvitaks klaasi.

„Tule lähemale!“ röhatab ta. „Ja anna härra Pügalale musi. Ja täna õnne, et oled õnnega koos. Noh?!“

Ta vaimusilmas juba liiguvad Koosna jahud ja lihad ja...

Aga Millake ei liigu paigastki, seisab sealsamas lävel, nähtavasti ei saa ta millestki aru, ja väga aeglaselt raputab ta pead. Ja tema selja tagant vaatab areldi üks väike,

aga vanainimese näoga pool-alasti tüdrukuke, sõrm suus... vist küll Ludmilla noorem õde.

„Mis see's tähendab?“ kargab meister püsti, ja üks sinine soon hakkab tursuma tema meelekohal. „Tule siia!“ Ning väikesele: „Ja sina, Marta, kasi minema! Ei, tule siia, võta enne üks õun, ja tee siis, et kaod.“

Kuid ei lähene meestele see ega teine, vaid nad kaovad mõlemad.

„No kurat!“ põrutab Eerik jalaga vastu pühkimata põrandat. „Küll ma sulle jalad alla teen!“

Juba tahab ta tormata teise tuppa, aga Jüri võtab tal käisest, hoiab teda tagasi ja ütleb vaikse ja vaga häälega:

„Oota, oota! Lase olla! Ega's vägisi ei saa. Kui ta ei taha tulla — ärgu's tulgu.“

„Mis? — Tema ei taha tulla! Küll ma —“

„Istu'nd, istu rahulikult, vana Jaan! Ajame juttu ja joome viina. Ta võib-olla ongi minuga nõus, aga see tuli talle liiga äkki. Ja ses asjas olen mina ise süüdi. Säärased asju aetakse tasa ja targu. Ja teiseks: ta ehk läks ennast natuke kohendama. Ega küll minule seda kohendamist tarvis olegi, aga noh... tüdrukute asi. Ja sina hurjutasid kah veel. Istu, istu!“

„Ei, oota, ma toon vähemalt klaasigi.“

„Ära mine kohegi, joome siitsamast ja hammustame ubinaid peale.“

„Einoh, las ma lähen ütlen, tehku vanamoor natuke süiagi.“

„No kuule ometi: ega's ma siia sööma tulnud. Ma alles nüüdsama, enne tulekut, sõin. Säh, pane üks tubli klahv!“

„Einoh, klahv — seda küll!“ kulistab rätsepmeister pudelist. „Ja — äh-äh, prr! — ära sa seda karda, et tüdruk sulle ei tule. Seda ära võta mõttessegi! Koosna rikas peremees ei saa'nd seda paljast pirtsakut! Ja kui ma

sulle... teile päris tõtt ütlen, siis: ega mul polegi talle suurt midagi kaasa anda. Ma olen küll töötanud kümne küünega terve oma eluaja, kuid ega ma sellepärast kuigi kaugele pole saanud. Vaata aga, et hing sees seisab. No võta ise kah! Kudas ma's üksi...!"

„Kuule, Jaan," tõstab Jüri pudeli suu juurde, „ega sa ometi arva, et ma tulin siia midagi kaasa tahtma? Mina tulin Milla e n d a pärast. Jumala õige! Milla on kena tüdruk ja meeldib mulle. Natuke noor ta jo on minu jaoks — seegi on õige. Kuid sellelgi on juures oma punkt. No-jah, ütleme, et Milla on noor... Aga just noor lasebki ennast veel paenutada ja seada nii, kuis on elule kasulik. Aga õpeta sa tantsima näituseks seda Möldre vana karu, Paulat! Hee, ma nägin kohe, et see närib sul silmad peast. Ja kui toobki midagi kaasa — eks ta siis seda uhkem ole."

„Ei, Jürike," pühib rätsep oma härdusest vesiseid silmi, „sa oled üks tark inimene! Vaata, sihuke inimene meeldib mulle. Aga võta nüüd ise kah, küllap siis räägime Millaga. Ja õigust öelda: mis meil temaga ikka rääkida on? Mina olen ta kasvatanud ja... puhas ta on — selle piale võid julge olla; ega ma talle siia poisse ligi ei lasnud. Muudkui — välja! Ainuke asi, mis mulle veidi muret teeb, on see, et kas ta kohe joonelt saab toime nii, ütleme — raskema talutööga? Aga sa ju ise ütlesid, et just noor lasebki ennast paenutada ja seada nii, kuis on elule kasulik."

„Nooh, ega sa ometi arva, et ma Koosnal kohe akkan Milla konte murdma. Ega seda ole."

„Ei, ega ma seda kardagi. Küll ta aegapidi harjub. Proosit, väimees-poiss!"

Sinnasamasse kohta, kust äsja kadusid tüdrukud, tekib nüüd üks hoopis uus inimene — emand Eerik, mitte midagi ütleva näoga vanem naisterahvas; sääraseid pane ritta

kas või sada tükki, ja igaüks neist võiks olla emand Eerik. Jah, tublisti punsunud silmaalused võivad ju kõnelda neerudest ja veetõvest, aga mine tea...

„Tere!“ tõuseb Jüri ja teeb mitte sugugi halva või kohmaka kummarduse.

„Tere, tere!“ vastab naisterahvas ükskõikselt, näol ei sõbralikkust ega vaenulikkust, vaid vahest ehk nii... pisut kahvatut uudishimu. „Marta ütles jah, et, ema, mine vaata, seal on üks võeras mees.“

„Kudas — võeras mees!“ kerkib Eerik uuesti toolilt nagu vedruga. „Kas sa siis härra Pügalat, Koosna peremeest, enam ei tunne? Too siia ruttu üks klaas ja... ja vaata, et sa kähku teed!“

Pereema kaob ja tõesti tuleb kähku tagasi, käes mõranenud teeklaas. „Noh? Mes te's teete siin? Kas joote viina?“

„Ja mes siis, kui joomegi?“ ajab meister silmad jõlli... üks siin, teine seal. „Kas tahad kah maitsta?“

„Ei mina taha! Mul isegi jalad pastetanud justku pakud, ei tia, mes must küll niiviisi saab.“

„Ah, ära hakka jälle kaebama oma ädasid! Istu siia, aja härra Pügalaga juttu, ma tulen kohe tagasi.“

„No mes te siis teete ka seal oma pool?“ küsib emand Eerik. „Kas —?“

„Oh, mis seal praegu ikke teha...“ köhatab Jüri. „Praegu nagu töö vaheaeg. Aga töö t u l e b. Nüüd tulingi siia... vaatama, et kas annate mulle oma Lutmilla...? Et tuleks nagu appi või nii. Leenike, näe, suri ära ja... ja Juuli läks ulluks ja... Võtke'nd ometi üks õun! See puhastab verd ja annab jõudu.“

„Mes sa räägid!“ surub rätsepa-emand oma tursunud käed rinnale nagu padjad. „Juuli läks ulluks? Issand jumal!“

„Jah, ega palju ei puudu," nõksahtab Koosna peremees peaga. „Poole tee peal ta juba on. Nüid ripub teine seal metsavahi Miili kaelas..."

„Ah siis nii, et teda Koosnal enam ei olegi?"

„Ei ole. Eks te tia, et kõik ullud jooksevad metsa."

„Oi sa armutegu! Ma kuulsin küll, et Juulikesega on midagi olnud, aga et ta... No mes siis nüid saab?"

„Nüid saab seda, et andke oma Milla mulle perenaiseks, eks siis näe."

„Ah, et nii peris naiseks või...?"

„Nojah. Ega's emast enam midagi asja pole. Ah jah, ema saatis Millale ühe siidirätiku ja... Näe, siin see on."

„Jah, jah, rätik on ilus küll, ega mõsta kedagi ütelda. Ja ega mina selle vasta ole, kui aga Milla ise tahab sulle tulla."

„Noh, Jaan ütles, et küll ta tuleb või nii."

„Jaan ütles..." vajub emand Eerik mõtteisse. „Jaan ütles..."

Eerik läheb tagakambrisse, suleb enda järel ukse ja põrnitseb voodi serval istuvale Millale näkku.

„Noh, tüdruk," sisistab ta läbi hammaste, „tule kohe sinna ette ja kõnele härra Pügalaga. Kaua sa lased tal oodata? Ega ta põle mõni eilne poisike."

„Minul ei ole temaga midagi kõnelda," raputab tütar aeglaselt pead. Ta pole end vahepeal pesnud ega ka muidu kuidagi k o r d a s e a d n u d.

„Mes? Sa jo kuulsid, mes ta ütles? — Ta tahab sind endale naeseks võtta."

„Tahtku pialegi, aga mina ei lähe temale."

„Sina ei lähe Koosna Jürile? Kas oled arust ära või? — Rikas talu ja kõik. Keda sa's ootad? Kas mõnda printsi või?"

Milla vaikib, vahtides tuhmilt enese ette. Ei, ta ei oota mingisugust printsi, aga Toominga Kaarli lähedal on tal alati nii hea olla, et... Jah, kui Koosna Jüri asemel oleks Toominga Kaarel, siis ta küll läheks sinna ette ja... teeks kõik — täiesti ilma käsuta.

„Kas kuuled, Milla?" raputab Eerik tütart õlast. „Ma ütlen sulle viimast korda: tule sinna ette ja ära mängi lolli! Mina juba olen su Jürile lubanud ja sellest sa ei pääse. Kui sa veel edasi vigurdad, siis ma... pööran teise lehekülje. Pane tähele!"

Vaikus. Milla ei liigutagi end.

„Ah nii?" satub Eerik marru, vaht suunurkades. „Ah nii? Läki sahvrisse — seal ma räägin sinuga teisiti."

Milla ei tee ainsatki liigutust, aga mõttes: „Kaarel, tule appi!"

„Ah nii?" märatseb isa. „Sa siis tahad näidata oma kangust? Küll ma su, raipe, pehmeks teen!"

Lohistab siis tütre sahvrisse ning jälle suleb ukse enda järel. Milla lamab põrandal maas nagu puntrake rõivaid; ainult sassis peake ja paljad sääred ütlevad, et selles puntras on inimene, veel üsna nooruke neiu.

„Nüüd, tüdruk," päästab Eerik oma lapitud pükstelt pandlaga rihma, „küsin ma sult veel kord: Kas lähed Jürile või ei?"

„Ei," pääseb põrandalt tasane ohe.

„Ah ei?" paneb Eerik rihma kahekorra. „Noh, siis..."

Siis sajab laksuvaid lööke lamaja jalgadele, pihale, kaelale... sinna, kuhu juhtub.

Aga mitte vähematki kaebeheli ei tule pekstava suust; ainult nagu pisemaks muutub lebaja võdisev keha, ja kaks määrdunud niret nõrgub tüdruku silmist kirpude järatud kaelale.

„Kas ikka veel e i?" peatub timukas mõneks hetkeks.

Mitte mingisugust vastust.

Võiks arvata, et Millake on juba surnud sellest nottimisest.

Sellal avab Marta eeskambri ukse, teeb kavala näo ning sosistab emale ja Jürile:

„Andke mulle üks õun, siis ma ütlen teile midagi."

„No, eks sa tule võta õun ja ütle!" viipab Koosna onu lahkesti.

Marta saab õuna, näksab sellest kohe natuke ja teatab siis nagu mõnda rõõmusõnumit:

„Isa lohmib Millat sahvris."

„Mis ta teeb?" küsib ema kohkudes.

„Peksab, nii et laksub."

„Oi, sa roojane vanamees!" tõuseb rätsepa-emand kähku toolilt ja tõttab sahvrisse nii ruttu, kui vähegi lubavad tema haiged jalad. „Oi, sa...!"

Tõuseb Jürigi, naeratab hapult ja läheb sinnasamasse. Kuid tema ei rutta: see seal rohkem nagu perekonna oma asi; aga vaadata siiski võib.

Sellal nabib Marta endale laualt õunu sülle ja kaob õue, jättes alles ainult mõne pehkinud pabula.

„Mes sa, tõbras, teed!" haarab rätsepa mutike mehe püksirihmast kinni, kui see parajasti on laskumas tütre ihule. „Oi, sa viimane jätis!"

„Mes? Mes?" vaatab peremees selja taha, silmad punased, juuksed risa-räsa. „Mes s i n a siia otsid? Kas tahad kah saada?"

„Ah, sa mõrtsukas!" sikutab naine rihma mehe käest. „Siia see rihm!"

„No ega seda ole!"

Sahvris tekib säärane kohutav rabelus, et võib peagu kindlasti öelda, et seal enam üldse midagi terveks ei jää. Laudeilt langevad kausid, tassid ja taldrikud ning puru-

nevad killudeks. Plekist piimamannerg kukub ümber, valades oma sisu põrandale.

„Tasa, tasa, Jaan!“ võtab nüüd Jürigi rihmast kinni. „Sa lähed liiale. Kes siis nii? Tule ära! Lähme eeskambrisse — meil on seal veel viina küll ja küll.“

„Oi, sa tuline kurat!“ sülgab rätsep ähkides, nagu oleks saatnud toime mõne raske ja tähtsa töö. „Lähme pealegi. Anna siia mu rihm!“

„Küll ma eestoas annan.“ Ja endamisi: „Päris õige! Las ema ja tütar näevad, kui mõistlik mees ma olen: näe, rihmagi ei anna sellele märatsejale siin kätte, et hakkab uuesti peksma ja tegema oma tükke.“ Ning isalikult ja õpetlikult: „Ei, mis liig, see liig! Ja veel kallil pühapäeva hommikul! Kus sa sellega!“

Nad lähevad ära, jättes tüdruku lamama sahvri põrandale, juuksed punases veres ja valges piimas.

„Kas elad veel, Millake?“ kummardub ema tütre kohale.

„Elan küll,“ liiguvad pekstu kahvatud huuled, „aga parem oleks, kui ma ei elaks.“

„Miks sa's appi ei karjunud? See elajas oleks su surnuks materdanud. Tule, ma viin su voodisse! Tõuse, tõuse!“ aitab ta tütre jalule. „Katsu kuidagi!“

Komberdavad siis tagakambrisse.

„Ooh, ooh!“ kaebleb ema, raskelt laskudes teisele, niisama viletsale magadisele. „Olen minagi päris haige. Kõik ihu väriseb... ja süda, süda! Oi, Millake, ma vist akkan surema. Kuhu küll kadus see Marta — tooks ometi tilgakese vett. Oeh!“

„Ma lähen toon,“ tahab Milla tõusta.

„Ei, kulla laps, ära sina mine! Küll Marta tuleb.“

Ja siis jääb Eerikute tagatoas kõik täiesti vaikseks.

Ent eestoas on asi teisiti.

„Noh," ütleb Koosna peremees virila naeratusega, mis tal kõverdab ainult ühe suunurga, „kas ma ei öelnud, et Milla ei tule mulle?"

„Hääh," teeb räpane meister Eerik, sügades oma jonklikku kõrisõlme, „küll ta tuleb, kui iga päev saab sihukese keretäie! Küll ta tuleb, kui ta tulema pannakse! Kas siis säärane pirts ise teab, mis talle hea ja kasulik on? Ole üsna julge, va' Jürike, et kõik läheb meie soovi järele. Säh, võtame seepeale ühe tipsu. Aga... kuhu, kurat, need õunad siit jäid? Siin oli mitu ilusat õuna, enne kui ära läksime."

No ega's tema, Jüri, neid ikke tagasi võtnud, kui ta nad kord juba siia tõi.

„Ei, seda mitte — ega ma seda arvagi —, aga kuhu nad's... Peris kena oleks piale haugata..."

Väike Marta tuleb väljast, heidab muheda pilgu lauasistujate poole ja siirdub üsna asjalikult tagakambrisse.

„Marta, kas sina oled?" küsib Milla.

„No mes siis?"

„Mine too vett; ema tahab juua."

„Ah teid kah oma veega! Too ise!"

„Mina ei saa minna. Mu pea..."

Marta siiski läheb, toob plekk-kopsikuga vett ja pakub emale. „Säh, joo!"

Ema ei liigutagi end, ei tee vähematki häält, just nagu ei hingakski.

„Mis sa lobad, Milla!" ütleb väike vanake pahaselt. „Ema ei taha juua. Ema magab nagu kott."

„Kuidas?" tõstab vanem õde oma uimase pea näruselt padjalt. „Ta ju alles praegu —"

Ta tõuseb voodist, tuigub ema magadise juurde, vaatleb lamaja vahakarva nägu, kummardub, kuulatab ja lan-

geb siis sinnasamasse aseme juurde põlvili. „Issand!“ puhkeb ta nutma, surudes pea käte vahele. „Issand!“

„Mis sa ulud?“ põrnitseb Marta. Aga ta pole enda peale enam päris kindel: siin näib olevat midagi m u u d.

„Ja mitte tilka vettki ei antud sulle enne surma!“ nuuksub Milla ägedasti. „Oi, emake!“

„Kuule, kas siis ema on surnud?“ tõmbub Marta nägu kaardu, mis teda järsku muudab veelgi vanemaks ja inetumaks.

Ta ei saa mingit vastust, ja seda polegi talle enam vaja — ta juba teab isegi. „Isa! Isa!“ jookseb ta eeskambrisse. „Ema on surnud.“

„Mes?“ ajab Eerik silmad jõlli. „Mes juttu sa ajad? Vaata, kui tõmman sulle ühe. Ema'nd surnud! Küllap vigurdab jälle. Enne vigurdas haigusega, nüüd surmaga.“

„Einoh, lähme vaatame!“ tõuseb Jüri esimesena laua juurest. „Ega's või kunagi teada, milla see surm kellelegi tuleb.“

„Ea küll,“ võtab ka rätsep endale toed alla, „vaatame järele. Aga kui ta nüüd surnud e i o l e, siis saate mult kõik — seda ma ütlen juba ette.“

Kuid Roosi Eerik o n surnud. „Vaata, vaata,“ mõmiseb rätsep, „või siis ikke tõesti... Jajah!“

„Jah, nii on jumala tahtmine!“ noogutab Jüri pühalikult pead. „Eks me kord lähe kõik sinna... üks varem, teine hiljem.“

„Seda'nd küll,“ nõustub meister selle u h i u u e tõega, „aga kes ta's nüid maha matab? Ega see põle nii lihtne praegusel ajal. Kirst, haud, õpetaja, kellamees ja...“

Noh, pole viga — tema, Jüri, sõidab ju täna kiriku juurest läbi, laseb hingekella lüüa.

„Mes see hingekell, tühi!“ iniseb Eerik läbi nina. „Aga sa ole ea mees ja aita muedu kah. Tule, läki eestuppa tagasi; peame nõu.“

Lähevadki ära, jättes surnu juurde ainult õeksed. Ja mida vaiksemaks jääb vanem õde, seda rohkem töinab Marta; ja nüüd võiks viimasele ta näo järgi anda juba aastat seitsekümmend.

„Noh, Jürike,“ algab Eerik päris ettevõtlikult, „võtame nüid veel paar head nähvakat surmaliiku, ja siis ma ütlen sulle midagi. Noh, nii. Aga kuhu, kurat, ometi need õunad jäid?“

„Ära vannu, Jaan! Surnu on majas.“

„Ea küll. Surnu on majas, jah. Vaata, Jüri: Roosi läks nüid nii öelda o m a t e e d ja... ja rahu tema põrmule. Ja nüid on see asi ühel poolel, sest põle enam kedagi, kes Millaga kampa lööks. Nüid võid sa selle tüdruku võtta nagu vanast võlast; ainult aita maha matta see tige vanamoor, kes oma irisemisega pani mokka kogu mu elusaatuse.“

„Einoh, mis'nd sellest nii pikalt! Küll ma aitan. Mina lasen lüia hingekella, lasen teha kirstu, annan hobuse ja... Küll ta maetud saab. Ega's mina pole seesuke mees, kes teisi hätta jätab — ära sa mulle seda ütlema tule!“

„Ei, ma tian,“ muljub rätsep Jüri käsivart, „et sina põle seesuke mees! Mina tunnen sind juba lapsest saadik. Sa oled kuldaväärt inemine! Ja mina olen peris õnnelik, et just sina selle Milla ära võtad. Kurat seda teab: justku jumal ise läkitas sind täna siia!“

„Ära vannu kurja, Jaan!“ tõstab Jüri nimetissõrme. „Ära unusta, et surnu on majas!“

„Einoh, surnu on majas, jah — seda ma tian —, ega's ta's ise kabelisse läinud, aga —“

„Ole vait! Mina kuulasin kõik selle aja, mis sina jamasid, las nüid räägin ka mina paar sõna.“

„Räägi! Räägi, Jüri, kas või need kõik k o l m sõna — sina oled tark inemine; mis mina — tühi rätsepa-kooser ja nii edasi? Mina olen sinu kõrval null.“

„Kuule siis: Las Milla tuleb kohe piale matuseid Koosnale — mul on seal tööd mis hirmus. Vaja on aitajaidkäsi ja kedervarsi. Pulmad teeme pärast. Milla veel õpetaja meid maha õikab ja... kõik! See võtab aega. Las ta tuleb meile kohe piale matuseid! Siis on see asi nagu ühel poolel.“

„Kallis Jüri, võta ta kas või praegu ühes!“ paneb rätsep käed otsekui palves kokku. „Kas olen mina selle vastu? Võta! Pane piale ja mine!“

„Einoh,“ vaatab Koosna peremees kõrvale ja pöörab noka viltu, „praegu nagu ikke ei saa. Matused ja nii... Ega's nii äkki. Mes ütleks rahvas? Mina iisiklikult küll pole kellelegi kurja teinud, aga... Aga piale matuseid, siis jah, siis tulen kohe ja viin ta ära.“

Ning Jüri peabki sõna, korraldades matuste jaoks k õ i k, sest rätsep Eerik ise ei tee selleks mitte kui midagi; rätsep ainult jookseb naabrite vahet ja filosofeerib. „Jah," teeb ta hädise näo ja vaatab kõõrdi taeva poole, „nii on see inemise elu: täna veel oled, oled, aga homme sind enam ei ole!"

Muidugi ei lähe ta sinna ega tänna üksnes kuulutama seda tarka sõna, vaid käib piilumas: vahest ehk avab keegi oma südame ja annab talle kaastunde pärast lonksukese viina. Nojah, näe, jumal tuli teda k a t s u m a, ja nüüd on ta meel nii kurb ja süda nii rahutu, et mitte kuskil ei leia endale õiget kohta. Öeldakse küll, et kõik, mis jumal teeb, on hästi tehtud, aga jumal oleks teinud veelgi paremini, kui ta temagi oleks ühes Roosiga ära kutsunud. Nii kaua aastaid sai koos elatud, ja nüüd korraga... Oih, kui raske!

Ja leidubki kohti, kus talle antakse klaasike m e t s a k o h i n a t, kuid seda ei tehta kaastunde ajel, vaid hoopis teisel põhjusel. Juhtub ju vahel, et hädapärast on vaja kohendada mõnda riidehilpu, ja eks siis ole parem, kui vahekord rätsepaga on sõbralik.

Aga Roosike maetakse maamulda, sest sealt ta ju olevat võetud, nagu pajatab pastor.

Ses suhtes on kõik korras. Koosna peremees on hoolitsenud kõige eest. Ainult matusepidu ehk peied ei kuulu tema eeskavva — seda pole ta kellelegi lubanud, ja säärast lubadust poleks temalt ka ükski hing suutnud välja muljuda. — Kas ta juba niigi ei kandnud küllalt kulusid? Ja kes neid peiesid õieti vajabki? Eeriku enda

nokk on täis — piisab sellestki. „Läks ja laulis!“ kakerdab rätsep matuseliste seas ja heidab üsna heatujuliselt käega. Viimaks saab kätte oma noorema tütre Marta. — „Kus Milla on?“

„Mina ei tea. Siin ta oli, aga...“

„Vaata, kus ta on! Ta peab nüüd kohe ühes Jüriga Koosnale minema. Otsi ta ruttu üles, muidu saad kodus rihma.“

„Mes sa pragad siin?“ läheneb Jüri.

„Millat otsin. Pagan teab, kuhu ta, sunnik, jäi?“

„Ega ole näha jah. Mina vaatasin ka juba. Küllap putkas koju.“

„Nooh, katsugu mul! Ta teadis väga hästi, kuhu ta kohe peale matuseid pidi minema. Ootame natuke, ma saatsin Marta otsima.“

„Jah, keda ta ikke otsib — eks sa näe, et kabel on tühi nagu kell. Kõik on ära läinud.“

„Ootame, ootame! Seal värava juures veel on inemisi.“

Mehed ootavad, ootavad, aga ei tule Millat ega tule Martatki.

„No küll on kurat!“ vannub Eerik. „Nüüd on mõlemad kadunud. Läki minema! Sa muidugi tuled meie kaudu?“

„Ei tule täna enam. Ma olen päris väsinud sellest prahkeldamisest.“

„No aga Milla?“

„Oh, eks ta homme tule. Mes see täna enam — juba õhtu käes. Ja ega's olnudki nii, et ta pidi tulema just päevapealt. Aga kui ta üleüldse vigurdama hakkab, siis... siis pea meeles, Jaan: siis pead mulle matusekulud välja maksma. Jajah!“

„Me-mes juttu sa ajad, Jüri!“ taganeb rätsep hirmuga. „Mes asja ta vigurdab? Hmh! Küll sa näed: homme on tüdruk nagu kõksti Koosnal. Aga parem ehk oleks siiski,

kui sa juba täna meilt läbi tuleks — siis saaks see asi juba kord nagu ühele poolele."

„Ei tule täna enam kuhugi!" heidab Jüri pahaselt käega ja hakkab kabeli värava poole nihkuma. Ega ta nii väga väsinud olegi, aga see purjus rätsep muutub talle juba lausa tüütavaks. Vaata, kui siin veel pikemalt jorutad, küllap siis jälle hakkab nuiama kas viina või viinaraha. Mingu põrgu! Aga tüdruk, see Milla? Ei tea, mis mängu too's mängib? Ise justkui silguniisk, nagu ütles sulane Mihkel. Ja mine sa tea, kas tal tõesti ongi särki seljas? Aga näe: perutab. Olgu'nd Möldre Paulaga kuis on — see võib oma saba rõngasse tõmmata, sest ta on rikas —, aga Eeriku Milla, see tühipaljake... ! See peaks õnne tänama, et saab temasuguse jõuka ja mõistliku mehe. Kui õige võtaks kätte ja saadaks Millagi kus see ja teine — ega's tema, Koosna Jüri, pole mõni karjapoiss, kellega võib teha tsirkust? Aga kui seda asja võtta teisest küljest, siis... hm... Nojaa, nüüd on ta selle pagana vanamoori matmiseks juba niipalju raha välja sudinud, et... Ja ema kratsiks tal silmad peast, kui seegi asi jääks pooleli. Siidrätiku ehk saaks tagasi, aga kus seda vallarahva naeru ja pilget! — Noo-jah, et: Koosna Jüri muud ei teegi kui käib kosjas, aga näed, mitte kuskil ei klapi; kõikjalt saadetakse pika ninaga minema. Ja siis viimaks veel seegi, et ses Millas siiski on, on midagi, mis teda, Jürit, justkui kisub tema poole, kisub ja kõditab.

Aga hea küll, jäägu'nd täna kõik nii, nagu ta on. Täna ta sõidab koju, sööb kõhukese täis, viskab sängi ja magab ja magab.

„Kurat võtku!" pomiseb vaene ja kõigist hüljatud rätsep Eerik. „Nüüd plagasid teised siit kõik minema ja jätsid minu peris üksi. Mes ma siin's nüüd tegema ak-

kan? Vaat', see'p see asi ongi, et mitte midagi ei mõista teha; aga mitte kui midagi!"

Istub sinnasamasse naise värskele hauakünkale, võtab pea käte vahele ja paistab siis — ei anda ega võtta — tõsise leinajana. „Jah," pomiseb ta jälle, „enne olid sinagi, Roosike, kes mind vähemalt... näris... kui sa muud ei teinud. Nüüd pole sindki enam." Jah, seal on see inimese elu! Täna oled, oled, aga... Aga oleks päris kena, kui korraga avaneks seesama haud ja Roosi tuleks välja. Mis siis küll saaks ja oleks? Ah, mis seal's ikka... Eks nad läheks koju tagasi — ikka nii jõrra-jõrra — ja Roosi muidugi ajaks kõik tema süüks, et: „Mis sa jahmerdad, va' lakkekauss!"

Ent hauad ei avane enne viimsetpäeva, enne kui hakatakse puhuma seda suurt pasunat. Ja niisiis peab tema Roosigi siia jääma kaunis kauaks. Ei, kas ta's päris tõesti enam kunagi ei saa näha oma Roosit, kes talle enne alati oli... noh, kas või jalus? — See on ju täiesti hull lugu! See peaks ära keelatama. Olgu mis on, aga kahju on vanamoorist. Nii kahju on, et hakka või nutma. Roosi! Roo-si! Näh, kuhu ta'nd jäigi? Alles nüüdsama oli siin. Roo —

Teab'nd neid teisi haudu, aga Roosi haud avaneb siiski. Eelkõige on kuulda justkui tasast kõbinat seal all, siis kerkib silmanähtavalt Jaani kõrvale kohev mutimullahunnik, ja siis sirutub sellest üks käsi... viinapudeliga. „Ahah, suur tänu!" kahmab rätsep pudelit, aga talle jääb pihku ainult natuke savikat mulda. Ta virgub, hõõrub silmi. Nojah, ta ju üksnes suigatas siin veidi. Ei, ega hauad ei avane nii kergesti. Vaja katsuda, et koju saab — näe, päike vajub juba alla.

Haigutades ja ringutades kangutab ta enese maast lahti, sügab kukalt, vaatab ringi ning longib minema.

Tal on „õnne“. Umbes poolel koduteel sõidab talle vastu kaks tuttavat talumeest, mõlemad kõva auru all; ja seesama imetore paarike paneb oma „esindusnapsidest“ vaese lesekese nii täis, et sellele iial ega iganeski ei meenu, kuidas ja millal ta sel päeval koju sai.

Aga ärkamine järgmise päeva hommikul on hirmus. Avamisel kipitavad ta rähmased silmad. Ta ei taipa algul sedagi, kus ta on; see ja teisedki arusaamised tulevad alles pikkamisi ning jaokaupa. Ning janu! Jaan Eeriku sisikonnas on mässamas otsekui tulikuri ise, ja talle tundub, et võiks juua tühjaks kogu ümbruskonna kaevud viimase veepiisani. Ta tahab tõusta, aga langeb sealsamas asemele raskena tagasi nagu vettinud nott, märgates alles siis, et ta pole end lahtigi rõivastanud; isegi kübar on tal peas nagu hall kortsunud seen ja saapad on jalas.

Jah, jah, eile nad siis matsid maha selle... Noh, kelle siis muu kui Roosi. Õige! Ja siis nad kadusid sealt kõik, ja tema tuli üksipäini kodu poole. Õige! Ja siis sõitsid talle vastu need... Nojah, need... aga kes? Päris jumalatuttavad mehed olid. Räägiti veel mingisugusest kirjust Joosepi kuuest, mis ta neile pidi õmblema... Aga niipea kui võttis selle kähmaka (võib olla, et võttis rohkemgi) sellest suurest pudelist, nii kasteti tema aru ja mälu ja kogu ta olemine otsekui tindipotti. Seegi on õige. Aga juua, juua!

„Milla! Marta!“ hüüab ta nõrga häälega.

Mitte keegi ei vasta. Seinakella tiksumistki pole täna kuulda — küllap see vana krapp on heaks arvanud seisma jääda. Ja kui ta nüüd kohe ei saa vett, siis jääb seisma temagi elusoon. „Oooh!“ laseb ta kuuldavale raske oige. Lükkab ja tõukab ja surubki viimaks enese voodiservale

istukile. „Oh, sa püha jumal!“ äigab ta varrukaga üle higise lauba. „Milla! Marta! Kus te, kuradid, ometi olete?“

Juba on ta tagasi langemas endisse asendisse, kui välisukse lävele ilmub väike vanake Marta, sõrm suus. „Too vett!“ ähib isa. „Too ruttu vett!“

„Kas sina kah akkad surema?“ küsib tütar mossis näoga.

„Mis see sinu asi on! Too ruttu külma vett või ma tambin su kondid tümaks.“

„Höh, sina täna mõni tampija! Kas sa viina ei taha?“

„Too vett, põrguline! Sulle öeldi, et too vett. Aga kui sul on, anna's viina.“

„Jah, minul on viina,“ noogutab Marta tõsiselt pead.

„Sinul — viina! Kust sa said?“

„Kuurist leidsin. Pudelikael vahtis põhust välja.“

Aa, see on tõenäoline. — Tema, vaene ja tagakiusatud Jaanike, üsna tihti peitis kadunud Roosi eest oma pudelikese sinna ja tänna, ja vahel ei mäletanud isegi, kuhu ta nad suskas. Väga võimalik, et ta unustas mõne sinna põhku.

„Too siia! Ole pai laps, jookse — too kohe siia!“

„Toon küll, aga mis ma selle eest saan?“

„Ma annan sulle raha,“ kobab isa põuetaskus.

„Ei, ära otsi,“ raputab tütar pead, „ega ma raha ei taha. Anna õunu.“

„Õunu mul praegu ei ole, aga ma t o o n sulle õunu. Ega ma sind ei peta, kulla Martake.“

„Millal sa tood?“

„Täna. Vaata, kõbin natuke seda veskipoisi pintsakut, ja kohe toon. Veskipoisil õunu küllalt.“

„Kas tood kõik mulle?“

„Kõik, kõik. Too aga sina see pudel ruttu siia! Jookse!“

Martake ei jookse naljalt, aga kebib siiski: ta on õunte peale väga maias; ta muud ei söökski kui ainult õunu. Isa vaatab talle järele, naeratab õndsalikult ja teeb veidraid näovigureid. „Vaata," silitab ta vurrusid, „kuis magaja kassi suhu jookseb hiir!" Ja kui tütar tuleb pudeliga, siis õieli käsi ja lõdisedes kärsitusest: „Oi, sa hea lapsuke, oi, sa kulla lapsuke! Küll ma toon sulle õunu kas või terve kotitäie." Ning hoides pudelit vastu valget: „Kas sa näe, siin ju veel peaaegu pool pudelit alles. Andku jumal tervist!"

Joob kulinal, üks silm idas, teine läänes, kõrisõlm jonklemas.

„Kas on viha?" küsib Marta, kes just seda kõrisõlme on vahtinudki.

„Oh, mis'nd sellest!" heidab isa käega ja paneb pudeli ettevaatlikult sängi serva alla. „Kõik arstirohud on vihad ja kibedad. Too nüüd vett kah, siis on asi varsti korras."

Saanud vett ja rüübanud veel korra metsakohinat, heidab ta uuesti pikali. Kuid ei jää kauaks lamama, vaid tõuseb varsti, ja mitte ainult istukile. On otse imesteldav, kui ruttu pöörduvad eluvaimud tagasi sellesse poolsurnud kehha ja uuesti hakkab visalt tuikama Jaan Eeriku „elusoon"!

„Nii," ütleb ta, istudes laua juurde, „nüüd siis on see asi niikaugel. Kus Milla on?"

„Milla läks vaatama, ehk saab kuskilt piima."

„Ahah, hea küll. Kui ta tagasi tuleb, siis ma räägin temaga. Aga nüüd, Marta, too mulle tükike leiba, ja kui on, siis veel midagi."

„Kas siis hakkad parandama veskipoisi pintsakut?"

„Aga just nimelt."

Rätsep sööb leiba ja külmi kartuleid soolaga, rüüpab vett peale, keerab endale plotski ning hakkabki tööle.

Kes oleks võinud uskuda, et sellest mehest täna asja saab! Et tast veel ü l d s e asja saab...

Siis tuleb Milla mannerguga.

„Noh, kas said piima?“

„Sain Toomingalt natuke.“

„Mh, ikka Toomingalt ja Toomingalt! Mes sa alati Toomingal käid? Arvavad, et õppis just kui siga kartulis käima. No aga hea küll. Söö nüüd, mes sa sööd, ja hakka siis kohe minema.“

„Kuhu minema?“

„Noh, nagu sa veel ei teaks! Koosnale.“

„Mina ei lähe sinna,“ paneb Milla mannergu lauale ja vahib enese ette maha, otsekui kuulataks midagi.

„Kuidas ei lähe? Nii ju oli Jüriga räägitud.“

„Paljugi, mis te Jüriga räägite. Ega ma ole mõni seapõrsas, keda müüakse tagaselja.“

„No kuule, tüdruk, kas hakkad jälle?“ kergitab isa kulme ning k o o n d a b silmad vahtima tütre suunas. „Sa ju lähed sinna esialgu ainult tööle, eks siis pärast näe, mis saab ja on.“

„Tööle ma võin Toomingalegi minna.“

„Jälle Toomingale! Aga kes siis tasub Koosna Jürile ema matusekulud?“

„Kui ma Toomingal teenin, eks sa siis minu palgast tasu.“

„Jäta oma lori! Sa lähed Koosnale.“

„Ei lähe aga mitte.“

„Ah sina ei lähe?“ tõuseb rätsep töölaua juurest. „Sina ei lähe?“ näpitseb ta püksirihma. „Oota sa mul!“

Aga enne, kui ta saab midagi teha, lipsatab Milla toast välja ning kaob... mine tea, kuhu.

„Oi, sa sunniku tüdruk!“ seisab Eerik nõutult ukselävel, rihm käes. „Näe, jalga laskis raibe.“

„Põle viga," puudutab Marta isa kätt, „küll ma ta üles otsin. Mine aga sina ja tee veskipoisi pintsak valmis."

„Hea küll," heidab rätsep veel kord pilgu sinna ja tänna, „vaata jah, kuhu ta jäi. Küll me tast jagu saame."

Ehkki Marta on aastailt veel üsna noor, aga küllap ta nii palju taipab, mis isa selle „küll m e"-ga tahtis öelda; see tähendas seda, et temagi võeti liitlaseks vanema õe vastu. Ja kui ta hiljem tõesti saab paar kamalutäit ubinaid, siis on isa ja noorema tütre vastastikune poolehoid täiesti kindel. Aga Millat ta siiski pole seni veel leidnud. Jah, ta nägi küll kedagi vilksatamas seal eemal, põõsaste vahel, kuid see võis ka keegi teine olla. Pole viga, küll ta koju tuleb... kui mitte enne, siis õhtuks igatahes. Kuhu ta ikka jääb.

„Noh, kuedas siis on need lood?" prahvatab Jüri Pügal õhtu eel rätsep Eeriku kotta, ilma et võtaks vaevaks teretadagi.

„Mi-misukesed lood?" tõuseb peremees kohkunult voodiservalt, aimates paha.

„Ära vigurda ühti! Kuhu jäi Milla?"

„Ah Milla... ?"

„Nojah, Milla."

„Milla läks... piima tooma... aga pole veel tagasi tulnud. Ma ei tea, kuhu ta jääbki nii kauaks."

„Aga ta pidi juba ommikul meil olema. Kas sa ei mäleta, mes me eile rääkisime? Hmh, küll on see joomine üks hirmus asi, ja just siis, kui inemine ei mõista piiri pidada, kui ta oma mälu ära joob! Meil akkab omme vara kibe töö, masin tuleb ja kõik, aga ei inemist kuskil."

„Ah, mes sa'nd, kulla Jürike! Küll ta tuleb. Võta platsi, istu, puhka jalgu."

„Jah, küllap mul on aega istuda," nihutab Koosna pere-

mees pakutud tooli. „Aga ma siiski ootan teda nii veerand tundi, ja kui ta siis ei tule, siis lähen minema. Ega mul siin aastakaupa ole."

Einoh, seda'nd küll. Tema, Jaan, saab sellest väga hästi aru ja... „Aga kuidas siis muidu ka läheb?"

„Hmh!" teeb Jüri põlglikult. „Sa oled justku kuu pealt tulnud või oled tänagi purjus. No kuedas ta's võib minna, kui mul pole inemisi. Ega's ma's nalja pärast käi siin tingimas seda sinu Millat."

Einoh, seda'nd küll, pai Jürike, aga see, et tema tänagi on purjus — see pole õige. Jah, pea küll jahmerdab otsas ja teeb hulle tükke, aga see on eilsest pärit.

„Mis inemine sa küll oled!" raputab väimeespoeg pead. „Selget päeva sa ei näegi. Milla sa küll töötad ja oled? Aga —" vaatab ta oma veskikivi-suurust uuriklomakat — „nüid on veerand tundi möödas ja nüid ma lähen."

„Ära'nd mine!" oigab rätsep. „Oota veel natuke!"

„Mida ma ootan?"

„Noh, Milla peaks kohe tulema."

„Hee!" naeratab Jüri virilasti ja tõuseb. „Ei tule t e m a niipea. Siin on jälle mingisugune konks. Ära sa, vanamees, m i n u l e puhu — mind sa juba ninapidi vedada ei saa. Aga seda ma ütlen sulle: kui sa kahe nädala jooksul ei tasu ära oma võlga, siis saadan sulle priistavist riisuja kaela. Siis läheb su majaosmik ja õmblusmasin ja kõik."

„Oi, õnnis!" surub Eerik oma ristitatud käed vastu võdisevat lõuga. „Mis must siis saab?"

„See pole minu asi. Kui teie minuga niiviisi mängite — mes armu ja halastust te siis minult ootate?"

„No aga kui... kui Milla siiski tuleb Koosnale?"

„Häh, siis ta juba oleks tulnudki. Minule on teda vaja kas kohe või mitte kunagi. Nüid sa tead. Ja nüid ma lähen."

„Homme, homme!" ringutab Eerik käsi.

„Mes omme?“ vaatab Jüri lävelt tagasi.

„Homme on Milla Koosnal.“

„Ah, jäta oma loba!“

Eeskotta sõna õiges mõttes i l m u b Marta... kas maa alt või ka õhust... see on tema enese teada.

„Ütle kohe, kus on Milla?“ sasib isa tal tukast kinni.

„Milla on...“ vingub tüdruk. „Ai, ära kisu! Ma tean küll, kus on Milla, aga kas onu Pügal toob mulle õunu, kui ma ütlen?“

„Mul on praegugi õunad taskus,“ ulatab Jüri Martale mõne pabula. „Säh!“

„Milla on heinamaal, hiilib seal põõsaste taga. Ma just praegu nägin.“

„Kas kuuled, vanamees!“ käratab Koosna peremees. „Ja sina ütlesid, et ta läks piima tooma. Oi, sa vana petis!“

„Einoh, nii ta ütles,“ hädaldab meister. „Just nii ta ütles enne minekut. Jumala õige! Aga mis nüid muud, kui lähme ja püiame ta kinni. Mes ta, raip, redutab!“

Jookseb ise ees, siis, pisut aeglasemalt, järgneb talle Jüri, ning lõpus tilpneb väike Marta, sõrm suus, silmad elevil, õunad määrdunud seelikusabas, reied paljad.

Nuhitakse läbi kõik põõsad ja põõsatagused, aga Millat pole kuskilt leida. „Noh, seal's on nüid,“ toriseb Jüri. „Marta nägi vaimu.“

„Ei, ei!“ protestib tüdruk. „Ei näinud vaimu. See oli Milla.“

„Siis ta putkas mine tea kuhu sohu ja rappa või metsa.“

Jah, see võib Martagi meelest õige olla, sest pärast seda n ä g e m i s t ta luuras hulk aega eeskojas, kuulatades meeste juttu. Sellest ta muidugi ei lausu sõnagi, see jääb tema enda teada; peaasi on, et ta jälle õunu sai. Täna on õ u n a p ä e v.

Aga Jüri lükkab oma hambakesed välja ja tunneb, kuis ta kõht jälle hakkab sügelema. Pealt sügeleb, seest kori-

seb. Ei, tema kõht üleüldse jääb selleks, mis ta oli: ta ei muuda oma vigureid nagu mõned inemised, nagu Eeriku majarahvas. „Ptüi!“ sülgab ta vihaselt. „Võtku teid see ja teine oma igavese valega! Küll jumal teid kord nuhtleb selle eest!“ Sudib tagasi Eeriku majahüti juurde, päästab hobuse lahti, istub vankrile ja sõidab minema.

Ja seepeale ei mõista rätsep enam kolmegi lugeda. „Oi, sa armutegu,“ paneb ta siis käed silmade ette ja hakkab uluma, „mes meist nüüd küll saab! Mes mul endast, aga mul on sinust kahju, kulla Martake. Oh, kui ma nüüd selle põrgulise, selle Milla, kätte saaks! Uu-uu-uu! Surm ja hukatus on oma käega katsuda.“

„Ära'nd sellepärast...!“ raputab Marta isa pintsakuhõlma. „Küll Milla tuleb tagasi — ega ta metsast süüa saa. Ta ootab, kuni pimedaks läheb, siis tuleb.“

„Kas arvad?“

„Jah, arvan. Aga sina ära heida magama. Istu eeskojas ja võta ta kinni. Ja anna talle siis hea keretäis.“

„Aga kui ta jälle ära jookseb?“

„Me ei lase. Me... me nöörime ta sängi külge.“

„Aa, vaat' see on hea mõte! Ei, sina, Marta, oled tark tüdruk, sinust saab asja. Ja olekski hull lugu, kui mu mõlemad tütred läheksid hukka. Näe, seal on nüüd see Milla: muud ta ei teegi mulle kui üksnes südamevalu. Aga istume siia ivakeseks maha — mul hakkas natuke halb sellest jooksmisest. Nii. Ja kas tead, mis...?“

Läheduses pole lindugi, veel vähem mõnda inimest, aga Eerik millegipärast loeb vajalikuks kõnelda tütrega poolsosinal. Arvatavasti peetakse seal jällegi mingisugust sõjanõu Milla vastu, sest viimase nimi kordub üsna sagedasti. Marta ainult noogutab heakskiitvalt pead ja: „No-jah! Jajah! Küll ma tean!“

Aga mida tegi Ludmilla Eerik sel päeval ja pärast seda, kui tema peale peeti säärast klaperjahti?

Milla jooksis kodunt surmahirmul minema ega peatunud enne kui kaugel heinamaal, puude ja põõsaste varjus, Pedasoo metsa lähedal. Alles seal tõmbas ta hinge tagasi ja hakkas mõtlema, mis temast nüüd saab. Niinimetatud k o d u oli talle niisama hästi kui kadunud. Hea oli see kodu enne, veel parem nüüd. Aga kui siiski võtaks kätte ja läheks Koosnale — ta jääks ju sinna ainult teenijana? Jah, see'p see asi oligi, et teda sinna ei jäetud a i n u l t t e e n i j a k s, vaid... Ei, juba mõtegi Koosna Jüri peale tundus koledana. Kui kahju, et tal siin kuskil polnud lähemaid sugulasi, kelle juures oleks võinud peavarju leida ja kellelt nõu küsida. Siin-seal elas küll mõni endine kooliõde, aga millist abi tohtis ta neiltki loota? Imelik küll, et tal juba koolis polnud ühtki sõbrannat, mis siis veel kõnelda praegusest ajast. — Kes tahtis sõbrustada joodiku rätsepa tütrega, kes oli laisk ja vedeles kodus niisama? Kes oli nägemas, et ta seal ei vedelnudki n i i s a m a, vaid üsna tragilt aitas oma vanameest õmblustöös ja haiget ema majatalitusis? Ei, tal tõesti polnud ainustki kohta, kuhu minna. Oh, kui ta nüüd veel kuidagi pääseks kas või viivukesekski e m a jutule, siis küsiks vähemalt nõu, mis teha.

Laskus põõsa äärde maha, langes kummuli rohtu ja nuttis, kuni uinus magama. Virgudes tõusis ta istukile ja tundis, et ta oli hirmus näljane: polnud ta ju eilsest õhtust saadik ivagi söönud. Ta pea valutas ja kõrvus kohises.

Siis upitas ta üsna aeglaselt enese jalule, püüdis väriseva käega siluda oma kortsunud kleidikest ning komberdas kohani, kust võis näha oma kodumaja, mis nüüd küll jah enam polnudki tema kodumaja.

Oi, ta tuli just parajal ajal. — Milla nägi, kuis isa väljus kodunt mingisuguse kompsuga ja vajus sinna kuhugi naabermajade varju. Noh, nüüd vaja kasutada seda juhust, ruttu sinna joosta ja vähemalt tükike leibagi suhu võtta. Aga mis see tähendas, et varsti tuli Martagi tarest ja üksisilmi isale järele vahtis, hüpeldes ühelt jalalt teisele? Nii tegi õde alati, kui ta kärsitult kedagi või midagi ootas. Ootas ta siis nüüd isa peatset tagasitulekut? — Võib olla, sest tavaliselt ei jäänud vanamees kuhugi kauemaks peatuma, kus tal „viinanormi" polnud loota. Ei, parem oli ära oodata, millega see lõpeb.

Marta läks kambrisse, tuli siis jälle maanteele tagasi ja tegi sedasama mis ennegi. Milla teadis ka seda, et õde nüüd küüsi näris, kuni ta sõrmeotsad verised olid ja polnudki enam, mida närida.

Ja siis tuli isa ning ladus vasturuttavale Martale taskuist midagi rüppe. Ja siis oli see asi Millale selge: tema külaskäigust „isamajja" — kas või silmapilgukski — ei võinud juttugi olla; vanamehe-peletis istus oma pesas.

Aga mis see's oli? — Otse läve ees vaatas Marta heinamaale ja seisatas järsku. Kas õde silmas teda? Milla kükitas maha ja vahtis südame kiiresti põksudes majakese poole. — Ei, see e i v õ i n u d olla — see põõsas ju oli nii tihe. Ja ega olnudki midagi: isa ja õde kadusid tarre.

Jah, nad kadusid tarre ... Aga kuhu siis tema pidi nüüd minema? Kas metsa nagu hunt? Ei, ta tõesti läheb metsa, vahest ehk leiab sealt mõne marjatera — nälg muutus alatasa kibedamaks ja kõrvus kohises.

Juba metsa äärepoolel leidis ta kõrges rohus maasikaid, mis puude vilus olid valminud märksa hiljemini kui teised seal lagedal, päikesepaistel. Need kosutasid teda üllatavalt ruttu ja neid arvatavasti oli looja ise lasknud kasvada just temale. Ta ainult imestles, miks tekkis see valuline tõmme tema põsisse, niipea kui ta oli pistnud suhu esimesed marjaterad. Aga see möödus ruttu, ja nüüd võis ta neid maitsta ükskõik kui palju.

Viimaks, kui ta selg küürutamisest jäi juba valusaks, istus Milla poolpehkinud kännule ja hingas — otsekui teise roana — suurte sõõmudega vaigulist metsaõhku. Ah, kui hea oli olla! Meeleldi oleks viskunud selili rohtu ja vahtinud sinise taeva poole, aga kõikjal maas talitasid sipelgad. Ülal, kuuseokstel, keksles orav.

See siis oligi nüüd see Pedasoo mets, mis algas siin ja lõppes seal... oh, kes seda teadis, kus nimelt.

Pedasoo...? Millale meenus, et kord ammu oli käinud neil Pedasoo metsavaht. Nime ta ei mäletanud, aga oli olnud säärane naljakate vurrude ja veidra jutuga mees, püss seljas, viinapudel taskus. Viimase eseme tõttu oligi vanamees ta ümber keerelnud nagu mesilane, kiites kõik heaks, mis metsavaht iganes oli öelnud. „Jah, jah, jumala õige!“ — isal justkui poleks olnudki teisi sõnu. Ja kuidas nad siis Martaga olid kartnud seda kole suurt koera, kes oli metsavahiga ühes olnud! Marta polnud kunagi arg, aga tookord ta polnud lasknud ema kätt pihust, kui ta oli läbinud eeskambri.

Pedasoo metsavaht...? Nojah, nii see oli olnud: isa oli nimetanud teda Mardiks ja oma kalliks sõbraks. Jah, nii et siis Mart oligi ta nimi. Nüüd aga oli ema alles hiljuti enne surma rääkinud sellestsamast Mardist ja tema naisest, ja mitte ainult neist kahest, vaid ka... Kellest ta'nd ometi veel oli rääkinud? — Oh, sa heldus, jah: Koos-

na Jüri õde Juuli oli läinud vennaga tülli, tulnud kodunt ära ja asunud Pedasoo metsavahi juurde elama. Vaat' just nii see oli. Tema, Milla, oli seda juttu küll ainult poole kõrvaga kuulnud, aga näed, meelde tuli siiski. Või siis niisugune mees oli see Jüri Pügal, et isegi oma lihase õe ajas talust minema! Ja nüüd sunniti teda säärasele elukale naiseks! Ei, nüüd oli tal otsekui kahekordne õigus vastu puigelda ja seda inimest põlata. Ja siis oli tema kadunud ema rääkinud veel kunagi sellesama Jüri emast, aga sellest jutust mäletas ta ainult nii palju, et tollestki inimesest ei öeldud midagi head. See oli juba kas või kolmas põhjus hoiduda Jürist võimalikult eemale.

Ja siis vilksatas Milla peas mõte, et kui ta ainult teaks täpsemalt, kus asub see metsavaht Mart, siis ta läheks sinna ja räägiks Jüri õega, selle Juuliga.

Aga millest ta räägiks?

Noh, kaebaks talle oma häda ja viletsust.

Hea küll, aga kuidas võiks Juuli teda ses asjas aidata? Juuli ehk ütleks küll, et tema vend on säärane ja säärane paha inimeseloom ja et ärgu mingu temale, aga seda ju teab tema isegi ilma Juulita. Ei, mitte kuidagi ei kõlba minna segama võhivõõraid inimesi! Ja mine tea, ehk on Juulil enesel veel suuremaidki muresid kui temal. Ei, see käik jäägu käimata. Parem ta sööb veel natuke marju ja vaatab siis...

Mida?

Ei midagi.

Päike vajus alla, aga just siis eksles üks kiir tumedate kuuskede vahel ja libises aeglaselt üle poolpehkinud kännul istuva Milla käe. See oli õnnetule tüdrukule otsekui kellegi tervitus kuskilt kaugelt. Ei, see oli ema silm — arvas Milla ja naeratas. Aga see valguselapike nihkus värisedes edasi, liugles lähema kuuse krobelisel tüvel,

vähenes ja kustus siis hoopis. Ja kui neil hetkil samal kännul oleks Milla asemel istunud tema auväärt isa, suur mõttetark Eerik, mõne oma sõbra ja viinapudeli seltsis, siis poleks ta päris kindlasti jätnud ütlemata umbes nii, et vaadaku ometi, eks see inimese elu ole niisama üürike kui sellesinase päikesekiire lühike eksirännakki. Jah, täna oled-oled, aga homme sind enam ei ole...

Ent lõpuks pidi Milla siiski vaatama ja midagi tegema, et kuskil ulualust leida — ei võinud ta ometi oma õhukeses kleidikeses ööseks metsa jääda. Külma ehk veel kuidagi kannataks välja, aga hirm, hirm! Mets päeval ja mets öösel — need olid kaks isesugust asja.

Ja siis ta läkski v a a t a m a, kuidas on lood kodu pool. Ettevaatlikult poetas enese sellesama põõsa taha, kus ta oli valvanud hommikupoolikul. — Väikese majahüti juures oli kõik vaikne, polnud näha isa ega Martat. Majake oli nagu surnud, isegi suitsuvinet ei tõusnud korstnast. Kogu ümbruskonnas valitses sügav vaikus, ainult vesiveski kandist oli kuulda vaevalt märgatavat tüminat.

Aga viimaks tärkas vähemalt maanteelgi elu: külale lähenes vankrimürin, ja varsti ilmus ka sõiduk ise vaatepiirile. Milla ootas. Oli ometi m i d a g i, mis peletas eemale selle painajaliku liikumatuse ja vaikuse.

Sõiduk jõudis külavahelisele teele ja — siis sündis see ootamatuim lugu — peatus rätsep Eeriku maja juures. Kes võis see hobusemees olla? Nende poole tuldi väga harva hobusega, ja seegi juhtus tavaliselt ainult pühapäeviti.

Siis ronis see mees vankrilt maha, sidus hobuse aiaposti külge kinni, vaatas korra ringi ja sammus tare poole... Taeva isake! See polnud ju keegi muu kui Koosna Jüri. Nüüd ta muidugi tuli talle järele, teda oma tallu viima. Näe, ei jätnud see inimene rahule tema hin-

ge, vaid tahtis teda saada endale kas või vägisi. Ei, seda just mitte, sest isa ju oli ta Jürile m ü ü n u d, ja nüüd tuli viimane ainult oma võlga nõudma.

Veidikese aja pärast väljus Marta — pisike nagu tigu —, ronis vankrile ja otsis midagi heinakarsi alt. Muidugi oli ta jälle õunajahil. Nähtavasti ei leidnud ta otsitavat maiusrooga — ta käed olid vabad ja nendega kratsis ta nüüd vihaselt oma sasipead. Seepeale tõusis ta vankris püsti, tõstis käe päikesevarjuks laubale ja vaatas võsastikku, otse tema poole. „Vahtigu!“ — arvas Milla. „See põõsas ju on nii tihe, et...“

Siis hüppas õde vankrilt ja kadus majja, ning jälle polnud kuskil vähematki liikumist ega eluavaldust.

Ent mõninga aja pärast oli seda liikumist juba rohkem kui vajagi, vähemalt sel heinamaal, kus Milla end varjas. — Äkki tõttas rätsep Eeriku majast välja kolm inimest, alates jahti tema peale; teda oli siiski nähtud. Ja siis põgenes Milla, jooksis Pedasoo metsa poole, mis talle nüüd, päikese loojenedes, mustendas vastu... otsekui kurjakuulutavalt.

Nii lõppes see paopäev Millale, ja siis algas õhtu ning lähenes öö.

Kuhu pidi tüdruk siis nüüd panema oma väsinud pea ja peitma oma jalakesed, mis juba hakkasid külmetama videviku vilus? Kas minna ja istuda sellesama kännu otsa, kus ta istus päeval, kui hellitav päikeselaik libises üle ta käe? Ei, nüüd on seal külm ja... mets pole öösel kaugeltki see, mis ta on päeval. Juba praegugi hoovab talle sealt vilu hõngu vastu justkui hoiatades: ärgu tulgu sinna. Ja kes teab, mis võib öösel metsas veelgi olla peale külma? Räägitakse vaimudest...

Aga kuhu siis? — Kui ootaks veel kas või siinsamas ja hiiliks siis koju... tasa-tasa... nagu hiilivad vaimud Pedasoo metsas. Ega temale pole rohkem vajagi kui ainult pääseda eeskotta; küllap ta võiks sealgi konutada hommikuse valgeni ja siis jälle minna... kuhu jalad kannavad.

Aga kui nad teda varitsevad kas sealsamas eeskojas või kuskil mujal? — sähvatab Milla peas äkki see valuline mõte. Jah, isa tahab teda müüa ema matusekulude eest, ja Marta on teda valmis igal ajal reetma — õunte saamiseks. Ei, koju ei tohi minna. Koju! — Kas ta siis ikka veel ei tea, et tal ju polegi enam kodu! Kuid näe, kipub ja kipub veel pähe see mõiste...

Ent seal eemal lameskleb hall ja laisk küün. Kui läheks sinna, poeks heintesse, saaks sooja ning tukuks hommikuni? Jah, seda ta teebki, sest pole ju mingisugust teist valikut.

Longib sinna, jalad õhetamas õhtusest kastest, kehas külmavärinad. Aga kogu aeg on tal tunne, otsekui piiluks keegi teda metsast, mis alatasa muutub tumedamaks ja

salapärasemaks. Hetketi isegi kõnnib keegi ta järel, puudutab ta õlga, ja kuula-kuula, kui küsib sosinal: „Kuhu nüüd, Milla?“

Kuid küün, see viimane päästejaam, on katuseni heinu täis ja luugidki on laudadega kinni naelutatud; sinna ei pääse keegi nii naljalt. Aga küüni kõrval on saad heinu, vist küll see osa, mis enam kuidagi ei mahtunud katuse alla. Sellest kitkub Milla endale mõne peotäie külje alla, teist niisama palju katteks peale, surub enese seljaga sao ligi ja veedabki nii selle vilu öö, jalad krõnksus, hirmunud silmad vahtimas metsa poole. Ja siis, esimesel aovalgel, valmib tüdrukus üks kava: ta läheb Toominga tallu ja kaupleb enese sinna teenijaks. — Seega pääseb ta näljast ja Koosna Jürist ja... ja seal on ju ka Kaarel.

Tõusnud jalule, tundub talle, et külm pole mitte ainult väljas, vaid otsekui õhkuks ka temast enesest külma. Liikmed on kanged, ja ta ei suuda esialgu teha ainsatki kiiremat liigutust, mis tooks sooja. Ta heidab kurva pilgu rõõmsalt tõusva päikese poole, nõrk, näljane, unine. Õieti peaks ta nüüd eelkõige minema metsa, otsima natuke marju, aga seal on ju ikka veel pime ja raudkülm kaste kõrges rohus; teiseks peab ta ju otsemat teed ruttama Toomingale, muidu läheb sealne rahvas kodunt kas põllule või kuhugi mujale.

Otsemat teed... See on hea nii mõelda ja öelda, aga kui see otsem tee viib tema endise kodu kaudu, mille lähedusse ta ei tohi näidata oma nägugi! Ei, ta läheb siitsamast, heinamaad mööda, üle jõe.

Aga ta juba nagu olekski kord käinud seda rada. Kuid millal? Kunas see ometi oligi? Ah, õige, see oli öösel, kui ta suikus poolunes seal küüni kõrval. Siis juhtis teda kadunud ema just sinnasamasse Toomingale, öeldes: „Tule, tule, laps, ära karda midagi!“

Ja kui juba ema talle seda unes ütles, siis pidi ju ka ilmsi kõik hästi minema. Küllap ema juhib praegugi tema samme, kuigi ta ei näita end.

Ta solistab läbi madala ja liivase põhjaga jõekärestiku, kus pisikesed ja teravad kivikesed valusasti ta jalgu torgivad, sibab jälle heinamaal, kuni jõuab põllupeenrani, mis peaks teda viima Toominga taluni või vähemalt selle lähedalegi.

Nii ongi. Toominga rahvas on juba jalul ja talitab õues; päevad on muutunud lühikeseks, peab kasutama iga hommiku- ja õhtutundi, kui vähegi on päevavalgust, sest õli pole enam ammugi nii paljudeski majapidamistes, aga võõrad ja täitmatud võimud nõuavad endale ikka suuremaid toiduainete-norme. Ja paistab nii, et mida kehvem talu, seda rohkem seda pinnitakse. Jõukamail meestel, nagu näiteks Möldre Jaagul, on juba v a n a p õ h i all ja neile pole see nii tunduv ega kurnav.

„Tere hommikust!" ütleb Milla arglikult, astudes õue.

„Tere!" ühmab Toominga peremees, pikk, kuivetu ja hõreda habemega ätt, luitunud mütsilott peas, takused püksid jalas ja lühike, peagu must piibunosu suus. „Noh, kas jälle piima? Alles eile said."

„Ei, ega ma piima järele tulnud," kogeleb tüdruk. „Mul põle mannergatki ühes."

„Mis sa siis käid nii vara hommikul?"

„Tulin... Ma tulin..." kogeleb Milla.

„Seda ma näen, et sa tulid," ajab Toominga taat enese sirgeks. Näib, otsekui veniks ta veelgi pikemaks, kui ta juba on. „Ja nii kerge riidega! Ega's nüüd põle enam suvi."

Rätsepa tütar langetab pilgu ja vaatleb oma külmast punetavaid jalgu. — Jah, ega nüüd pole tõesti enam suvi. Seda tundis ta juba öösel ja tunneb praegugi. „Tulin vaatama, kas teil on mulle tööd anda."

„Mes?“ paneb peremees käe kõrva juurde. „Mes sa ütlesid?“

„Noh, et tahaks teile tööle tulla... kui võtate.“

„Meile tööle tulla? Hmh! No kas sul siis kodus tööd ei ole? Nüüd veel suri su emagi ära — kes teil seal's talitab ja on?“

„Isa ajas mu ära,“ puhkeb Milla nutma. „Mul põle kuhugi minna. Ja kui teie mind ei võta, siis —“

„Toh-hoh!“ võtab Toominga vana piibu suust ja sülgab. „Kas ikka tõesti või?“

„Tõesti jah.“

„Hmh! Mes ta's oli, kas jälle purjus?“

„Jah. Enne oli purjus, siis kaine.“

„Ja ikka muudkui: mine ära?“

„Jah. Peksis mind...“

„Oijah, siis on Eeriku Jaan päris hulluks läind. Jah, see kaanimine päevast päeva... Tule siia, Liisa!“ hõikab perenaisele, kes parajasti ilmub tare lävele, kummagi käe otsas pang.

„Noh, noh?“ läheneb perenaine ärevil. „Mis see rätsepa Milla siin nii vara teeb? Nutab? Kas emast kahju?“

„Eijee,“ pöörab peremees pea viltu ja süütab kustunud piibu. „Milla isa, see Eeriku Jaan, teeb hulle tükke.“

„Mis ta's teeb?“ paneb perenaine panged maha ja jääb osavõtlikult kuulatama.

„Las Milla ise räägib. Mes — mina.“

„Kuule, Toominga perenaine,“ luksub tüdruk läbi nutu ja sirutab oma värisevad käed abipaluvalt välja, „ma tahan sinuga rääkida.“

„Eks sa's räägi, kulla laps!“

„Mitte... mitte siin. Ma tahan rääkida ainult sinuga... kui oleme kahekesi.“

„Ah nii. Tule, lähme siis kambrisse. Sa ju päris lõdised, kulla loomake. Tule, tule, ma annan sulle sooja piima juua.“

Ning kaovadki kambrisse need kaks. Toominga vanamees vaatab neile järele, kehitab õlgu, teeb korra hmh! ja vajub siis jälle endisse pikkusse kokku, peagu kössi. „Ei,“ arutleb ta, raputades pead, „siin on midagi muud. Nii heast-peast ei aja isegi see joodik rätsep oma last kodunt minema. See põle võimalik. Aga,“ kihvatab äkki tema savikarva mütsi all, „viimati on ehk tüdruk raisus? Noo-jah, siin ju kolavad nüüd ringi aiva võõrad asjamehed — mis need hoolivad. Võtavad sealt, kust kätte saavad.“ Ja veel kord raputades pead: „Jumala õnn, et minul tütart ei ole!“

Ja kohe seepeale koputab ta tühjaks oma piibunosu ning vajutab sellesse uue laengu pinutagust.

Pereema talutab oma kurva külalise tagakambrisse, seab ta pingile istuma ja ütleb:

„Noh, eks sa's jutusta n ü ü d, mis sul südamel on. Siin pole kedagi kuulamas."

Aga kumbki ei märka, et eeskambri poolpimedas nurgas istub voodil üks noormees, Toominga talu perepoeg Kaarel. Läbi praokil vaheukse kuuleb ta Milla pihtimust niisama hästi kui ta emagi.

Ja Milla, see õnnetuke, jutustabki oma kurblugu. Jutustab küll katkendlikult ja nutuvärinate saatel, aga teeb seda täiesti avameelselt, nagu kõneleks ta oma emaga. Toominga perenaine, käed vaheliti, seisab ta ees ja kuulab vaikselt, kuidas sellele noorele olendile tungivad õnnetused kaela küll uksest, küll aknast. Alles siis, kui tüdruk on lõpetanud, istub ta selle kõrvale, puudutab teise käeselga ja ütleb rõhuga:

„Olgu'nd mis on, aga Koosna Jürile küll ära mine. Jüri ise ja ta emagi pole head inimesed. Mina, kulla lapsuke, ei taha kellegi üle kohtumõistja olla, aga eks ma midagi ikka näe ja kuule. Mis nad kadunud Leenikesega tegid? Mispärast see Juuligi neilt ära läks?"

„Ega ma ei lähegi Jürile," vastab Milla nüüd juba trotslikult, pigistades oma ahtakesed käed rusikasse. „Ennem ma juba... Kui ma ainult teie juurde tööle saaks!"

„Küll saad. Küll ma räägin vanamehega. Nüüd ju inimesi igale poole vaja. Mehed kõik sõjas ja üksteist materdamas. Teab, kauaks nad meiegi Kaarli rahule jätavad. Enne loeti küll põduraks, et ei kõlba, aga nüüd ju üks

komiis teise järel. Pritsud ei usu enam iseendidki, ammugi veel oma käsilasi."

„Kus see teie Kaarel siis on?" küsib Milla erksalt. „Mina pole teda enam ammugi näinud."

„Kaarel...? Alles nüüdsama oli kambris. Ma ei tea, kus ta just praegu on."

„Aga ta on kodus?"

„Kodus, kodus. Sellest ma ju rääkingi."

Poisi süda hakkab eeskambris valjemini tuksuma; meeleldi läheks ta tagakambrisse, ema ja Milla seltsi, aga nüüd on juba hilja: arvatakse, et ta luuras. Kuid mispärast mitte tarvitada natuke kavalust...?

Üsna tasa libiseb ta välisukse juurde, avab selle pärani, lükkab lingi lõgisedes jälle kinni ning astub siis raskel sammul tagakambrisse — ta otsekui oleks tulnud praegu õuest.

Kaarel on halb näitleja: ta oleks pidanud enne valmis mõtlema, mis eelkõige neile seal öelda, seepärast seisabki ta nüüd ukse kõrval, kohkunud, saamata sõnagi suust.

„Näe, seal ta ongi, see meie Kaarel!" heidab Toominga perenaine emauhke pilgu oma ainsale pojale, kes kasvult vist ei anna isale põrmugi järele. — Pikk ja nägus, lokkjuukseline. Kuidas küll Preisi Pritsud selle toreda poisi sõjaväele kõlbmatuks tunnistasid? Noh, võib olla, et südamehaigus, nõrgad kopsud... või kes teab.

„Milla siin!" naeratab Kaarel kohmetult. Aga siis juba julgemini ja isegi pakkudes tüdrukule kätt: „Tere kah!" Ning veelgi julgemini: „Mis? Sa oled nutnud? Silmad punased."

„Miks ta ei peaks nutmagi," kostab perenaine Milla eest, „tal ju alles üleeile maeti ema. Nüüd tahab meile tööle tulla."

„Seda ma — seda ma k u u l s i n," oleks noormees peagu välja pahvatanud, aga sai õigel ajal sõnasabast kinni. „Ah tahab meile tööle tulla? — Miks mitte!" seletab ta õhinal ja säravi silmi. „Miks mitte! Sulle, ema, on ju hädapärast inimest tarvis, kes talitada aitaks."

„Nojah, aga eks kuule, mis isa ütleb."

„Nagu isa ei teaks, et vajame nii kodus kui põllul abilist, eriti praegusel ajal. Aga olgu, lähme räägime temaga. Ta on õues."

„Ei, parem kutsume ta sisse, väljas on vilu," arvab ema. „Eks sa näe, missuguses õhukeses kleidis Milla on."

„Jah, see on õige!" kaob perepoeg ruttu toast. „Tule ivakeseks siia, isa!" kostab ta hääl väljast.

Toominga peremees tuleb ja peab lävel küürutama, muidu ei pääseks ta tarre. Ta on siiski veidi pikem kui poeg, kes talle järgneb.

„Noh," võtab ta piibu näpu vahele, „mis aru te siin peate? Tarvis väljale minna, kaerad rõuku tõsta."

„Las tahenevad. Praegu veel kaste maas. Mis sa arvad, Juhan, kui Milla meile tööle tuleb?"

„Hmh. Mes ma arvan... Milla rääkis mulle seda juttu juba väljas. Aga teda on jo koduski vaja."

„Ei ole teda kodus vaja — isa ajas ta sealt minema."

„Mespärast?"

„Noh, oli niisugune asi, et..." ärritub pisut isegi Toominga tasane perenaine. „Eks sa tea seda vana Eerikut."

„Jah, seda küll, aga enne peab ikka veel rääkima."

„Kellega?"

„Eks ikka sellesama Eerikuga, Milla isaga."

„Mis seal enam rääkida!" lööb Kaarel tuliselt sekka. „Ega's Milla pole enam mõni karjalaps, kelle pärast peab tema vanematega rääkima. Küllap Milla teab juba isegi, mis teha."

„Hmh," heidab vanamees pojale usutleva pilgu, kusjuures ta näole tekib nõrk, aga pilkav naeruvine. „Aga mespärast see siis peab sündima nii kiiresti ja uisapäisa? Eks aega ole."

„See'p see asi ongi, et e i o l e aega," rõhutab Kaarli ema peanoogutusega. „Millal põle kuhugi minna. Selle öö ta magas metsas, ja terve eilse päeva oli ta söömata. Mõtle ainult. Ah jah, ma lubasin Millale piima tuua, muidu ta nõrkeb nälja kätte kas või praegu. Tule siia, Juhan, ma ütlen sulle midagi."

Viib mehe eeskambri kaudu sinna kuhugi, jättes noored kahekesi.

„Noh, Milla, kuidas käsi käib?" küsib Kaarel.

„Oh, väga halvasti!" ohkab tüdruk, aeglaselt pead raputades; näib, nagu ei jõuaks ta isegi seda liigutust teha.

„Einoh, jah, jah," punastab noormees oma rumala ja ebakohase küsimuse pärast. „Seda küll. Tõsi jah. Sul ju nii palju muret. Aga ära karda, küllap kõik veel läheb hästi. Tuled meile ja... Las n'd vanamees esialgu poriseb natuke, küll me ta nõusse saame. Ega sul siin, Toomingal, halb ole elada: ema hoiab sind, ja mina... mina ka."

„Ega ma seda kardagi, et mul siin halb oleks. Ma ainult kardan, et ma siia ei saa."

„Ah, mine'nd ikka! Oled oma koduse eluga ka nii araks ja õrnaks jäänud, et..."

Toominga Kaarel tahaks Millale veel paljugi öelda, aga ta pole kunagi olnud kõnemees. Teiseks, ta ei tohigi liiga palju öelda, sest kohe tekiks küsimus: kuidas ta seda kõike teab? Rohkem räägivad tema hellitavad silmad, mis ei pöördu tüdrukult. Kohmetult võtab ta Milla külma käe ja — „Milla! Milla...!"

„Noh, mis on?"

„Mina... ma pole sind enam ammugi näinud."

„Kuidas? Sa ju nägid mind alles eile, kui teilt piima käisin toomas."

„Noh, see oli kaugelt, ja ma ei saanud sinuga sõnagi kõnelda. Aga mul oleks sulle paljugi öelda."

„Eks sa's ütle nüüd."

„Jah, praegu on mul juba kõik meelest läinud. Kuid vahel, kui olen üksi, siis ajan sinuga pikka juttu."

„Ajad minuga juttu... kui mind polegi siin?"

„Jah, nii see on. Milla? Pisike Milla!"

„Noh?"

„Jällegi läks meelest... kõik. Kõik."

Aga kui talle meenub see võigas lugu Milla peksmisest, siis ta oleks valmis peksma ka sedasama vana Eerikut, seda toorest inimest; ei, ta võiks ta tappa. Jah, ega alati teagi neid arglikke ja tasaseid — vahel nad teevad päris ootamatuid tegusid.

„Jah, Juhan, sa nagu ei taha võtta seda Millat meie juurde?" algab perenaine eeskojas, sahvri ukse juures.

„Ega ma taha jah," sügab peremees kuklatagust.

„Miks?"

„Aga kui ta on rase?"

„Ah, mis lori sa ajad! Teine alles laps ja... Kus sa sellega! Vaata, asi on niisugune, et..."

Seletab mehele pikalt — Toominga vana on natuke raske taibuga või vähemalt teeskleb seda — mispärast Milla peab kodunt lahkuma.

„Või sedasi," lükkab vanataat enese jälle sirgu, nagu alati, kui kuuleb mõnd suuremat uudist.

„Ah siis Eerik tahab tüdrukut Koosna Jürile anda? Kas sa kuule! No mes see tüdruk's ootab — Jüri on jõukas mees, näe, vallavanemakski taheti panna."

„Mis see jõukus! Milla ei või Jürit silma otsaski sallida.“

„Hmh. Tüdruk on rumal. Mis tüdruk teab. Mingu Jürile ära ja... küll pärast harjub.“

„No nüüd ma pean sulle küll ütlema: mis sina neist asjust tead?“

„Mina tean seda, et kui me Milla siia võtame, siis saame endile kaks vihameest juurde. Kas siis Jüri ja Eeriku Jaan sellega nõus on, et tüdruk nende eest siia nagu rettu tuleb? Ära sa arva!“

„Oh, mis neist karta. — Ega see Milla enam laps ole, kellega nad võivad teha, mis tahavad. Tüdruk juba täiskasvanud inimene.“

„Näh, alles praegu oli laps, nüüd juba täiskasvanud inimene. Küll sul aga läheb ruttu! Ja kui me Milla siia võtame, ega see vana Eerikki siis mujal seisa kui siin: siis muudku anna talle ühte ja anna teist. Ta on ju paljas nagu puu. Kõik, mis saab, joob ära.“

„Noh, ise kardad, et hakkab vihameheks või nii... Ega's vihamees tule siia midagi nuruma.“

„Eeriku Jaan,“ heidab peremees käega, „saab kõigega hakkama. Ta võib olla vihamees ja ühtlasi käia ka kerjamas. Mina tunnen teda rohkem kui sina.“

„Mis me's teeme selle Millaga?“

„Mitte midagi ei tee. Siia ta küll ei saa.“

„Aga meile on ometi inimest tarvis.“

„Küll saame mujaltki. Mis see nälginud tüdruk jõuabki siin teha? Meile on tublit tööinimest vaja. Vaata, keda meile vaja on. Aga natuke piima võid talle anda — muidu sureb siiasamasse. Mine siis veel ja —“

Vaikus.

Siis sõnab Toominga Liisake, ohates ning vaadates: „Ei, Juhan, sa põle hea inimene!“

„Hmh. Jõuad sa kõigi vastu hea olla! Kes minu vastu hea on? Kas sakslased, kes seda viimast püüavad võtta?“

„Ah, mis'nd neist rääkida! See ei puutu siia. Aga Milla? Mis see vaene tüdruk peale hakkab?“

Eeskotta tuleb Kaarel. Ta on rõõmsas erutuses: on muidugi niisama hea kui kindel, et kõik läheb hästi, nagu ta Millale ütles.

„Noh, kuidas siis jääb selle Millaga?“ küsib ta.

Toominga vana mõõdab poega hoopis erilise, nii öelda uuriva pilguga ja küsib siis omakorda, pooleldi muiates: „Mis siis sinul sellest?“

„Noh...“ vastab poeg natuke segaselt, „meile ju inimest vaja. Alati rääkisid, et... et ei tea, kust inimest võtta. Nüüd tuli inimene ennast ise pakkuma ja...“

„Isa ei taha Millat siia võtta,“ ütleb perenaine lootusetult. Ta teab, et Juhaniga ei maksa pikalt vaielda, see on asjatu.

„Aga miks?“ muutub poeg kärsituks. „Mis sa's...?“

„No teenijad olid vanasti ikka minu võtta, ja eks nad ole praegugi. Mes sa kibeled? Saad kord peremeheks, eks siis võta, keda tahad. Millat põle siia tarvis.“

„Aga mina juba —“ jääb poisi suugi ammuli.

„Mes sa tegid juba?“

„Ei midagi. Kuhu see tüdruk's peab minema?“

„Ära muretse ühti. Küllap tal on, kuhu minna.“

„Kas Koosnale?“

„Kas või sinnagi. Miks mitte? Koosna põle sugugi mõni vaene koht.“

„Aga ta ei taha sinna. Kuidas ta läheb, kui ei taha?“

„No aga mina jälle ei taha teda siia.“

Kaarel vaatab ringi, siis maha. Esik, mida ta on näinud tuhandeid kordi, mida alati võis läbida kas või kott-

pimesi, muutub talle võõraks; ei, ta ei teagi, kus ta praegusel silmapilgul viibib.

„Sa ajad jonni, isa," pomiseb ta viimaks.

„Jah noh, mes jonni," kehitab Toominga vana õlgu ja vaatab õue. „Mes jonni ma ajan? Kas siis Millast on mõnd töötegijat? Ta jo võiks kodus natuke aidata, nojah, miks ei, aga põllul? Ei, kulla Karla: Toominga koht põle mitte nii suur ja rikas, et võiks priisöödikuid pidada. Neid on juba isegi küllalt."

„Kes?"

„Vaata, kui meile täna jälle tuleb mõni noirm kaela," sülgab vanamees. Teab, mis ta teab, aga... t e a b. Ja see on juba kolmas või neljas punkt, mispärast kuidagi ei või Millat tallu võtta. — Kui Toomingale kord tulębki mõni — tulgu! — kuid siis see igatahes ärgu olgu Eeriku Milla. Aga näe, nüüd on poisinarr sellele silma visanud. Ei, eei, kus sa sellega!

Ning siis tuleb see kurbadest kurvem lahkumine. Kõigest väest tahaks Kaarel Millale veel midagi öelda, aga tal pole enam midagi öelda. Sellele kenale poisile jääb ainult hädine nägu ning vaen Jaan Eeriku ja isa vastu. Ema näib ükskõikne, käib edasi-tagasi, justkui midagi otsides, aga piima unustab Millale andmata. Näh, ta just tahtis midagi teha, aga mis see oli, ei mäleta.

„Ei, ega Kaarel pole süüdi," on Milla esimene mõte, kui ta maanteele astub, mis Sorju poole viib. „Mis võib teha Kaarel või ta emagi, kui peremees ise on vastu. Toominga peremees ei taha teda — see on kõik.

Ent seda teed käib sel hommikul peale Milla veel keegi teine inimene ehk i n e m i n e, nagu ütleb Koosna Jüri. See, kes talle sealt vastu tuleb... ikka nii... küütsakil, pea õieli, otsekui kedagi jälgimas, pole keegi muu kui tema auväärt isa. Küllap too jälle kööberdab kuhugi,

luiskab seal kõigil suud-silmad täis, lubab teha tööd ja mangub siis kas raha või viina, muidugi seda omakootut, sest teist ju pole kuskilt saada. Tuleb... silmad kõõrdi, jälgib.

Aga mis siis nüüd peab tegema tema, Milla? Ega ta ometi või isale otse sülle joosta — vanamees teeks ta tümaks. Ei, ta peab kas tagasi pöörduma või enese kuhugi peitma.

Vaatab ringi. Ei puud ega põõsast läheduses. Aga misjaoks on need rukkihakid seal eemal? Sinna, sinna, nende varju. Ega's isa tema põgenemist nii kaugelt näe; isa näeb eelkõige ainult hüvakule ja vasakule.

Ja näe, seega tegigi ta kaks head asja korraga: esiteks ta päästis oma naha isa püksirihma eest, ja teiseks võib ta nüüd käte vahel hõõruda lopsakaid rukkipäid ja närida teri niipalju kui süda kutsub, kuigi sellest pole põletava nälja vastu märgatavat abi.

Isa möödub, veheldes kätega ja mõmisedes omaette arusaamatuid sõnu, vahel sekka puristades nagu hobune. Noh, nüüd võib Milla haki tagant välja tulla ja oma teed jätkata. Nüüd ta võib julgesti koju minna ja natuke süüa — isa läks ära.

Aga ei, veel mitte. Üle välja tuleb kaks saksa sõdurit ja peagu otsejoones läheneb temale. Mõlemad on purjus, hoiavad teineteise käe alt kinni ja lällutavad oma keeles. Milla tõmbub haki teisele poolele, kuid vist on terased sõdurisilmad teda märganud: kamraadid kiirendavad samme, jooksevad ja karjuvad halloo! halloo! Halt! Milla põgeneb, aga ta on nõrk ega jõua küllalt kiiresti edasi; juba kuuleb ta enese järel raskete sammude müdinat ja tunneb, kuis teda selja tagant haaratakse, — kleit rebeneb kärinal. Tüdruk kiljatab koledas hirmus, kuid pääseb siiski, ja kui ta tagasi vaatab, siis rabelevad mehed pikali

maas ega saa neist enam tagaajajaid. „Mis siis küll oleks saanud," väristab tüdruk õlgu, „kui nad mu oleksid tabanud? Minuga, näe, muud ei tehtagi, kui aetakse taga! Kas siis tõesti pole enam kohta, kus saaks natuke rahu? Aga noh, eks kodus saa — vanamees läks viina jahile."

Veski lävel seisab habemesse kasvanud jahune, peagu valge möldripoiss, ja seegi ei lase teda rahulikult mööduda. „Tere, rätsepa mamsel!" hõikab ta. „Kuhu nüüd, nii vara? Eks sa võta see närune kleidinärts hoopis maha — paljas särgis on nägusam."

Milla ei vasta sõnagi, ei vaata haukuja poolegi, vaid tõttab koju. Vedel pori lirtsub ta paljaste varvaste all.

Õde Marta seisab ukse ees, vahib maanteele ja vist küll ootab isa, kes talle võib-olla jälle lubas õunu tuua. „Noh," küsib ta vidusilmi, „kus sa's nüüd käisid kah?"

„Käisin, kus käisin..."

„Kas nälg ajas tagasi?"

„Jah, anna mulle natuke süüa, mu kõht on hirmus tühi."

„Ahah, või nüüd on su kõht hirmus tühi. Kas olid eile heinamaal, põõsaste taga?"

„Ei olnud. Mis ma sinna otsisin."

„Ära valeta! Ma ise nägin, et olid."

„No mis sa's veel küsid, kui ise nägid. Lähme sisse, anna mulle tükk leiba ja —"

„Mis sa veel ei taha!" astub Marta keelduvalt ukse ette. „Temale tükk leiba! Kas võid ja piima ei taha sinna kõrvale?"

„Küll saan isegi kätte," tõrjub Milla õe eemale ja läheb sahvri juurde. Aga sahvri uks on lukus. Milla vaatab nõutult ringi. Siis Martale, kes talle järele on hiilinud: „Mispärast on sahvri uks kinni?"

„Sellepärast, et sina sinna sisse ei pääseks," vastab väike nõiamoor kahjurõõmsa irvitusega.

„Marta!" hüüab Milla peagu karjatades. „Kes siis seda tegi?"

„Mina tegin. Isa käskis. Näe, võti on siin."

Alles nüüd märkab Milla, et õde on endale ühe määrdunud riideriba sidunud vööks ja et selle vöö küljes ripub võti. Nii ta siis nüüd tatsutabki majas tähtsa näoga nagu mõni pereemand.

„Tee sahvriuks lahti või anna mulle võti!"

„Ei tee mitte kumbagi," raputab Marta oma sasipead ja pöörab õele selja.

„Siis ma võtan sult selle võtme vägisi."

„Eks sa katsu," haarab sõsarake seinalt raske puupäraga päsmri, taandub siis isa töölaua juurde ning võtab teise kätte pikad ja teravad käärid. „Eks sa võta nüüd," noogutab ta võidurõõmsalt pead.

„Martake," ägab Milla, „sa oled päris sõgedaks läinud! Mis sulle sisse on tükkinud? Sa mõtle ometi: ema on surnud, ja mina suren ka varsti, kui sa mulle ei raatsi natuke leibagi anda."

„Mine Koosnale, nagu isa käskis. Seal saad leiba ja võid ja piima ja... seal saad õunugi. Võid mullegi tuua."

„Ma ei jõuagi enam Koosnale minna. Anna süüa!"

„Kas siis lähed?"

„Ei tea veel. Olen väga väsinud."

„Nojah — sa ei tea veel! Tahad siin kõhu täis õgida ja siis minna kuhugi mujale. Aga läheks Koosnale — sööks ise ja annaks meilegi. Kus nende õunte ots Koosnal! Oksad maani täis, punetavad... Läksin sealt mööda... nende aiast... suu jooksis vett. Tahtsin näpata paar tükki, aga vanaeit sai jaole, lubas kaikaga tõmmata."

„Eks ta siis tõmma mullegi kaikaga, kui lähen õunu võtma."

„Ei, sulle ei tõmmata. Sulle nad annavad ise — niipalju kui tahad."

„Kus isa on?"

„Isa läks Toomingale sind otsima. Et kus sa mujal oled."

Milla ohkab valuliselt ja tuigub välisukse poole.

„Noh, ise ju tahtsid süüa?" teeb Marta suured silmad ja kobab võtit vöö küljes.

Õde ei vasta.

„Kuule'nd, ise tahtsid süüa? Ma annan."

Õde ei vasta, vaid väljub vaikides. Seisatab maanteel mõne hetke, vaatab sinna ja tänna ning longib siis minema, kuid mitte veski ega Toominga suunas. Nälginud viimaseni, katkises kleidikeses, palja jalu...

„Kuule'nd! Kuule!" hüüab Marta talle järele, kuid hüüab asjatult.

Noh, nüüd on siis asi lõplikult nii kaugel, et Eeriku Millal pole enam ainsatki kohta, kuhu oma pea pista; nüüd ei jää talle teist teed kui minna kas jõkke või linalaukasse. Oleks ometi keegi, kes tuleks appi nõu ja jõuga! Toominga ema ja Kaarel andsid küll head nõu, aga neil polnud jõudu.

Ta istub kraavikaldale ja valab sel hommikul juba teist korda kibedaid pisaraid. Ta on korduvalt lugenud, et sääraseil juhtumeil saadab jumal oma head inglid tröösti ma ja õnnetuid inimesi aitama — piiblilood aina kubisevad neist —, aga kus on need inglid n ü ü d, kus neid nii hädasti tarvis oleks? Või pole ta veel küllalt õnnetu, peab ta ootama, kuni tema karikas täis saab? Ja viimaks ka see mõte: võib olla, et jumalgi ta-

hab, et ta läheks Koosnale, ja just sellepärast ei annagi talle mingisugust märki; ega's muidu ütle neljas käsk: „Sina pead oma isa ja ema austama, et sinu käsi hästi käiks ja sa kaua elaksid maa peal!“ Ta küll kuidagi ei suuda austada oma isa, seda joodikut ja võigast vanameest, aga ta peab seda tegema, sest käsk on säärane. Ja eks kuulu austamisega ühte ka sõnakuulmine. Ja teisest küljest on asi ka veel niisugune, et ega ta esialgu lähekski Koosnale Jüri naisena, vaid päris lihtsa töölisena, tasa teenima ema matusekulusid. Ei, naiseks ei lähe ta Jürile iialgi, ja ometi ei saa seesama Jüri teda vägisi altari ette tassida.

Kui läheks õige sinna ja vaataks — tööd peab kõikjal tegema.

Tõuseb kraavikaldalt, pühib silmad käeseljaga kuivaks, nihkub Koosna talu poole... üsna aeglaselt, otsekui vastu mäge. Ent tihti on tee ebameeldivasse kohta just see kõige lühem; ei taha minna, aga vahemaa kaob erakordselt ruttu. Enne, kui ta isegi aru saab, on ta juba Koosna õues.

Jüri jagab Mihkliga puid ja maid, aga vaikib kohe, silmates Millat. „Noh, kas said ikka tulema?“ küsib ta kohmetu naeratusega, aga endal silmad säärased, justkui varitseks ta saaki.

„Kos sa eila jäid?“ Ja vastust ootamata:

„Noh, hea, et tänagi tulid. Masin tuleb kah alles täna. Lähme tuppa, räägime!“

Milla vahib enese ette maha ja astub ettevaatlikult, nagu oleks õu täis teravaid klaasikilde. Ei, see on unenägu; see ei või olla ilmsi, et ta siin on.

„Oled nii kerge riidega,“ algab Jüri uuesti, „ja mes sa oma kleidiga oled teinud?“

„Kleit on katki.“

„Seda ma näen jah.“

Ja võib olla, et nii ongi parem: nii võib Jüri Pügal ise oma silmaga näha, et tema tulevasel vähemalt on särk seljas ja särgi peal kollane pihik. Aga midagi peab ikka veel küsima, muidu jääb see jutt nagu tõmbiks.

„Kuidas sa ta katki tegid?“

„Rebenes.“

„Nojah, õhuke sits, eks ta rebene. Küll ema annab sulle oma jaki, kui põllule lähme. Läki sisse!“ Ja juba lävelt: „Noh, ema, nüüd on sul minias majas.“

„Messe?“ küsib Koosna Madli pliidi juurest, kus ta õiendab aurava paja kallal.

„Ütlesin, et nüid on sul minias majas.“

„Kes? Kas Milla või?“

„No kes siis muu.“

„Oota, ma tulen akna juurde ja vaatan teda. Ma jo põle seda tüdrukut enam ammuilma näinud. Kui viimati nägin, siis käis teine alles koolis.“

Ta läheneb Millale, küürutab ettepoole ja uurib tulija nägu oma mustendavate silmakoobastega, mille põhjas siiski vilgub midagi silmadetaolist.

„Jah, peaks vist küll olema Milla,“ hõõrub ta oma nohustunud nina. „Aga küll on see vana Eerik su ära näljutanud! Nägu justku kõõpskullil.“

„No eks sa siis anna talle süüa,“ soovitab Jüri. „Las saab midagi hinge alla — kes teab, milla ta viimati sõigi.“

„Noh,“ pöördub Madli pliidi juurde tagasi, „kas siis kohe nii ruttu? Nii vara ommiku söövad ainult sead ja kanad.“

„Anna'nd, anna!“ nurub poeg. „Mes sa...“

Viimaks tuuaksegi söögilaua nurgale kausike lõssi, tükk leiba ja mõni külm kartul. — Eks ta's söögu!

„Istu jah ja söö praegu sedagi, mis on," sunnib Jüri, „küll pärast antakse midägi soojematki. Ära häbene ühti, ole nagu oma kodus. Ja eks sa nüüd olegi oma kodus."

Imelik küll: Milla ometi oli näljas, hirmus näljane, aga nüüd enam ei ole; iga suutäis justkui veereb suus ringi ja kasvab suuremaks, ei taha alla minna.

Koosna peremees, terane, nagu ta on, vist märkab seda, ega ta muidu puudutaks tüdruku õlga ja julgustaks:

„Söö aga söö päris rahulikult, Millake! Aega on. Küll pärast antakse jälle. Meil ju täna talgud või kuidas. Naabrid tulevad, ja masin tuleb ja... ja kõik. Täna hakkame rukist peksma."

Ning pooleldi emale, pooleldi endale: „Ei tea, kuhu kuramus see masin jääbki nii kauaks? Ja ise veel lubas tulla hästi vara, see Tonska August. Kas hakkas eila jälle pummeldama või sai bensiin ja õli otsa."

Aga tuleb niihästi masin ja tulevad ka talgulised. Varsti käib Koosna rukkiväljal puhanud inimeste kibe töö. Mehed tõstavad ja nõõtavad, hobused veavad, masin uriseb ja undab ning neelab vihke. Naised, nende hulgas Millagi, koristavad õlgi ja riisuvad hakkide asemeid; kaks tüsekat ja punapõselist on koguni „allalaskjad". Jüri ise teotseb terakottide juures, võttes vastu seda andi, mida loodus tänavu oma helde käega nii rohkesti on õnnistanud. Aga kes vähegi mahti saab, ja seda ikkagi leidub — heidab usutleva ja hindava pilgu Milla poole — need on juba kuulnud, teavad...

Pärast pruukosti tuleb väljale veel üks inimene, keegi keskealine naisterahvas, suurrätik õlul ja korvike käes — Koosna Juuli, õieti küll endine Koosna Juuli. Tuleb jah nii kaunis aeglaselt, vaatab ringi ja annab lähemal olijaile jõudu.

„Tarvis, tarvis!“ vastatakse läbisegi. Siis kaks häält korraga: „Näe, Juuli kah siin!“

Jüri vaatab õele altkulmu ja: „Nüüd sa alles tuled?“ See on rohkem urin kui midagi muud.

„Millal ma's pidin tulema?“ küsib Juuli süütult ega mõtlegi suurrätti ära võtta ja tööle hakata. On ju küll teadmata, mis ta just mõtleb, aga vähemalt ei tee ta töölehakuks ainsatki liigutust.

„Harilikult algab meiesuguste töö ikke hommikuti, aga mitte siis, kui päike on juba pool tiiru ära teinud. Või on teil, seal Pedasool, teisiti?“

„Jah, meil on teisiti. Meie töö on siis juba tehtud, kui sina alles algad.“

Nüüd hakkab Jüri keel sügelema; nüüd ta meeleldi paneks käiku mõne krõbeda sõna salaküttimisest, viinajoomisest, laaberdamisest ja nii edasi, aga ta kardab Juulit, ja veel rohkem kardab ta sõnelda õega võõra rahva ees — juba isegi on neid jutte temast nagu kirjust koerast küll ja küll.

„Noh, mis poisu teeb?“ pärib ta lõpuks, peagu mahedasti nagu hoolitsev isa kunagi.

Juuli ei kuulegi seda küsimist, enne kui Piiri Helmi, kellega ta on kõnelusse sattunud, teda sõrmenukiga müksab, ja viidates peaga, ütleb: „Jüri küsib, mis tema poisu teeb.“

„Ah poisu?“ vaatab ta siis üle õla venna poole. „Kas tahad poisutki tänaseks siia tööle? Kui tahad, ma lähen jooksen Pedasoole ja kutsun.“

„Mis?“ lükkab Jüri oma rehapulgad suust kohutavasse kaugusse, otsekui tahaks ta nendega haarata sõsarat. „Sa muud ei mõistagi teha kui alati kiusujuttu ajada. Kas sul häbi pole?“

„Noh, see läks tal omateada päris hästi: nüüd kuulis

külarahvas ise, missugune inimene see Juuli oli ja millises arvamuses temast Koosnal oldi. Otsustatagu nüüd õiglaselt, kas õe lahkumises talust oli ainult tema süüdi? Kahtlemata väheneb nüüd närimine tema kallal ja tema ümber, kui... ei kao hoopiski.

Kuid Jürike eksib. Jah, tõsi küll, tema arvamine peaks ju küll kas või osaltki õige olema, aga — ei ole. Juba liiga sügavalt on rahva arvamus löönud oma küüned tema lihha ja luusse. — Leeni, tema piinarikas elu ja surm..., Jüri halenaljakas kosjasõit Möldre tallu... Nüüd veel see jant Millaga... Seda teab kogu vald, ja see otsustab õe kasuks. Juulil tarvitseb ainult korra üleolevalt muhelda ja öelda: „Kas sa näe, kus mul asjamees!" ja Jüri hurjutus murrab jalad. Juulil on talguliste täielik poolehoid. Muidugi tekib küsimus: miks siis üldse tuli see rahvas Koosnale, kui talle ei meeldi selle peremees? — Aga, heldeke, eelkõige just sellepärast, et eks pärast tule Koosna oma neile masina juurde appi.

Jüri Pügal, see kaval ja elutark mees, taipab kohe asjade tõelist olukorda. Jalamaid pöörab ta teise leheküIje.

„Iakene küll," heidab ta käega, „jätame selle sinna paika, aga kelle hooleks sa poisi jätsid, kui ise ära tulid?"

„Jätsin ta metsavahi koera Muri hooleks. See hoiab teda igatahes paremini kui sina."

„Kuule, Juuli, kas sul's tõesti paremat juttu ei ole?" hüüab Jüri peagu hädaldades. „Sa jo näed, ma teen tööd, ma ei laiskle kuskil metsas ega kerja puskarit. Kas sa selle jaoks tulidki siia, et mind närida?"

„Oh ei! Sa pole seda väärtki." Ja pöördudes naiste poole: „Aga see, mis ma ütlesin Muri kohta, on küll õige. Muri ei lähe lapse hälli juurest sammugi eemale, kui sa talle kõik ilusasti ära seletad, et valvaku last, ärgu mingu mitte kuhugi mujale."

„Tark koer!“ noogutavad naised päid.

„Väga tark. Ja armastab last. Niipea kui ta Mardiga metsast tuleb, nii ta kohe — esimene asi — lapse hälli juurde. Muidugi, ega's ma Jürikest jätnud ainult tema hooleks. Seal on ju veel metsavahi Miili. See ka hoiab ja hellitab poissi nagu oma last.“

Juuli juhtub korraks kõrvale vaatama, silmab Millat, ja on näha, et ta imestab. Miks ta muidu nii äkki katkestab oma jutu armsast lapsest ja targast koerast. „Milla!“ pilgutab ta ruttu silmi. „Kuidas... kuidas...“ Ja seepeale juba valjusti: „Tule siia, Milla, ma tahan sulle midagi ütelda.“

Milla läheneb süüdlaselt. Naised ootavad uudishimulikult, mis nüüd tuleb. Aga sellest „heast“ jäävad nad ilma, sest Juuli viib tüdruku eemale ja kõneleb temaga seal. Jüri tõstab aeg-ajalt pead ja saadab nende poole pilke täis tuld ja tõrva.

„Kuule, sina...“ võtab Juuli Milla käevarrest kinni ja küsib tasa, kuid tungivalt: „Kuidas s i n a siia said?“

Tüdruk jutustab talle lühidalt ja katkendlikult oma kurbloo, enesel nutt kurgus.

„Või nii!“ liigutab kuulaja pead. „Või siis Jüril jälle uus plaan! Noo-jah, elad seal metsas, ega sa naljalt kuule ega näe midagi. Aga mis sa's nüüd mõtled teha?“

„Eks ma jää siia teenima, kuni ema matusevõlg tasa saab.“

„Mis matusevõlg?“

Uus seletus Millalt.

„Ah sedasi, sedasi. No küll aga mõistab see ämblik võrku kududa! Kas tead, Milla, mis ma sulle ütlen.“

Ta ei saagi kaugemale, sest Jüri kraaksub masina juurest: „Mil—la! Mil—la! Tule seia, hoia mul seda kotti kinni.“

„Ära mine!“ ütleb Juuli tüdrukule, kes juba on valmis käsku täitma. „See kott ei jookse tal kuskile. Ta ainult ei taha, et ma sinuga räägin. Kuula nüüd lõpuni ja pea meeles, et ma sulle, noorele ja rumalale, soovin ainult head...“

„Mil—la! Mil—la!“ hõikab peremees uuesti, rassides terakoti kallal, otsekui vajaks ta tõesti abi.

„Las ta röögib. Seal on teisigi naisi, kes teda võivad aidata. Sinu meheleminek Jürile ei tule üldse kõne allagi — seda sa juba ütlesid ise. Aga teenida siin... ema matusekulude eest...? Mispärast's pead just sina tasuma ema matusekulud? Kas su isa siis tõesti juba nii väeti ja võimetu on, et ta sedagi ei suuda ise teha?“

Veel üks seletus Millalt.

„Ah nii, või sedasi! Noh, siis peab küll ütlema, et see Jüri on tõepoolest üks nupukas mees. Eks sa siis teeni niikaua kui teenid, aga seda ma sulle ütlen, tüdruk: ära sa lase endale ülekohut teha! Niipea kui nad sind kuidagi suskima hakkavad, tule minu juurde. Küll ma siis Jürile tasun mitte ainult sinu ema matusekulud, vaid ka tema enda hingekella ja kirstu eest!“

Juuli tõmbab hinge tagasi, mõtleb pisut ning jätkab siis vähenenud sõjakusega:

„Õieti ei peaks sa siia mitte ühekski päevaks jääma, aga mul pole sind kuhugi panna. Kannata, kuni sulle parema teenistuskoha leian. Pedasoole? — Seal ma olen isegi ühes poisiga nagu põgenik. Miili küll ei ütleks midagi, Mart ammugi mitte, aga see oleks ikkagi nii... Ei, aga pole midagi parata, jää esialgu siia ja tröösti ennast sellega, et varsti teise koha saad. Mina võtan selle asja omaks, ja küllap ma juba teen, mis tarvis. Ja ära sa lase ennast pinnida ei Jüril ega emal, nagu nad pinnisid mind, vana lolli. Ja ole igas asjas ettevaatlik. Küll ma tulen

sind varsti vaatama ja võib olla, et siis juba võtangi su endaga kaasa. Ära heida meelt."

„Kas sa ise ei jäägi tänaseks siia?" küsib Milla aralt.

„Ei jää. Lähen mäele (tallu), võtan, mis mulle tarvis, ja — koju. Meie praegusest jutust ära lausu kellelegi mitte üht sõna: kui küsitakse, siis ütle, et rääkisime niisama ühest kui teisest."

Aga mispärast naiste näod on õhetama löönud, neil seal masina juures? Miks nad puksuvad ja turtsuvad nii veidralt?

Noh, eks Koosna Jüri tee neile nalja ning rõõmsat meelt oma olekuga Milla suhtes.

Ent Juuli soovib kõigile head päeva ja läheb minema, kaasas terve korvitäis uudiseid Pedasoo Miilile.

Enne lõunat ilmub Koosna väljaotsale veel keegi teine i i s i k, üks meesolend, kes ajab pead ees, otsekui jälgiks kedagi, ja kel on viltu käik nagu koeral, ainult lahmakam, kes loobib jalgu tasasel maapinnal, nagu astuks üle kivide ja kändude. Ta ei tee talgulistest väljagi — neid kas on või ei ole —, ta läheb otsekohe peremehe enda juurde, jääb selle nina alla seisma, lükkab oma kübaraloti kuklasse ja küsib: „Ka— hõkk! — Kas Milla on siin?"

Jüri mõõdab teda pahase pilguga, kortsutab kulme ja küsib omakorda: „Noh, kas nospel on jälle täis?"

„Ee—ee—ei, kas Milla tuli siia?"

„Mes siis, kui ta tuligi seia?"

„Ee—einoh, hõkk — siia ma ta just saatsingi. Ütlesin, et: mine sa, juu—juudaline, nüid otsekohe Koosnale, vaavaata, et sa kohegi mujale ei lähe! Ah jah, tere, väimeespoeg!"

Pakub kätt, aga seda nagu ei panda tähelegi kibeda töö juures.

„Mi-mis sa's nüüd teed siin? Kas masindad?“

„Ei masinda. Seda teeb masin.“

„Mhühüh, vai nii. Ah's Milla on ikke siin?“

„Siin jah kuskil. Mine vaata, küll sa ta üles leiad, ega siin pole mõni Kärgu heinamaa, kuhu ta enda saab ära peita.“

„Ee-hei, ega teda mulle tarvis põle, ma ainult ta-ta-tahtsin teada, kas ta on siin. Ja kui ta on siin, siis on asi t-tahe. Kuule, väimeespoeg, otsi mulle üks suits ja anna lõnks viina.“

„Mina ei suitseta, ja kust ma sulle siin selle lõnksu võtan. Küll lõuna ajal saad.“

„Ah lõuna ajal saan? Hästi! Aga mi-mis ma's lõunani peaks te-tegema?“

„Tee, mis tahad. Ega sind siia keegi pole kutsunud.“

„Ah ei ole või? Noh, olgu p-pealegi, ma aitan siin lõunani t-tüütada. Sina, vana Jürike, oled ikka päris kena miis, las mõni teine ütleb, mis ta tahab.“

„Noh, mes see mõni teene's ütleb?“ jääb Koosna peremees kuulatama.

„Ah mõni teine või? — Mõni t-te-teine ütleb, et Koosna Jüri pole ke-kellegi mees... pole ke-kellegi mees... jah... on ka-kapsauss, jah, hõkk.“

„Kuule, Jaan,“ sirutab Jüri oma piimahambakesed äiapapale kas või näkku, „kasi koju!“

„Ee-hei, kus sa sellega! Ma nakkä siin tühü.“

Ja näe, hakkabki tühü. Muidugi on ta teistele rohkem jalus ja tülinaks kui kellelegi abiks, aga ise suurustleb vahvasti — einoh, inimest peab aitama, kui inimene hädas on. Näe, Jüri on hädas, ja tema aitab kohe, olgugi et ta ise on antvärk ja nõnda edasi. Einoh, hõkk-hõkk.

Talgulised vaatavad nagu tsirkust, ja nüüd ei naera mitte üksi naised, vaid ka mehed.

„Mis häda sel Jüril's on?“ küsib keegi. „Varsti ta saab noore naise ja...“

„Miks tal häda ei ole?“ maadleb rätsep rukkivihuga. „Või veel! Näe, jumalavili siin kõik maas laiali ja puha. Kas see on mõni kord!“

Ainult Milla hoidub isast eemale, kartes teda nagu õelat peni.

Aga lõunalauas, joonud paar klaasi pakutud ja kolm klaasi pakkumata viina, on Jaan Eerik veelgi vahvam kui põllul. „Mina,“ kooberdab ta ühest lauaotsast teise, „olen siin oma inimene ja võin teha, mis tahan. Võtame selle peale ühe krõbeda käraka, nii et rak-raksub!“

Jüri istub nagu kuumal praepannil: juba sel esimesel päeval kipub tulevane äiapapa temast vägisi üle kasvama. Et ka vanakuri teda just täna siia ajas, mil peagu pool külarahvast koos on! Öelda ka midagi ei julge: vaata, kui võtab kätte, vana reo, ja hakkab sind jälle võrdlema mõne alaväärtusliku ussiga! Ei, lausa häda! Kos sa sellega!

Hoopis käbedam on vana Madlike, Jüri ema, kes oma pikal eluajal on küllalt õppinud keelama ja käskima. „Istu paigal!“ nabib ta rätsepa õlast kinni. „Mes sa kakerdad! Sa ei lase inimesi rahulikult süiagi.“

„Nonn-noh, kulla languke või kes sa mulle nüüd oled,“ jõllitseb Eerik, „mimm-mispärast nii tigedasti? Kas sa seda ei tea, et tigedatele naistele kasvavad sabad taha? Einoh, minule sa võid ju öelda, mis süda soovib, aga vaata, et sa Millakese vastu viisakas oled! Tema on säende õrnake, säende... noh...“

„Istu maha ja pia suu kinni!“

„Ah nii? Einoh, maha ma võin istuda küll, kas või laua alla, aga mimm-mispärast ma pean suu pidama? Jumal ise andis mulle selle suu, ja ainult tema võib minult võtta

selle riistapuu, nagu ta mult võttis selle teisegi rii-riistapuu, minu armsa ja kalli Roosikese."

Nii ta lällutab kuni söömaaja lõpuni. Mis temal viga — tema ju siin, Koosnal, oma inimene!

Aga pärast lõunat pole seda oma inimest siiski enam näha ega kuulda. Küllap ta puhkab kuskil põõsa vilus või mine tea kus. Ja Koosna Jürile näib, et töö edeneb märksa kiiremini ilma sääraste mõlajateta nagu see vanatüdruku-raip Juuli ja see paskrästas Eerik.

Sama päeva õhtul, kui majas valitseb juba täielik rahu, on Millal esimene eksam. Jüri süütab tagakambris väikese i-pea ehk tattnina, mis muuseas annab rohkem tahma kui valgust, lükkab oma hammastiku korralikult välja, näpib nina ja peab aru. — Asi on nüüd niisugune, et siinsamas kapi taga norskab ema, üleval tallilakas põõnab Mihkel, ja eeskambris tudub Milla, kellele sinna voodikraikasse tehti magamisase. Kui õige läheks ja...

Tööst väsinud ja piinadest vintsutatud tüdruk muidugi magab juba rasket und, nagu võib arvata. Seda und saab kaaluda vaid leisikatega, nagu vanasti kaaluti soetud linu. Ja ega teda küll halvad unenäodki häiri — ta hingab nii rahulikult ja tasa.

Jüri läheneb voodile ja silmitseb takusel püüril lebavat peakest, vaatleb tüdruku laupa, ta pikki ja tihedaid ripsmeid, teravat ninakest ja pisut roosakaid, tuules veidi lõhkenud huuli. Ja seda kõike raamistab tume, otsekui laineline juus... „Ei, päris kena tüdruk," jõuab Jüri otsusele, „ega mõista kedagi ütelda. Las ta aga sööb ja kosub siin mõne aja, siis... ärgu siis tulgu keegi ütlema, et Milla on nagu silguniisk. Ei, Millast saab tore tüdruk ja — tore naine."

Ent nüüd tärkab ses vanas jääras suur kiusatus: kui õige kergitaks natuke seda vaibaserva ja vaataks... ega's tüdruk niikuinii kuule ja ega's ta tema küljest tükki ära võta, einoh...

Kuid vaevalt on ta puudutanud vaipa, kui Milla äkki avab silmad, mis hämaras valguses paistavad mustade nööpidena. Ja nii nagu nad avanesid, nii nad jäävadki

liikumatult vaatama Jürile. Ei ainsatki häält ega ainsatki eneseavaldust, ainult need tarretanud silmad, mis teevad päris segaseks selle mehe, kellele nad on sihitud.

Jüri tõmbub voodi juurest tagasi — silmad ikkagi jälgivad teda. Jüri astub sammu kõrvale — silmad on siiski suunatud temale. Silmad on liikumatud, kuid ometi jälgivad teda. Jube. Jüri kõhtki hakkab sügelema nagu vanast võlast. Kes teab, kas see ongi Milla, kes seal lutikaist kubisevas voodis lamab? Armas taevas, ega's... ega's ta ometi pole surnud? Aga pole ju kunagi kuulda olnud, et surnud inimene oleks avanud silmad. „Milla!"

Vaikus. Jüri näeb ja isegi tunneb ainult seda, et teda vaadatakse. Viimaks kogub julgust ja astub voodi juurde tagasi. „Kuule, Milla, mis kometit sa mängid?"

„Mis sa minust tahad?" küsib tüdruk, vaevalt liigutades huuli.

„Ahah!" muutub Jüri meel otsekohe rõõmsamaks. „Ma tulin vaatama, kas sa magad."

„Mis ma's muud pean tegema?"

„Einoh, seda küll, aga ma... ma tahtsin küsida, mes see Juuli sulle rukkipõllul rääkis."

„Mis ta ikka rääkis..."

„No medagi ta ometi rääkis, kui ta kord rääkis?"

„Niisama... ühte kui teist."

„Mes ühte ku teist? Kas minust polnud juttu?"

„Ei."

„Nüid sa küll valetad!" rõhutab Jüri peaga, istub voodi servale ja lükkab tahmalambi Millale otse nina alla. „Räägi õigust!"

„Jäta mind rahule! Mulle ei tule nii järsku kõike meeldegi — ma olen unine. Küll ma homme räägin."

„Ah, mes homme! Homme pole aega. Mes ta lõhverdas sulle?"

„Ütles, et seal Pedasool kõik hoiavad väikest Jüri nagu oma last. Koer kah hoiab nagu oma —“

„Seda ta laulis juba naistelegi, seda ma kuulsin ise ka. Aga seal, seal eemal? Ega's ta sind ometi selleks kõrvale kutsunud, et sedasama korrata.“

„Jah, et kõik hoiavad ja armastavad väikest Jürikest, aga tema ise kõige rohkem, et jääks siia appi töölegi, aga süda ei anna rahu, kõik meeled ja mõtted on poisikese juures, et kes teab, mis ta seal kodus teeb ja on.“

„Einoh, seda ta võis ka öelda, aga minust, minust? Mis ta minu kohta ütles?“

„Ei midagi. Sinu kohta ta juba ütles naiste juures.“

Tekib vaheaeg. Jüri haudub uusi haake ja konkse. Milla suleb silmad ja teeb, nagu oleks uinunud.

Väljas järgneb üks tuulehoog teisele. Kuskil kaugel klähvivad koerad.

„Kuule, Milla!“ puudutab siis peremees tüdruku õlga läbi vaiba. „Kas kuuled?“

„Noh?“ avab tüdruk silmad.

„Sa oled suur väänkael, jah, tõesti. Ega's isa sind muidu nii vahel sekka ei roosanud. Ei, ega's mina sind rooskama hakka — seda pole mul mõtteski. Aga vaat mis. Sina, kulla Millake, peaks minu vastu olema avalikum, nii... päris avalik. Peaks mind usaldama nagu... nagu oma õde ja venda. Eks sa mõtle ise: varsti saab meist abielupaar või nii. Aga mis abieluinemised need on, kes teineteist ei usalda? Tead, Milla, mina hakkan sind kas või käte peal kandma. Aga sina, näe, algad kohe sellega, et salgad, ei taha mulle öelda, mis see poolhull vanatüdruk sulle kõrva sisse puhus. Las olla pealegi, küll ma tean isegi, mis ta puhus. Küll ta sulle ütles, et ärgu sa tulgu mulle, et eks mina ole ikke nii ja naa. Aga sina ära usu, Juuli on hirmus ihne. Ta kardab, et

kui mina sinu ära võtan, et siis jääb tema oma osast ilma, mis talu temale piab välja maksma. Sina oled veel noor — ei tea Juulit. Juba lapsest peale oli ta kade ja kiuslik. Ta on küll minu lihane õde, aga mis õige — see õige; mina ei taha võlskust. Mina olen aumees. Jah, ta teeb vahel küll päris kena näo ette, hakka või uskuma, aga — oh, loojake! — ega's see pole tema tõeline nägu. No-jah, Millake, nii et sa siis nüid tead, missugune inemine see Juuli on. Ütle nüid ise kah midagi!"

„Ma tahan magada."

„Hmh. No maga, maga, kes sind keelab. Aga, nagu ma näen, on sul siin lutikaid või nii."

„Jah on. Söövad."

„Aga sa ei kratsigi ennast?"

„Kaua ma ikka jõuan kratsida."

„No-jah, seda küll. Aga kas tead, Milla, mispärast lutikad sind söövad? — Sul on noor ja magus ihu, ja sina oled neile võõras. Aga oota, kui nad sinuga ära harjuvad, siis nad enam ei hammusta nii valusti, siis oled neile juba nagu oma inemine. Hea küll, puhka, puhka! Siis sa kosud."

Läheb tagakambrisse, istub voodiservale, toetab pea küünarnukile ja konutab käsipõsekil, kuni tahmalambike heidab enesest viimase hingekese ja kustub.

Aga Milla vaevab oma unist pead: „Kes see oli, kes täna ka ütles niisama — o m a i n i m e n e? Kes see oli? — Ah jaa: tema oma isa."

Siis mässivad kõik mõtted endid ühte puntrasse kokku, kõik läheb peas segi, ja tulebki päästev unemees.

Järgmisel päeval võiks elu Koosnal jälle minna harilikku rada, aga kuidas ta saab minna, kui rahvas peab olema abiks naabertalus, kus omakorda on rehepeks.

Neil talgute-päevil ei saa Milla Koosna elu õiget palet õieti nähagi, teda võetakse igasse tallu ühes, sest mis tal seal koduski teha on. Aga kui ta oma igapäevase töö ja talituse juurde asub, siis on see vanaeit Madli tal kõikjal ees ja taga õpetamas ja äratamas. „Mes sa, kulla inemiseloom, nüid teed! Kes siis sedasi? Vaata, n i i tehakse.“ Isegi söögilauas ta jälgib tüdruku suutäisi, kortsutab kulme ja nohiseb vihaselt, kui see võtab mõne pala rohkem, kui arvata võis.

„Küll see tüdruk aga sööb!“ kaebab ema pojale. „Küll see võib endale sisse ajada!“

„Las ta'nd sööb,“ naeratab Jüri lepitavalt. „Eks tal ole vaja... Ja eks ta tee tööd kah.“

„Võeh, tema tööd või asja!“

„Einoh, täisinemise eest ta nüid alguses kohe muidugi väljas ei ole, aga las ta harjub, küll siis juba hakkab minema.“

„Ei õnnista sul naistega, Jürist pojake. Vaata, oleks sa ikke selle Möldre Paula siia toonud...“

„Hmh, Möldre Paula poleks sedagi teind mis Milla. Möldre Paula oleks preilnat mängind.“

„Häh, küll ma talle oleks mängind preilnat!“

„Ja teiseks,“ muutub Jüri sihverplaat virilaks, „oli veel see paha lugu, et Paula ei tahtnud siia tulla. Ei saand ma teda ometi võtta oheliku otsa ja tirida Koosnale nagu mullikat. Aga pole sellest häda kedagi: küll Millastki saab asja, anna aega. — Või kui sa teda just ei taha, eks ma siis vii teda vana Eeriku juurde tagasi.“

„Nooh, sina viid tagasi!“

„Miks mitte?“

„Ise käid teist iga õhta sängis kussutamas.“

„Ära loba! Üksainus kord käisingi, tahtsin küsida, mes see Juuli talle põllul rääkis.“

„Käisid pärast kah.“

„No siis ma käisin eeskambris vett joomas. Kas sedagi ei tohi teha?“

„Minupärast tee, mis tahad, aga ära tule ütlema, et viid tagasi.“

„Küll sul aga on kõrvad, ema, et sa kõik ära kuuled!“ viib poeg jutu teisale.

„Jah, silmanägemine on vilets, aga kuulmine on kaunis ia.“

Milla märkab kohe, et ta Koosna pereemale on ainult pinnaks silmas, aga seda parem — seda kergemini ta pääseb siit minema. Ja pääsema ta peab siit kas nii või teisiti. Jüri võib rääkida niipalju kui tahab, võib ennast kiita ja Juulit laimata — see ei tähenda midagi. Et Jüri on säärane veider inimene, seda ei ütle mitte üksnes Juuli, vaid sellest kõneleb kogu küla. Ja kuigi seda ütleks ainult Juuli üksi, isegi siis usuks ta teda: juba Milla süda tunneb, et Juuli ei räägi mingisuguse omakasu pärast, vaid soovib temale head.

Aga kuhu see Juuli siis nüüd jääb? Lubas tulla, kuid ei tule. Ütles ometi, et võtab selle asja omaks ja teeb, mis tarvis. Võib olla, et käiski juba siin, aga teda ju polnud kodus. Kui oleks keegi, kellelt küsida. Aga kellelt? Pereema on ainus inimene, kes oli kodus... Ei, seda asja peab tegema teisiti.

„Kuule, peremees, kas lubad mind natukeseks koju minna?“

„Koju? Mida sinna?“

„Lähen vaatan, mis nad seal teevad.“

„Hm. No mis nad seal ikka teevad... Küllap vanamehel on larv jälle täis, ja Marta lööb niisama lulli. Mis sul vaadata. Ah-jah: vanamees olla paar ropsu juba siingi käinud, kui meie talgul olime. Ega ta tänagi tulemata

jäta. Ja kui täna ei tule, siis tuleb hommen. Pole sul vaja minna kohegi."

„Ei tea, kas siin keegi muu ka veel käis?"

„Kes see keegi muu's pidi olema? Ahah, vaata selja taha ja ütle, kas tunned seda härrat?"

Ongi isa. Rätsep Eerik on jälle platsis nagu vana viieline. „Tere!" ütleb ta ladusasti, „ning jõudu!"

„Tere, tere! Ning jõudu tarvis! Noh, mes sina's käid päise pääva ajal? Kas töökord jõudis otsa?"

„Oh, ei minu töökord jõua ilmaski otsa, peaasjalikult nüüd, kus mul enam Millakest abiks pole."

„Mis sa's käid?"

„Eks ma tulnud kah vaatama, mis head te siin teete."

„Mes head me siin ikke teeme. Hea tegime juba ära, rukkirehi on pekstud ja kõik. Ega me küll nüidki midagi halba tee, aga üks suur töö on jälle kaelast ära jah."

„Jumal tänatud! Nüüd on kah niisugused ilusad ilmad, et päris lust on väljas töötada."

„Jah, taluinemistel on päris lust konte murda; antvärgid muudku söögu. Õpeta rohtu lutikate vasta."

„Lutikate vastu? Kus lutikad on?"

„Noh, ega nad siin õues ikke ringi jookse. Eks nad ole sängipragude vahel."

„Määrige eliga! Määrige eliga!"

„Missuguse eliga? Kas sellega, meda sa endale sisse trimpad?"

„Ah, jäta'nd, mis sa... ! Sa ju näed ise, et olen praegu peris kaine mees."

„Seda küll, jah. Ei tea, kohe ma selle risti pean tegema? No mis head teie pool kuulda?"

„Ah, mis tühja seal head on. Võtsin siis kätte ja tulin siia, et näen Millatki. Nüüd teine juba hulk aega kodunt ära..."

„Mes sa luiskad! Mes sul nüid enam Millast.“

„Ära ütle ühti, kulla Jürike. Kui tüdruk kodus oli, siis nagu pidi nii olemagi, aga nüüd justkui puuduks midagi. Eks me ju ole nüüd ainult Martaga kahekesi. Enne olime neljakesi.“

„Mis Marta teeb?“ küsib Milla, nii... moka otsast. „Kas käib ikka sahvri võtmega?“

„Marta klanis, et toogu talle mõni õun. Marta ainult õuntest elabki. Ja ega meil pole kah midagi. Sahver on tühi nagu kell ja soolikad mängivad marjast. Tulin siia vaatama, et kas ehk saaks nii natukene seda ja teist... kui võimalik. Muidu lõpe kas või nälga. Osta ka kuskilt midagi ei saa. Raha ei taha enam keegi, muudkui tee talle pintsak, tee talle püksid, tee talle palit. Aga millest ma teen? Anna riiet, küll ma siis juba toime saan.“

„Eks näe, mis Milla su'ga teeb, kas annab sulle midagi või ei,“ pöörab Jüri pea viltu ja peab tüdrukut silmas.

„Mina?“ kohkub Milla. „Mis andja m i n a olen?“

„Noh, sina jo siin nagu tulevane perenaine ja kõik.“

„Ei mina tea midagi,“ raputab tüdruk pead ja taganeb tare poole.

Aga Eeriku-papi saab, saab nii ühte kui teist, kahju ainult, et tal pole midagi ühes, kuhu seda panna. Ah, näe, siiski on taskusse jäänud üks vana tseitung ja üks kotike ka. Ja, vaata, üks pudelgi on siin põuetaskus — sellesse võiks valada tilgakese piima.

Jüri ise astub pühalikult lihaastja juurde, ja et tüdruk on seal lähedal, siis: „Noh, ega see Milla olegi väga kitsi, ta ainult teeb nii, nagu... Säh, võta, vana hädavares, ja söö.“

Ja Eerik: „Oi, aitäh, mis sa's nii palju!“

Ja nii hakkabki rätsepmeister Koosnal käima — ta on ju oma inimene. Ei, ta ei käi seal just iga päev — ei,

seda ei saa öelda —, aga ta käib nii — kaunis sagedasti. Ja siis tal juba on kaasas, kuhu midagi panna, isegi piimamannerg on käe otsas. Aga ta iialgi ei torma uksest sisse ega tee otsekohe juttu saamisest, vaid ajab oma asja nii... ääri-veeri mööda, tasa ja targu. Eelkõige muidugi kõneleb ilmast, siis jutustab külauudiseid, arvustab naabreid ja nõnda edasi. Alles pärast, pikapeale, siis jah, otsekui muuseas: „Nojah, kui teil just on käepärast, eks te siis vaata nii... naatu-kene."

Alati natuke. Ega's palju vaja ole: nad seal ainult kahe inimesega ongi. Vahel ta isegi küsib, kas pererahvale pole tarvis parandada mõnd riidehilpu — küll tema kõbib ära suuremate tööde vaheaegadel. Ja kui on saanud kätte oma järjekordse noosi: „Oh, aitäh, siin on maailm!"

Mitte üksnes Eerik ise, vaid ka tema noorem võsu Marta käib Koosnal... õde vaatamas. Nüüd ta kangesti mehkeldab Milla ümber, lööb nurru nagu kass. Ei, ta oleks isegi valmis Millale kodunt midagi kaasa tooma, aga pole midagi tuua. Ja selles on Martal tuline õigus, sest Eerikute kodus pole nüüd midagi peale kõntsa ja kasimatuse. Marta on kraamimiseks laisk, ja vanamees ise pole seda kunagi teinud ega tee praegugi. Eeskambris veel olgu kuidas on, aga tagatuppa ära pista ninagi. Kõikjal vedelevad pesemata sööginõud, hallitanud leivatükid, kondid, kartulikorvid.

Vana pereemake Madli näeb halvasti, see on õige, aga küllap ta seda ikkagi näeb, mis vaja. „Tule seia, Jüri, ma tahan sulle kedagi ütelda," kutsub ta poja tagakambrisse.

„Noh, mis on?" lülitab poeg hambad välja.

„Kuule, sina, kaua see Koosna talu sedasi vasta lööb?"

„Kuidas — vasta lööb?"

„Juulit peame nüid toitma?"

„Jah. Muidu ta tõstab kisa ja hakkab kohtuga nõudma."

„Ja küll. Aga nüid käivad siin ka need Eeriku omad ja võtavad nagu oma panipaigast.“

„Ega nad's ise võta. Mina annan vahel... Milla pärast.“

„Jah, Milla pärast, jah. Vahel annad. Aga see vahel on peagu iga päev. Vana Eerik, see lakkekrants, ei seisagi mujal kui siin. Nüid veel tüdrukupirts kah — õunu. Juba tükib ise õunapuude kallale. Mina muudku seisa matraga juures. Küll sa nääd, Jüri, mina akkan veel enne surma kepi ja kotiga käima.“

„Ah, ära'nd hädalda! Kui ma Milla ära võtan, siis annan Eerikule vemmalt ja kupatan ta siit kus see ja teine. Tüdrukule annan juba enne seda vemmalt — las ta aga näitab veel kord oma nägu.“

„Mis sa siis veel ootad selle Millaga? Võta ta kord ära, siis on ta võetud, ja siis on see asi ühel pool.“

„Seda ma teen jah, küll sa nääd.“

Ent esialgu on asi säärane, et Jüri ei tihka kummalegi vemmalt näidata, ei Eerikule endale ega tema nooremale tütrele, kes vägisi ähvardab aia õuntest lagedaks parkida.

„Jah, ega aita,“ pomiseb Madli endale nina alla, „ega aita muudku...“

Lukustab aida- ja sahvriuksed ning hakkab käima, võtmed vööl, justament niisama, kui käis too väike nõiamoorike rätsepa majas.

Jüri Pügal on hädas. Kui külarahvas säärast lugu näeb või kuuleb, siis ta jälle naerdakse vaeseomaks. „Mis?“ öeldakse siis. „Kas Koosna Jüril nii vähekese võimu ongi majas? — Ohoh, seda me ei teadnudki.“

Ja justkui nõiutud, juba kenkabki see neetud Eerik õueväravast sisse, mannerg käes ja nii edasi. Mis ta's nüüd

peab tegema selle mehega? Mine ütle talle, sunnikule, et kõik uksed on lukus, võtmed seal ja seal, ja anda midagi ei saa... Ei, kus sa sellega!

„Ära tulegi sisse," läheb ta tulevasele äiapapale vastu, „istume siiasamasse pingi peale. Tuba on auru ja tossu täis — ei tea, mes see ema sinna pliidile on ajanud."

„Noh, juhtub kah vahel," arvab rätsep heatahtlikult, „vanainimese asi."

„Einoh, juhtub küll, mis seda rääkida. Juhtub, juhtub." Aga mõttes: „Aidauks jääb'nd selleks, mis ta on, aga sahvriuks — tühja, ma muugin kuidagi lahti, ja aitab sellestki. Päris tühjalt teda, saadanat, ära saata ei või: näe, juba nüidki käib jutt, et mina olla niisuke uss, kes..."

Siis tuleb perenaine eeskojast ja vaatab ruttu sinnatänna, otsekui haistes midagi kahtlast.

„Tere, pereema!" ütleb rätsep mahedasti ja on isegi nii viisakas, et teeb oma tagumikule tuule alla. Madlike ei vaatagi tema poole, vaid läheb mühinal mööda, kaevu juurde. Aga võtmed tema vööl tilisevad nii kohutavalt, justkui lööksid Jürile surmakella.

„Mes ta on, kas pahane või?" küsib Eerik tasa.

„Miks ta ei ole, kui sinna pliidile kõik uperkuuti ümber läks."

„Noo-jah, seda'nd küll."

Pereema läheb kambrisse tagasi ja seegikord ei heida ta külalisele ainsatki pilku. Aga seda terasemalt silmitseb külaline t e d a.

„Noh, mis Sorju pool uudist?" küsib Jüri.

„Mis seal ikka uudist. Ela niisama päevast päeva."

„Sa oled viimasel ajal päris kaine mees?"

„Jah. Mis tast raipest ikka sisse lakkuda. Pärast aih! ja oih! ja käi justkui ilma tagumiste jalgadeta."

„Noh, hea küll. Istu siin, ma tulen kohe tagasi."

„Hästi. Mul aega küllalt."

„Ära sa tuppa tule!"

„Ei tule."

Jüri astub eeskotta, suleb välisukse, kuulatab ja asub siis kohe sahvriukse ripandluku kallale. Veider küll: Jüri tahab omaenda sahvrisse vargile minna!

Eelkõige obadused... Ee, need raisad istuvad sügaval piidas ja ukses, ennem tõmba vanakuradil silmahammas välja, kui need siit nihkuvad. Ei saa. Aga kui nii noatera otsaga puurida ja urgitseda võtmeaugus? — Ei aita. Ei, siia oleks obaduste jaoks üht raudpulka vaja — see oleks kõik. Aga kust sa võtad nii äkki selle raudpulga, kui see ongi olemas siin kuskil? Ei saa sahvriust lahti. Ei saa saamagi. Jüri sülgab vihaselt põrandale, hõõrub sülje saapaninaga laiali, mõtleb veel pisut, lükkab hambad teise seina ja läheb õue tagasi. „Ah siis Sorjus pole midagi uudist?" pöördub ta rätsepa poole.

„Ei ole seal midagi. Ah jah, Möldre vanamees käis ükspäev meil."

„Noh?"

„Tõi natuke tööd ja ajas jälle oma igavest loba nagu alati."

„Mes ta ütles?"

„Küsis, kas ma Paulale kosja tulen."

„Kuule, Jaan," taganeb Jüri sammu võrra. „Nüid sa ajad ise loba."

„Ei, jumala õige, nii ta küsis. Siis ütles jah veel, et sina olevat juba käinud, aga saanud Paulalt pika nina nagu porkna."

„Kas seda kah ütles?" kohkub Jüri.

„Nojaa-noh. Ega's ma tulnud siia sulle valetama. Võid tema enda käest küsida, kui sa mind ei usu."

„Issand jumal, kust inemised küll need valed välja

võtavad! Mul pole mõtteski olnud Paulale kosja minna, sellele kolaskile!"

„Aga rahvas räägib, et oled käinud."

„Rahvas!"

„Ja Jaak ise kinnitab seda."

„Jaak! Mingu nad kõik põrgu katlasse! Jätku mu heng rahule! Aga asi on säärane, et täna ma kahjuks ei saa sulle mitte kedagi anda — võtmed on kadunud."

„Missugused võtmed?"

„Noh, aida ja sahvri võtmed. Mõned teised kah."

„Kuhu nad's kadusid?"

„No, kui ma teaks, kuhu nad kadusid, siis nad jo polekski kadunud. Siis ma läheks ja võtaks."

„Kuule, Jüri, ära aja mullikesi suust välja!" pöörab rätsep ühe silma kõõrdi Koosna peremehe poole. Õieti polegi tal seda vaja pöörata, see on juba isegi viltu selle omaniku sündimisest saadik.

„Mes mullikesi?"

„Noh, et võtmed läksid kaduma. Kui mina nõela kaotan, siis võib seda uskuda — nõel on pisike nagu nõel kunagi —, aga aida võti näiteks? See ju on suur kolakas, sellega tapa kas või inimene ära, kuidas saab seoke riistapuu kaduda?"

„Aga näed, et kadus. Ei ole. Oli, aga ei ole."

„Mhüh-hüh-hüh," naerab Eerik. „Kas tahad, Jüri, ma kohe otsin need võtmed üles? Mul pole tarviski neid otsida, ma juba tean, kus nad on."

„Kos nad's on?"

„Nad ripuvad perenaise vöö küljes."

„Tohhoo kurat! Kuidas nad sinna said?"

„Hmh-hmh. Seda ma ei tea, aga seal nad on. Meie Marta ka käis üksvahe nii — võti vöö küljes."

„Ah nii? No siis on teine asi. Küllap ma siis juba...

Omast kohast õige kah. Mis see Mihkel ja karjapoiss käivad aidas ja sahvris kolamas, kui mind kodus ei ole."

„Kas nad's käivad?"

„Miks ei. Käivad."

„Oi, see on halb lugu, kui vargad majas on."

„Jah, muedugi. Kuid ega seegi parem ole, kui nad väljast tulevad."

„Kas siis väljast kah käivad?"

„Käivad küll. See sinu noorem tütar Marta või kuidas ta nimi on, see mujal ei seisagi kui õunapuude kallal."

„Tohhoo, pagan! No kui see õige on, siis ma küll tõmban tüdrukul naha üle kõrvade."

„Miks ta õige ei ole. Küsi minu emalt."

„Oi, sa tuline, või minu lihane laps teeb sääraseid tükke! No mis sa ütled! Õunte peale on ta maias küll, aga siis peab neid küsima."

„Mina arvan sedasama, et peaks ikka küsima või nii. Oota siin, ma lähen vaatan sulle medagi. Ära sa tuppa tule!"

„Ei tule, ära karda."

Jüri läheb kambrisse, sügab kukalt ja:

„Kuule ema, anna mulle natukeseks seda sahvri võtit."

„Seda ma arvasin," vaatab pereema vihaselt poja poole. „Aga ei saa. Ei anna."

„Anna'nd, noh!" nurub Jüri alandlikult. „Muidu läheb Eerik ja lällab terve küla täis, et mina ei pääse sahvrissegi. Ta teeb nii mulle kui sulle häbi. Ja võib-olla viib Millagi siit ära. Kas siis jälle vähe naeru ja pilkamist on. Anna'nd, anna võti seia."

„Oota, ma tulen ise ühes, vaatan, et sa pailu ei võta."

„Mes sa'nd mässad. Jaan näeb, et sa ühes tuled."

„Las ta nääb. Aga kui sa ei taha, siis ma ei anna raasukestki."

„Einoh, tule's, tule ühes."

„Ja ütle talle, sellele kaltskaabakale, et see on viimane kord, kos ta siit midagi saab."

„Ära karju, ta kuuleb ära."

„Las kuuleb."

Jüri saab natuke liha ja viib selle välja Eerikule. „Ega nüid enam enne ei saa," ütleb ta, „kui me sügise tapame. Liha on päris otsakorral."

„Kus ta otsakorral on, kui üleeile jäi ligemale pool tünni."

„Praegu on otsakorral. Pole kedagi teha. Siin sai veel mujalegi antud. Piima täna ei saa selle trahviks, et Marta käib õunu vargil."

„Noh, olgu. Küll ma tüdruku naha kuumaks pargin."

„Tõmma jah nii, et mäletab. Kos sa sellega. Nii nad algavad õuntega, aga pärast võtavad kõik, mis näppu puutub."

„Noh, ega ta metsavargile ikka lähe."

„Metsavargile? Kes siis metsavargil käib?"

„Räägitakse, et..."

„Jälle muudku räägitakse! Küll aga on siin seda rääkimist! Ega sa ometi taha öelda, et m i n a metsavargil käin?"

„Ei, mina ei ütle midagi, aga nii räägitakse, et noh..."

„Mis: et noh?"

„Oh, ei midagi," heidab rätsep käega, soovib head päeva ja teeb minekut, — ta kardab, et lähebki viimaks liiale oma jutuga.

Aga kuhu jääb Juuli? Tuleks ometi ja näitakski end korra, kuigi tal veel pole uut teenistuskohta Milla jaoks. Tuleks ometi ja kinnitaks Milla usku ja lootust paremaisse päevadesse.

Hullem lugu on see, et ta ise siit kuhugi ei pääse. Juba kaks korda on ta püüdnud salaja Pedasoole lipata, aga kummalgi korral on peremees teda otsekui valvanud ja tee eest kinni pannud: „Mis sa jooksed? Pole sul tarvis koskile minna."

Nüüd aga asutab Jüri end minekule. Kes teab kuhu, kas Sorjule või ka kuhugi mujale. Milla näeb seda ja kohe tärkab temas lootus, et vahest õnnestub tal tunniks või paariks Koosnalt põgeneda.

Ent mis teeb Jüri? Jüri saadab Milla eemale ja ütleb nii: „Kuule, ema, ma lähen natukeseks sinna... küla poole. Vaata sa hoolega, et see tüdruk siit kohegi ei jookse. Ära lase!"

„No ega's mina saa tal ühtelugu sabast kinni oida, mul on muudki tegemist."

„Seda küll, aga hoia ta oma silma all, ära lase õuegi."

„Aga ta jo piab vahel õue minema."

„Mine ühes. Seisa seal juures, kuni ta..."

„Aga kui ma ise tahan õue minna?"

„Siis võta tema ühes. Las ta ootab, kuni sa..."

„Kohe sa's lähed nii kibedasti?"

„On vaja rääkida paari inemisega."

„Ja küll. Aja ta sisse."

Poeg läheb välja ja ütleb Millale: „Mine kambrisse, ema kutsub. Ja vaata, et sa ilusti kodus oled, et sa jälle

ei hakka metsa poole hiilima. Küll ma su kätte saan, olgu kus tahes." Ja Mihklile, kes jalad harkis seisab keset õue ja sügab oma roostekarva habet: „Noh, mis sina siin teed?"

„Kuule, praegu ei tee mette kedagi. Pian aru, kas minna väljale või...? Seal veel mõni kühm kaeru rõuku tõsta."

„Eks sa's mine, mis sa ootad."

„Noh, siis ma pean Milla ühes võtma, juurde kandma."

„Võta, võta. Ei, ära võta. Milla peab kodus olema, kuni ma tagasi tulen. Aga —"

„Mes ma's teen, kas võtan või ei võta?"

„No kui võtad, siis... siis vaata, et ta sul minema ei jookse."

Sulane vaatab peremehele arusaamatult otsa ja matsutab suud, nämm-nämm.

„Ei, ma räägin ikka päris tõsiselt. Vaata jah, et ta plagama ei pane. Kui hakkab kuhugi minema — sasi tukast kinni. Asi on sihuke, et ta kangesti tükib — ma'nd ei tea isegi õieti, kuhu nimelt — kas koju või Pedasoole."

„Meda senna?"

„Kas mina tean. Aga sina ära lase tal minna. Ei, parem jääge mõlemad koju. Ma tulen varsti tagasi, siis lähme kõik põllule. Aga vaata sa siin koduski, et ta väravast ega üle aia ei lähe. Kas vaatad?"

„Eks ma vaata. Veider on küll natuke."

„Mes veider?"

„Põle enne neesukest tööd teinud."

„Ega's see olegi töö. See on nii, sõbramehe poolest või nii."

„Noo-jah. Aga kuule, Jüri, oota natuke. Me rääkisime ikke mõnikord sellest maalapikesest, et ehk sa lõikad

mulle siit oma krundi küllest tükikese, et ku ma ka naise võtan, ega ma siiski taha jalgu seina peale visata. Eks ma tasu sulle tööga või kuedas. Ja eks ma ole siin Koosnal juba kaua aastid orjanud, ega seda pailu oleks."

„Hea küll. Aga sellest räägime mõni teine kord."

„Teine kord. Neid teisi kordi on juba nii pailu olnd, et..."

„Sa jo nääd, et mul praegu pole aega."

„Noh, mine siis jumala nimel. Ega mina sind akka kinni pidama."

„Ma lähen jah. Aga vaata, et siin kõik ilusti... Küll me sellest maatükist räägime mõni teine kord, päris kindlasti."

Jüri läheb, peas hoopis teised mõtted. „Maad, maad..." pomiseb ta omaette, „ei tea, kust mina selle maa sulle võtan. Mõistlik talu peab suuremaks minema, aga mitte vähemaks. Kui ema sihukest juttu kuuleks, et ma annan kellelegi Koosna talu küllest tüki maad, ta annaks mulle lapsevitsu, ei, ta tõmmaks malakaga. Aga noh, nii järsku ära öelda ka ei saa, sest Mihkel on ikkagi tubli mees. Rääkida jo võib, ega ma pole talle kedagi luband. Aga kui ta just pinnima ja pressima hakkab, eks siis ütle, et ootame selle asjaga, kuni ema ära sureb."

Nina maas ja arutelles sääraseid ülevaid mõtteid, jõuab ta maanteele nii ruttu, nagu poleks rööbasteed olnudki. Aga kui ta siis pea tõstab, ehmub ta peagu kangeks; kõht ka oma sügelemisega platsis. Küll see Mõldre vanamoor aga armastab oma Paulast tütrega sõita! Näh, seal nad juba jälle kekutavad oma vedruvankriga. Oi, sa tuline sinder, et ta neid natuke varem tähele ei pannud! Nüüd jooksis neile otse sülle nagu juhm. Aga vaja teha nii, otsekui ei näekski ta neid, jälle nina maha, küür selga ja... teretamisest ei või juttugi olla.

Kuid kuhu sa, hing, pääsed? Juba möirgabki see Möldre heinakuhi sealt ülevalt nagu taeva lakast:

„No tere kah, Koosna peremees!“

„Oi, tere, tere!“ vaatab Jüri üles ja kahmab mütsi peast. „Oi, vabandage, Möldre perenaine ja Möldre preili — mitte ei pannud tähele! Päike kah nii hele ja mul silmad haiged, lähen just praegu Sorjule silmarohtu otsima. No kuhu siis teie kah või nii?“

„Meie? Eks me kola niisama ringi. Mis meil muud paremat teha ongi. Paula ajab peigmehi taga ja muudkui veab mind ühes.“

„No seda ma küll ei usu. Peigmehed ju peavad Paula-preilit taga ajama, mitte tema neid.“

„Jah, nüüd on asi ümberpöördud. Mehi ju nüüd nii vähe, et varsti võib neid ainult muuseumis näha. Näe, teiegi käisite meil ainult ühe korra ja kadusite. Aga meie ootame ja ootame, nii et silmad peas valged. Aga mis sellest nüüd enam! Teil nüüd juba keegi noorem ja viksim ja...“

„Kuulge, Möldre perenaine, küll aga teie armastate inemisi pilgata ja tögada! Ärge pange pahaks, aga teie olete vana Jaagu-härraga just paras paar, ega temagi jäta, kui kedagi kätte saab. Jumaluke, kas siis Paula-preilist oleks saanud minule tulejat? Ei, ma sain pärast isegi aru, et inemine peab aastatele alla andma. Kus Paula ja minu vanadus!“

„No aga see rätsepa Milla on veelgi noorem ja palju noorem kui Paula?“

„Milla on vaenelaps. Minul hakkas temast hale meel ja peaasjalikult sellepärast ma ta võtangi. Aga Paula-preili on rikas ja haritud — temal ei kõlbagi minna talumehele. Tema mingu mõnele linnaärrale, mõnele suurele asjamehele. Mina sain sellest küll natuke hilja aru,

aga siiski s a i n. Sellepärast ma ei tulnudki teid enam tülitama. Inemine ei tohi lennata kõrgemale, kui ta tiivad kannavad."

„Kui ma poleks sihuke vana muld," nihutab Möldre perenaine end vankril, „km, km, ja ma poleks mehel, siis säärase targa jutu peale ma tuleks ise Koosnale perenaiseks. Jah, nii tõesti, kui ma siin istun."

„Nooh?" naeratab Jüri häbelikult ja uskumatult. Aga mõttes: „Oi, sa tuline, küll see oleks siis obadus! See sööks mu üheainsa päävaga lagedaks."

„Aga aastatele peab alla andma," jätkab Möldre perenaine, „nagu te üsna õigesti tähendasite. Möödas, möödas on noorus ja ilus aeg, nüüd pole muud, kui vaata, et purele veel paar aastat vana Jaaguga, ja ongi lõpp. No-jah, soovin siis teile kõike head, kulla Koosna peremees, ja saage üsna õnnelikuks oma Millakesega! Loodame, et kõik läheb hästi. Võtaksime teid heameelega peale, aga me ei mahu siia kõik."

„Oh, mis'nd sellest!" vehkleb Jüri kätega. „Kaugel see Sorju's on. Siinsamas. Soovin teilegi kõike head! Aga — oodake veel üks silmapilk! — kas ma tohin teid oma pulma paluda?"

„Aga helde taevas — miks mitte!"

„Hea küll. Küll ma siis tulen Möldrele ja ütlen, millal."

Möldre omad sõidavad minema ja Jüri longib neile järele... niisama... aega küllalt. Seal nad sõidavad jah nagu kaks vöörmündrit, aga las nad nägid, et Jüri Pügal on ikka seesama, kes oli ennegi, ei heida Paula pärast meelt ega midagi. Ei, see kohtamine läks päris kenasti: näe, oma pulmagi lubas nad kutsuda. Ja vana Möldre surutõrs leidis kohe, et ta ajab tarka juttu. Või veel! Ega's tema, Jüri, pole suu peale kukkunud. Ja kuidas talle kõik nii ilusasti meelde tuli, et läheb Sorjule silma-

rohtu otsima ja nõnda edasi. Ei, kui tema tänase käiguga niisama jääks, ka siis oleks juba küllalt saadud. Aga ta läheb veel õpetaja juurde, läheb meiereisse ja majandusühisuse poodi, räägib seal inimestega ning näitab, et ta neid, hoolimata kõigist laimujuttudest, ei karda: näed, mitte ei karda.

Pedasool on vahepeal tõesti midagi juhtunud, ega's Juuli, see vahva vanatüdruk, muidu poleks Koosnale tulemata jätnud.

Juuli võttis korvi ja läks metsa seenele. Ja läks sinna ilusa ilma tõttu palja jalu. Ja seal see juhtuski. Üks terav pudelipõhi lõikas talle jalga ning ajas selle nii raisku, et ta, vaene inimene, saab nüüd suuri vaevu teha ainult mõne sammu, sedagi üksnes kepi najal. Oi, sa tõbras! Näe, ligi kolmkümmend aastat on ta talus töötanud, ja ometi pole tal kunagi suuremat häda olnud, noh, see köha ja nohu vahel, aga ta pole päevagi töölt puudunud. Nüüd, saanud siia ablaagrisse, teise sõnaga — laisklema, ja vaata, võta omaks, ära liigu paigastki!

Mart käis küll korra apteegis, tõi mingisugust salvi, aga või see's niipea aitab — haav on sügav ja kipub mädanema, valutab, tee, mis tahad! Mis see valu — see pole midagi, aga vaat: lama voodis nagu ront, ja mine tea veel, kui kaua! Kes teab, mis see vaene Milla seal küll peaks mõtlema? Ei tule teine ka siia rääkimagi.

„Ega vist teisiti saa," ajab ta enese voodis käsipõsekile, „kui sina, Miilike, pead võtma jalad selga ja ise minema Koosnale vaatama, mis see tüdruk seal teeb."

„Miks mitte!" on metsavahi tragi eit kohe nõus. „Lähen küll. Saabki natuke liikuda ja näha, kuidas rahvas elab. Lähen kas või täna, kas või praegu."

„Jah, aga kui lähed, siis kõnele Millaga nii, et keegi

teine ei kuule. Ütle talle, et kannatagu välja, kuni ma terveks saan, et siis tulen kohe ja viin ta sealt ära, sest olgu mis on, aga nende söödaks ma teda sinna küll ei jäta. Kutsu ta veidi kõrvale või kuidas — eks sa ise näe."

„Noh, pole viga, küll ma sellega toime tulen."

Paneb kirikurõivad selga ja — lausa minek. On näha, et metsavahi Miili tahab minna ja käia ja näha, kuidas rahvas elab. Aga oota, enne ta paneb Juulile siin kõik valmis, et oleks hea ja käepärast võtta. Ei tea, kus see Mart jälle kolab — mitte üks põrm ei seisa kodus?

Einoh, mis tõsi, see tõsi: Millaga on Jüri äraolekul tõesti natuke tegemist — tüdruk muudkui kipub m i n e m a. Sel tüdrukul on hundi kombed: sööda teda, kuidas tahad, aga ta ikkagi vaatab „metsa" poole. Mihkli pärast ta võiks minnagi — nemad ju ühed kehvikud ja hädapasunad mõlemad —, aga vana Madlike, see perenaine! Sel on silmad ees ja taga ja veel seal kuskil mujalgi. „Näh, joba läheb! Kas sa seisad paigal! Vaata, ku võtan selle vembla, kui sa rahule ei jää."

„Ise käskisid kartulid tuua ja sigadele keema panna."

„Küll saab kõik tehtud, ära kipitse ühti. Tule aja agu pliita alla."

„Siin ei olegi hagu. Ma lähen toon väljast."

„Ära mine kohegi. Küll ma toon ise."

Milla taipab, et siin on Jüri käsi mängus ja hakkab nutma... tasa ja vargsi... ega vist sedagi tohi teha. Mihkel raputab pead, matsutab suud, sügab habet ja läheb õue — temale ei meeldi säärased asjad.

Aga kui metsavahi Miili otsaga Koosnale jõuab, on Jüri juba ilusasti kodus, ajab ema ja Mihkliga juttu ja... ja kõik. „Oh, mis neid Möldre omasid! Päris naeru ajavad peale.

Nüüd kihutab Paula emaga mööda valda ringi, otsib peidmeest. Häh!"

„No mes valu tal, kurjavaimul's on?"

„Oh, emake," pöörab pojake pea viltu, „eks siin maailmas ole valusid mitmesuguseid. Majanduses teadis üks inemine päris kindlasti rääkida, et Paulakesel hakkab kõtuke kasvama. No eks siis olegi seda peidmeest vaja, kes selle asja oma peale võtaks või nii."

„Kassa kuule! Sial siis nüid on see asi: üks ei kõlvanud, teene ei kõlvanud, aga näe, s e e kõlbas küll, kes..."

„Jah, niisuke on see maailm. Eks uhkus tule ikke enne langemist. Kuidas sina, Mihkel, selle peale vaatad?"

„Messe mina? Mes see vaese inimese vaatamine maksab? Siin on jo jutt ainult rikastest."

„Nojah, seda'nd küll, jah."

Siis haugatab Koosna vana peni paar korda üsna laisalt, õuest ja eeskojast on kellegi samme kuulda, ja kohe seepeale avaneb uks.

„Tere kah, Koosna rahvas!" ütleb Miili oma kõlava häälega — pane kas või kuhugi laulukoori laulma.

„No tere, tere, metsavahi-emand!" tõuseb Jüri toolilt. „Vaata, keda kah vahel ometi näha saab! Teere, teere!" raputab ta tulija kätt. „No kudas s i n a siia said? Eks sa istu, puhka jalgu."

„Näed, et mina s a i n siia, aga teie ei saa sinna, kas või lastki vaatama."

„Pole aega, kulla Miilike. Kibe viljapeks ja kõik."

„Jah, siin toas sa peksad vilja! Siin sa peksad midagi muud."

„Meda muud?"

„Keelt."

„Kuidas? Kuidas?" paneb Jüri käe kõrva juurde. „Mis keelt ma peksan? Oi, sa armutegu!"

„Noh, eks sa ole talguil rääkinud, et Pedasoo metsavaht muud ei teegi, kui laaberdab metsas, joob metsakohinat ja —“

„Oi, sa issand! Pole minul sellest aimugi. Kes ajas niisugust juttu, et mina olla öelnud, et... Noo-jah, kesse muu kui Juuli! Oi, see inemine on päris käest ära! Mis ta minust tahab? Kas ta siit vähe on saanud? Ja saab veelgi, ainult pidagu vahel oma lõuavärk kinni!“

„Jäta Juuli rahule!“ võtab Miili istet. „Juulil on kuldne süda. Ja praegu on ta haige.“

„Paras! Las kärvab! Jälle üks tige vanatüdruk ja keelepeksja vähem.“

„Oi, sa jõle inimene! Mis siis lapsest saab, kui ta tõesti peaks surema?“

„Küll ma ta ise üles kasvatan.“

„Sina kasvatad! Siis on ta küll kasvatatud!“

Tekib lühike vaikus. Jüri kavatseb midagi õige kaalukat öelda, nii umbes nagu tina. Milla jälgib seda juttu suurima põnevusega, ise kõhn ja kahvatu, käsi liikumas kord suu, kord südame juurde.

„Kellega sa räägid seal?“ küsib perenaine pliidi juurest, justkui ei teaks, kellega.

„Pedasoo Miiliga.“

„Noo-jah. Seda ma kuulen jah, et —. Ah siis Juuli on aige? Mes tal äda on?“

Miili seletab.

„Ja seda sa tulid seia ütlema?“ küsib Jüri peagu halvakspanevalt.

„Muidugi. Kas seda's veel vähe on?“

„Kas tema saatis või tulid ise?“

„See on ükskõik. Igatahes te teate nüüd, kuidas on lugu Juuliga.“

„Mis ta's tahab, et me läheks teda vaatama või?“

„Tema ei öelnud midagi. See on teie oma teha."

Jälle vaikus. Ja nüüd leiab Miili paraja aja olevat Millale märguandeks: mingu natukeseks ära, kas õue või eeskottagi, tal on vaja temale midagi öelda.

Aga see totrake ei mõista ju säärast silmade ja nõrkade pealiigutuste keelt; näeb küll, et nagu oleks midagi, aga... Seepärast ütleb Miili valjusti, aga ükskõikselt: „Tule, Milla, saada mind natuke. Ma kardan seda koera."

„Kas juba minek?"

„Jah," tõuseb Miili, „mis ma ikka... Õhtu varsti käes, tükk maad minna kah. Aga mis ma's ütlen Juulile?"

„Ah Juulile? — Ütle talle... ütle talle, et mingu põrgu! Seal on ta paras paik."

„Hea küll. Küll ma ütlen. Jumalaga! Tule, Milla!"

Üksainus hetk nagu välk, siis on Jürile kõik selge, ja paari hoogsa hüppega on ta juba pimedas rehetoas, mille uks eeskotta seisab irvakil. Ja siis ta kuuleb üsna selgesti, kui Miili Millale ütleb:

„Juuli saatis sulle sõna, et jää siia, kuni ta paraneb. Siis tuleb ta kohe ja viib su ära, nagu lubas. Ole kannatlik ja ära räägi sellest kellelegi." Ja seepeale juba valjusti, otsekui poleks nad enne vahetanud sõnagi: „Ega ma neid koeri nii väga kardagi, aga mine sa tea, kuidas keegi on."

„Oot', sa kurat!" kiristab Jüri hambaid. „Või nii! Kas nüid minna ja lüia see Miili lombakuks? Siuke salalik! Ja Juuli — säärane madu! Või tema viib Milla siit ära? Eks me näe, kudas ta viib!"

Aga kui Milla kambrisse tagasi tuleb, on Jüri juba seal, nagu poleks ta paigastki liikunud. Varsti jätab ta siiski kõik teised sinna, läheb tagakambrisse, astub akna juurde ja trummeldab kaua sõrmedega vastu klaasi, haudub. Ja kui ta sealt väljub, siis:

„Jah, nii on see maailma elu! Aga mis me teeme selle Juuliga? Teda ikke nagu peaks minema vaatama."

„Eks sa mine ja vaata," ütleb ema.

„Mispärast mina? Mina alles nüidsama tulin Sorjult — mitu korda ma seal käin. Mine sina."

„Mhüh?"

„Pole kedagi mhüh. Olgu ta loomu poolest kes ta on, aga ta ikkagi on sinu lihane tütar."

„Eks ta ole sinu lihane õde kah. Ja sul jo ometi poegki seal. Ega's Miili muedu öelnud, et sa ei käi oma poegagi vaatamas."

„Küll ma lähen kah, aga täna ma enam ei taha teist korda minna läbi küla. Arvatakse jälle, et mine tea, mis ta taga ajab."

„Mhüh, akka nüid minema vasta õhtat," hädaldab ema, pühkides põllenurgaga oma kortsudesse vajunud suunurki.

„Ega sul pole vaja jala minna. Küll Mihkel paneb hobuse ette ja viib su sinna."

„Võeh, või obusega! Ega ma põle mõni jahukott, keda piab obusega viima. Ma jooksen siin päävas kümme korda rohkem, kui on siit Pedasoole."

„Mine's jala."

„Aga mespärast just täna?"

„Eks sa kuulnud, kui Miili ütles, et asi on tõsine. Juuli võib hommen juba surnud olla."

Perenaine ei ütle enam sõnagi, vaid hakkab uusi rõivaid otsima. Otsib ühte hilpu ja teist hilpu, kuni tükati unustabki, mida ta õieti otsib. Ta käib väga harva kuskil, nii et pole mingi ime, et ta on unustanud, kuhu viimasel korral selle või teise tüki pani.

Jüri on kohevil. Jah, ta näib ema Pedasoole minekust päris huvitatud olevat. Ses hoolitsuses ta läheb isegi nii-

kaugele üle piiri, et toob aiast õunu, seob kompsu ja — võtku siis see kah ühes: haiged inemised tahavad magusat ja haput.

„Noh," vaatab ema imestunult, „ise jo läkitasid teese põrgu põhja, nüid — õunu?"

„Eks ta ole. Ärritatud olekus ütleb inemine vahel ka neid sõnu, mida ta pärast kahetseb. Ja ära sa siis hakka sealt õhta pimedas tagasi tulema," lisab ta õpetlikult juurde, „teed veel endale viga kah. Jää ööseks sinna, niipalju ruumi seal ikke leidub."

Koosna pereema läheb minema. Ja kes seda ise pole oma silmaga näinud, see ei usukski, et too vana tuhk ja põrm võib veel nii kiiresti liikuda.

Jüri vaatab talle ukselävelt järele. — Jah, nii on see maailma elu...

Õhtu sõuab, õhtu jõuab, ja et kord juba tema käes on võimus, siis laotab ta oma tumedad sügistiivad ka Koosna talule.

„Eks nää, mes see noorperenaine meile ka õhtaks süia annab," süütab Jüri oma tattnina-tahmalambi ja naeratab Millale. „Vana läks ära."

Aga pole Millal midagi siin omapäi anda, kõik on pereema juba valmis pannud ja ära seadnud ja otsekui pitseri sinna juurde vajutanud — nii ja nii palju, ja mitte rohkem.

„Jah, eks ta ole," istub Mihkel aeglaselt laua juurde, ise habemes ja lagipäine nagu püha Peetrus. „Mes sinul viga. Võtad Milla ära, ja ongi noorperenaene majas. Aga mes mina pian tegema?"

„Mes sa's tahad teha?"

„No ku minagi selle õmbleja ära võtan, mes ma talle siis ütlen? Mina ei saa talle öelda, et — noorperenaene."

„Ise jo lubasid minna Liisale koduväiks?"

„Jah, õmblejale — koduväiks! Vaata, oleks minulgi paegake, kohe ta viia, siis ütleks mina kah, et jää nüid seia perenaeseks. Aga mul põle mette kedagi.“

„Aga sul on jo raha korjatud, eks sa ehita endale majaütt.“

„Raha, jah. Eks need minu korjatud rahad läind kõik vett vedama. Mes ma sain oma orjamesest ja korjamesest?“

„Noh, aga need praegused, saksa rahad? Ega's need lähe —“

„Lähvad need kah vett vedama!“ heidab Mihkel käega ja teeb nämm-nämm.

„Ära aja hullu juttu! Mul neid terve —“

„Ma tian küll, et sul neid on kas või vakane kotitäis, aga mes see...“

„Kohe nad's jäävad? Kas arvad, et enamlased tulevad seia tagasi, mes?“

„Eks nää.“

Jüri ohkab ja kortsutab kulme. „Kuule, Mihkel,“ ütleb ta siis usutavalt, „sina justku ootad neid?“

„Noh, kas ma ootan või ei oota, ega see asja muuda. Aga sa oleks mulle ikke joba ammugi võenud anda selle tükikese maad, mes ma tahtsin. Nüid oleks seal joba ütike kah pial ja mina võiks oma Liisale kah ütelda, et — perenaene. Ega see põleks pailu olnd selle orjamese eest siin Koosnal. Küll ma oleks sulle tasunud kah — kas rahaga või tööga. Aga nää, nüid sa ütled: ehita endale ütt. Jah. No ütleme, et see olekski võimalik või nii kuedas. Aga mes ma teen selle ütiga, ku mul põle maad? Mina olen maaga arjunud või nii öelda — kokku kasvanud. Aga nää, kõige sikutamise piale ma ei saa seda endale mette kuedagi. Sinu isa jättis sulle talu. Minu isa jättis mulle ainult katkised püksid. Ja nendega ma

vist lähen audagi, ku ei muutu teiseks see maailma elu. Jääb võtmata Liisa ja kõik. Kes on pandud orjama, see orjaku iameelega. Noh, eks ma's orjagi, aga ia meel põle mul mette. Nämm-nämm."

„Kuule, Mihkel," silmitseb Jüri oma sulast terase pilguga, „säärast pikka juttu räägid sa vist küll esimest korda oma elus. Aga mis sa ikke selle maaga? Maa ja maa! Oma maalapike! Kes seda vanasti kuulis, et sulane mangus peremehelt endale maalapikest? Seda polnud ollagi. Aga nüid käisid need bolševikud siin ja ajasid su pea pulki täis, nii et sa enam isegi ei tea, mis sa tahad."

„Miks ma ei tia. Ma jo praegu sellest rääkisingi. Tükikest maad tahan."

„Hea küll, mina annan sulle tükikese maad — sa oled va tubli mees —, aga oota!"

„Ku kaua ma pian ootama? Seda lubamist ma kuulen joba mitmendat korda. See on justku piibliloos. Seal pidi ka üks mees teist teenima... enne seitse aastat, siis jälle seitse aastat, ja siis jälle... Nojah, seitse korda seitse on nelikümmend üheksa. Nii et siis nelikümmend üheksa aastat pian ma sind teenima, enne ku mulle annad — see on, kas müid või rendid raasuke maad."

„Oota'nd, mes sa segad!" vehkleb Jüri käega.

„Ei, oota s i n a!" pilgutab Mihkel ruttu silmi ja rehkendab: „Nelikümmend üheksa... nämm-nämm... Kakskümmend viis on joba ära teenitud... Nõnda siis jääb veel ainult kakskümmend neli, jah. Jämedam ots on joba seljataga. Asi põlegi nii ull. Ei, on ikke ull küll: eks me siis ole Liisaga joba nii ära koitanud, et enam ei saa lapsigi."

„Kuule, Mihkel, sa —"

„Oota'nd, oota veel natuke, muedu lääb mul meelest ära. Näh, läkski joba. Mes see oligi? — Ei saa lapsi? —

Nojah. Aga ütleme, et siiski saame nii ühe, või kaks, või kolm last. Aga kes nad siis üles kasvatab? — Me siis joba mõlemad vanad tudikesed, üks ei nää, teene ei kuule, kolmas —. Ja ku kasvatabki keegi, eks siis neistki saa kellegi võera inimese orjad, kes peavad tööd rohmima võera talu iaks. Kas mul põle õigus?"

„Mine magama, sa oled joba päris segi. Sa justku oleks täna viina võtnud?"

„Kost ma võtsin? Sa jo põle mulle veel sedagi pudelit tagasi annud, mes sa minu käest said, ku Millale kosja sõitsid."

„Küll ma annan. Läki magama! Nää, Milla tukub joba. Aga tal veel vaja söögilaud ära kraamida."

Nii, nüüd siis on vaikus ja rahu Koosna talus. Milla on voodis vaiba all ning jagab lutikailegi õhtusööki, ja Mihkel võib-olla näeb tallilakas juba undki oma maalapikesest, sest kui seda teevad paljud teised palehigilased, miks siis peaks see temalegi keelatud olema. Ainult peremees ise konutab veel tagakambris oma tahmalambikese juures ja mõtleb kõik mõtted ära, nagu vahel öeldakse. „Jah, nii, nii," koputab ta viimaks nimetissõrmega vastu lauda, tõuseb, võtab lambi ja läheb eeskambrisse. Ja siis algab Millal see teine eksam.

„Ega sa ometi veel maga nii vara?" ütleb ta.

„Mis siis?" küsib tüdruk tasa.

„Ma tahtsin sinuga natuke rääkida."

„Küll homme räägid. Ma olen praegu väsinud ja unine."

„Ei, mitte homme, vaid just praegu. Nüid oleme ainult kahekesi. Väsind... noo-jah, seda küll, aga ega's mu jutt kaua kesta. Ja nüid on need ööd kah nii pikad, et jätkub aega magamiseks. — Kuule, Milla," istub ta tüdruku juurde voodiservale, „sul on minu vasta justku

mingi vaen ja vimm või kuidas. Ütle, mispärast? Mis ma olen sulle halba teinud? Noh, ema on vahel küll natuke järsk, aga tema on vana inemine, ja kauaks teda enam. Ega ta minugi vasta parem ole. Ütle, Millake, mespärast sa tahad Koosnalt ära minna?" Ning mõttes: „Jah, jah, katsume enne heaga."

Milla vaikib. „Kes sulle ütles, et tahan siit ära minna?" küsib ta siis kogeldes.

„Ma näen seda, ei, ma tean seda. Ainumalt nii pailu tahaks veel su enda käest kuulda, kas sa ise... või ässitas sind keegi teine minu vasta üles?"

„Kesse ässitas?"

„On niisukesi tigedaid inemisi, kes muud ei teegi, kui ässitavad."

„Mind pole keegi ässitanud."

„Sa siis ise tahad ära minna? See siis on su oma mõte, jah?"

„Ma ju pole öelnud, et tahan ära minna."

„Ei, seda sa pole teinud, see on õige, aga sa ometi t a h a d minna. Ja see on see kõige pahem. Mõtle, mes mees ja naine meist saab, kui me joba nüid mängime teineteise ees säärast pimesiku-mängu?"

„Misukest pimesiku-mängu?"

„Nooh! Mes see metsavahi Miili sulle ütles, kui ta ennist siin käis?"

„Metsavahi Miili ütles, et Juuli on haige."

„Seda ta ütles meile kõigile, aga sulle, sulle üksipäini... seal esikus?"

„Ta ei öelnud midagi. Ta kartis koera."

„Kartis koera, jah! See oli aenult selleks, et minule puru silma ajada. Kas ta ei öelnud, et Juuli tuleb sulle kohe järele ja viib su siit ära, niipea kui terveks saab? Räägi vähemalt nüidki õigust!"

„Kust sa seda tead, et ta nii ütles?“

„Mina tean kõik. Ja sina, tüdruk, ära püiagi mulle valetada ega minu eest midagi salata. Minul on joba sihuke loomus, et näen kõik läbi. Nagu ma ei teaks sedagi, et sa kõik see aeg püidsid joosta Pedasoole, Juuli juurde. Teil oli joba enne kokku räägitud... seal rukkipõllul, masina juures. Juuli, see on püsti kurat. Ja sina muudku salgad. Mis abielupaar meist sel kombel saab, kui me teineteist ei usalda, vaid käime teineteisest nii — kaugelt mööda?“

„Meist ei saagi abielupaari,“ sosistab Milla, kuid isegi ses sosinas on põlgust ja viha.

„Mis? Mis sa ütlesid?“ kummardub Jüri Millale lähemale. „Meist ei saagi abielupaari? — Miks?“

Milla vaikib.

„Meist saab veel niisuke ilus abielupaar, et lase aga olla. Mina olen küll sinust natuke vanem, aga mis sellest. Kas sääraseid paare vähe on? Mees peabki vanem olema kui naine, eks ole? Seda ütlevad kõik.“

„Ära kisu tekki, mul on külm.“

„Ah, mine'nd ikke, siin toas mõni külm! Kuule, Milla, sa oled päris kena tüdruk! Ma kohe ei tea, mis teeks, kui sa minu vasta oleks veidike lahkem või nii. Mõtle nõnda, et sa joba oledki minu naine, ja ära unusta, missugusest hädast ja viletsusest ma su väilla kiskusin!“

„Kui sa käperdama hakkad, ma karjun appi.“

„Eks sa karju pealegi, kes sind kuuleb!“ satub Jüri hoogu, unustades, et ta tahtis enne katsuda heaga. „Ema on Pedasool ja Mihkel põõnutab tallilakas.“

Õige! Alles nüüd taipab Milla oma seisukorra koledust. Sellepärast see Jüri oligi nii hoolas ema ärasaatmisega — tal oli juba siis see plaan. „Pai Jüri, ära kisu, ära mulju mind! Ma olen haige.“

„Ah, mis!“ põlevad Jüri silmad mustas tules.
„Appi! Appi! Kaarel!“
„Ah — Kaarel!“ sisistab Jüri Pügal läbi hammaste. „Või Kaarel! Nüid ma tean, keda sa ootasid ja kelle piale sa lootsid. Oot', sa...!“

Jüri Pügal võtab jälle oma truu tahmasilmalise, taandub ja peagu nagu ütleks endale, et noh, nüüd on see asi ühel poolel või nii, aga ta ei tee seda, vaid ütleb: „Noh, tulgu nüüd Juuli ja viigu ta Kaarli juurde või kohegi! Ei, elu on üleüldse üks niisuke asi, millel peab sarvist kinni haarama ja teda oma käe järgi seadma. Ainult lollid jäävad elult midagi ootama ja lootma.“

Ent ometi on üks asi, mis järsku ei anna rahu Jüri südamele. Ja et see talle just nüüd nii äkki meelde tuli! Sel ju pole mitte vähematki ühist Milla looga.

Mispärast ütles see vana santlaager Eerik oma noorema tütre Marta kohta, et ega see metsavargile ikka lähe? See ju — kurat võtku! — käis tema, Jüri pihta. Kas siis tõesti ka ta metsavargus juba rahvale teada on? Vaat see alles oleks pauk. Aga seda juttu ei võinud ometi lahti lasta keegi muu kui Mart ise. Nojaa, aga tehku nüüd ta veel selgeks, et see tõesti nii oli. Miks siis Mart kohe asjale seaduslikku käiku ei andnud? Ei, kui ta nii loll on ja sellest palju latrama hakkab, siis ta võib ka enese kaela käänata. Oh, see kõik on tühine, aga sõgedaim lugu on see, et rahvas räägib. Kas sa näe: kõik läheb hästi nagu nööri mööda, aga mingi konks peab siiski seal vahel olema!

Kuid nii hull see asi ju ei ole, mõtleb ta rahunedes. Eeriku Jaan võis purjus päi ka hunte ja tonte näha, aga kui Mart ise peaks midagi avalikult lausuma, küllap siis tema juba teab, mis teha. Nagu Mardil enesel vähe

oleks neid patte ja patukesi! Ja üldse: kellel neid ei ole? Ei, kõik on korras, mis ta jaburdab.

Ta heidab voodisse ja mõtleb veel korra kõik ilusasti läbi, kuidas see kõik tuli ja oli ja nõnda edasi. Korras kõik. Nüüd ainult veel hea peatäis magada, sest säärane veider raskus ja roidumus on ihus.

Aga näe: siiski pole kõik korras. Kui ta hommikul esimese valgevinega läheb eeskambrisse, näeb ta, et Milla voodi on tühi. Ja külmgi on see voodi: tähendab, et tüdruk pole sellest mitte praegu lahkunud, vaid juba varem. Ja muidugi on kadunud ka Milla riidehilbud.

Mis see tähendab? Kuhu ta kadus? Õieti on ju küll ainult kolm kohta, kuhu ta võis minna. Ta jooksis kas koju või Pedasoole või Toomingale, Kaarli juurde. Ei, viimane oletus langeb ära: mis ta n ü ü d e n a m seda Kaarlit otsima läks! Tüdruk putkas kas koju või Pedasoole. Kui ta koju läks, siis pole viga midagi: siis muudkui viska Eerikule pudel viina ja käntsakas liha näkku — küll see tüdruku Koosnale tagasi kupatab, aga kui ta oma lolli peaga põletas Pedasoole ja s e a l lärmi tõstis, siis on küll, peab ütlema, kurat lahti. Vaat siis alles on Juulil trump käes! Siis too küll keedab sellest säärase supi, et issand halasta. Aga mine tea. Eks ta siis veereta õele hea patsaka raha nina alla, maksab talle välja tema osa — võib olla, et peab lõuad. Ah, pole midagi, küll saab sellestki üle!

Aga mis see siis on? Ei, kuule — kuule, mis see siis on?

Kaugelt kostab tumedat kahurimürinat.

Kas siis sõda tõesti juba otsaga siin on? Oi, sa püha jumal!

Jookseb talli juurde, ühe ropsuga avab ukse ja karjub lakka:

„Mihkel! Mihkel! Miiihkel! Kas oled surnud või?“

„Möh?“ tuleb ülevalt, otsekui oleks sealt keegi midagi poetanud... sedagi nii umbes muu seas.

„Mes möh ja möh! Tule alla, vana raisk, all on sõda. Ära tahavad tappa.“

„Möh?“

„Jälle möh! Kuule, kurat, ma viskan kiviga, kui sa kohe ei tule.“

Üleval on natuke seadmist, siis tuleb redelit mööda... enne tükk mühinat-kahinat, siis Mihkel. „Mes siin on?“ küsib ta, hõõrudes silmi, justkui ei tahakski neid enam koobastesse jätta.

„Oh, sa pealuu! Tema veel küsib, et mes siin on. Sõda on!“

„No mes siis. Eks neid sõdu ole ennemaltki olnd.“

„Sõdu! Aga bolševikud tulevad.“

„No mes siis. Eks neid bolševikke ole kah ennemaltki olnd. Las nad tulevad pialegi.“

„Aah, nojaah!“ lööb Jüri endale kämblaga laubale ja taganeb paar sammu. „Sina jo... sina jo ootad neid! Õige! Hmh! Noo-jah, et siis saad maad.“

„Mes'nd jost kohe sellest m i n u maast, aga eks ta nagu üleüldse saa ikke õiglasem.“

Vaikus. Ainult kauge kõmin. Siis laulab kukk siinsamas Jüri selja taga. Pärgel teab, millal see sinna sigines.

Jüri kahmab kintsu, otsekui oleks kukk teda sealt hammustanud, ja küsib käriseva häälega:

„Kas sa Millat oled näind?“

„Mesukest Millat?“

„Mesukest Millat! No pailu's neid Millasid meil o n või o l i või...? Milla on kadunud.“

„Kohe ta kadus?“

„Kas näed, kõik on nagu ühe vitsaga löödud: kohe ja

kohe ta kadus, kas see või teine asi? No kui ma teaks, kohe ta kadus, ega ta siis olekski kadunud. Siis ma läheks sinna ja võtaks ta kinni, pigistaks pihku."

„Ah siis Milla on ära?"

„Ära."

„Hmhüh, no kohe ta's... Ah siis Milla on ära."

„Ära. Küsi nüid jälle, kohe ta's läks?"

„Ei, mes ma sellest enam küsin. Aga kahekesi te õhta sinna tarre jäite. Kes tiab, mes sa ta'ga tegid? Kas läksid talle jälle kosja või... ?"

„Mis kosja?" kohkub Jüri. „Mis loba sa ajad! Ei, mina, kas tead, Mihkel, annan sulle küll tükikese maad või nii..."

Kui vana Koosna Madlike Pedasoole pärale jõuab, istub metsavahi tark koer Muri parajasti majakese trepil ja krähvitseb end siit ja sealt. Vana Koosna perenaine ei tee Murist väljagi, vaid läheb rüsinal tarre ja hüüab heleda häälega:

„Noh, kos te mul sial olete? Pidite jo kõik aiged olema mes hirmus ja —"

„No tere, Koosna perenaine!" ütleb metsavaht Mart laua juurest.

„Tere! Kes sina oled? Mehe ääl on —"

„Noh, vanasti oli mu nimi ikka veel Mart Oblikas..."

„Ah Oblika Mart ise oledki," küürutab Madli ettepoole. „Ma jo ei nää enam kedagi. Tere jah!"

„Kos nad's on?"

„Mine aga tahapoole, seal nad kõik. Oota, ma näitan."

Ning siis algab metsamajakese tagaurkas kohe üks kõva noomimine:

„Noh, kõik kibedasti tüül, aga sina muudku siin roomakil maas, Juuli, ega tee mette kedagi. Vaata, kas ma ei

öelnd sulle, et küll jumal nuhtleb sind — ära ole nii ülemeelik! Aga mes sina! Muudku mulle vasta nagu rauda — tema lääb ära. Jätab meid sinna nagu —. Oleks tulnd vahel appigi, kuriloom! Ole sial kodus üksipääni, venita soolikad ära."

„Mis sa jamad, ema," ütleb Juuli järsku, kuid mitte kurjasti — ta isegi naeratab — „sul nüüd noor minias kodus, küll see aitab sind."

„Oh, seda miniat!" heidab ema käega. „See minias veel seo mähkmesse ja vii potile."

„Ei, siis ju võetakse laps just mähkmest lahti, kui ta sinna viiakse," ütleb metsavahi Miili.

„Häh, mes sina tiad! Põle sina veel ühtki last üles kasvatanud."

„Jah, väga õige: ma pole neid küll üles kasvatanud. Aga ühte," viipab ta hällile, „me siin Juuliga praegu kasvatame. Ja mida meie ei õpeta lapsele, seda õpetab laps meile."

„Noh, ia küll. Sina jo seoke aritud naesterahvas või kuedas, mes sinuga vaielda. Säh, Jüri saatis õunu. Aga ime jah, et need aritud naesed ei saa lapsi!" Ja vastust ootamata: „No mes sellel jalal's on? Näita seia!"

„Jah, ega ta suurem asi põle," vangutab ta pead, kui Miili on Juuli jala mähiseist lahti koorinud.

„Jah, ega ta suurem asi pole küll."

Ja juhtub nii, et Muri, kes muidu väga harva peab säärast ametit, just s e l silmapilgul hakkab väljas uluma.

„Ja kui ma nüüd suren...!" ohkab Juuli ja vaatab pimedasse nurka, kus niikuinii pole mitte midagi näha.

„Ja mispärast pead sa's just n ü ü d surema?" küsib Miili.

„Mispärast see koer ulub? — Koer kuulutab surma."

„Nooh — koer! Koerale anname pähe.“

„Mis siis sellest vaesest poisikesest saab!“ puudutab Juuli hälli serva, noogutab pead ja pühib pisaraid silmist. „Ei, ega ma o m a surma karda — oh! — aga mis sellest maimukesest saab, sellest Leeni pärandusest, kui ma nüüd suren?“

„Kuule, Juuli,“ pühib Miili tõsiselt suunurki, aga vesi ahjus eneselgi, „ma annan sulle malka.“

„Kulub ära jah,“ võtab Madlike kohe sõna ja kiidab seda heaks.

Aga Miili ei kõnele temaga. „Mis sa'nd nii järsku selle surmaga!“ sõitleb ta Juulit. „Inimesed põevad aastate kaupa...“

„Mis see koer's muidu ulub! Ja ma nägin undki, et keegi tuli ja —“

„Vaadake, lapsekesed,“ soputab vana Koosna kana uuesti tiibu, „eks jumalakartmata olek ole ikke kõige kurja juur. Ja ku laps ei kuula oma vanemate sõna, siis tulevad kaarnapojad ja nokivad ta silmad piast väilla.“ Ja et siin just kaarnapoegi käepärast ei ole, siis ei leia Madli muud paremat kui: „Jah, ja nüid mädaneb Juuli jalg otsast ära, pange seda tähele!“

„Kas sul häbi ei ole, Madli!“ hüüab Miili, muutudes näost punaseks. „Ise veel ema, ja niisugused sõnad! Mis sa siia tulid?“

„Oeh!“ teeb Juuli. „Hakkaski veel rohkem valutama kui enne.“

„Lori! Peseme puhtaks ja paneme uut salvi peale.“

Aga mine tea, mis on Muriga? Muri ulub kogu aeg, ja kui ei ulu, siis uriseb vihaselt, käib rahutult ringi, vahib peremehele näkku, kutsub.

„Ma kuulen küll,“ viskab Mart püssi õlale. „Ja tean ka, mis see on. Need on kahurid. Aga sina ära karda.

Kes ei karda, see ei tunne ka hirmu. Aga kui sa just tahad, eks me siis lähe, kõnni natuke ja vaata."

Nad kaovad metsa. Ja tulevad tagasi alles hommikul. Ja siis ütleb Mart, see Pedasoo metsavaht:

„Eeriku Milla on enda Sorju jõkke ära uputanud. Praegu tõmmati välja."

Juuli tahab midagi hüüda, ta suugi avaneb, aga häält ei tule. „Milla... uputas... enda?" ütleb ta siis segaselt ja sügab nina — surmasõnumid. Ning endamisi: „Hiljaks jäin. Vaat seda see koer ulus eile."

„Jah, jah," seletab Mart, „ma just praegu sealt tulen. Lamab teine kaldal nagu märg riidetombuke, jalad paljad."

„Vaene laps!" paneb Miili käed kokku. „Mis siis nüüd saab?"

„Nüüd? Nüüd ta maetakse ema kõrvale maha, ja muud ei midagi."

„Ma aimasin, et midagi juhtub," ajab Juuli enese istukile. „Oli's just vaja seda pudelipõhja sinna metsa ja mind jalgupidi sinna otsa! Ma oleks Milla sealt Koosnalt juba ammugi ära toonud. Nüüd on ta Jüri nahas."

„Kuedas siis Jüri nahas!" hakkab Koosna eit kärmesti oma riidehilpe kohmima, ja jälle otsib ta midagi, nagu alati. „Kuedas ta's Jüri nahas on? Ega's Jüri teda uputanud. Ku ta läks, siis läks ta i s e jõkke."

„Räägi mõnele teisele, mitte minule!" puhkeb Juuli nutma ja langeb kummuli patja.

Mine'nd tea, kas ka väikemees midagi taipab, aga temagi hakkab oma sõimes tihkuma, häälitseb ikka valjemini, kuni Juuli jälle istukile tõuseb ja talle meelituseks mõne hea sõna ütleb.

Kuid seda tõsisemad ja kaalukamad on sõnad, mis ta emale saadab.

„Kuhu pani Jüri õnnetu Leenikese? — Sinnasamasse kihutas ta nüüd Milla, selle lapse.“

„No ega's Leeni ennast uputanud?“

„Üks haud on mõlemil. Ja eks ta nii olegi: parem ükskõik kus surra, kui Koosnal elada.“

Aga midagi, midagi aimab ka vanaeide süda... „Ma jo ütlesin teile eila õhta,“ sirutab ta välja oma konksja käe, „et laske mind koeu minna. Aga te ei lasnud.“

Vaikus. Miili heidab Juulile pika ja paljuütleva pilgu. Mart võtab taskust tubakakarbi, raputab seda käes ja siirdub ühes Muriga eeskambrisse, sulgedes uksegi enese järel.

„Ja küll,“ vaatab Madli ringi, kas ta midagi ei unusta, „ma siis lähen nüid minema ja... Ja saa siis terveks, Juuli, ja... Ja iad pääva ja...“

Jälle vaikus. Ainult lahkuva Madli podin eeskambris. Siis ütleb Juuli:

„No ütle nüüd, Miili, mis sina sellest asjast arvad?“

„Mina? — Arvan just sedasama mis sinagi.“

„Jah, nii see on. Jumal küll!“

Aga Mardil seal eestoas, kus ta keerutab oma plotskit, on terased metsavahi-kõrvad. „Jah, jumal!“ pomiseb ta. „Jumal ei näe sedagi, kuis praegusel ajal miljoneid süütuid inimesi saksa härrade orjusse aetakse või maha tapetakse — mis siis temale veel üks Milla on!“

Madli läheb ja läheb, kuid mõte ikka peagu üks ja sama: „Ega seda Jürit-kurjavaemu uskuda ka'i või! Oleks ma ikke õhta koeu lähnud!“

Aga Sorju küla vahel ähvardab ta vana südameloks hoopis seisma jääda. Rätsep Eeriku majahütist tormab välja üks mees ja karjub kohutava häälega:

„Jah, metsavaras, kurat, tappis mu lapse!“

Ja et asi on nii, et karjuja näeb ainult k a h e l e p o o l e, ja Madlist tudike üldse näeb kehvasti, siis pole mingi ime, kui need kaks inimest põrkavad kokku isegi laial ja valgel maanteel.

„Ah, sina see oledki,“ möirgab Eerik, hoides Madlit käte vahel nagu titte, „kes toob maailmale sääraseid röövmõrtsukaid! Sina see oledki!“

„Mes? Mes?“ riputab Madli veidike ilariba oma palituesisele. „Mina põle kedagi maailmale toonud. Mes sa —!“

„Noh,“ ähib Eerik, „kas Jüri on sinu poeg või ei ole? Noh?“

„Eije, Jüri on minu poeg küll, aga ega's ta sellepärast põle —“

„On jah. Jüri on metsavaras ja mõrtsukas. Kas tahad, ma tapan su siinsamas ära?“

„Eije...“ ähvardab mutike koost laguneda. „Mes ma seda just t a h a n, aga... Lauakerikuski põle käind kaua aega.“

„Kas sa seda juba tead, et Milla on surnud?“

„Tian jah. Metsavaht rääkis. Aga ega's —“

„Järgmine surm on Jüri oma. Läki Koosnale! Mina just sinna lähengi.“

„Mina kah, aga... aga...“ väriseb Madli, ja korraga on kadunud tema alatine virkus. „Jüri on küll vahel peris paha poiss, aga —“

„Aga nüüd ma löön ta maha.“

„Oi, paikene...!“ silitab Koosna perenaine rätsepa õlga. „Ära lööl Ma annan sulle kõik, mes sa aga ise tahad.“

„Kas Milla kah annad tagasi?“

„Eije, seda ma ei saa. Milla on jumala käes.“

„Kust sa tead? Kas sina oled seal juba olnud?“

„Eije —“

„Mis sa's räägid! Läki edasi! Ei, sinu kuradiga ma ei tahagi ühes minna. Mine ees!“

„Ma'i jõua. Ma olen vana inemine.“

„No siis lähen m i n a ees. Aga vaata, et sa mulle järele tuled!“

„Küll ma tulen. Kohe ma ikke jään.“

Ja nii nad lähevad Koosna poole. Vahel tuleb Eerik mõne sammu Madli juurde tagasi ja sõimab teda roppude sõnadega.

Säärase mõnusa jutu saatel nad tulevadki Koosna õue, kus peremees Jüri ja sulane Mihkel enam ei vestle maailma elust, vaid rohkem sellest mürinast, mis kuulukse alatasa lähenevat.

„Ahah, seal sa, kurat, mul oledki!“ algab Eerik juba värava juurest. „Mis sa, saadan, tegid minu lapsega?“

„Mes?“ lükkab Jüri hambad välja. „Keda sa sõimad? Kas jälle täis?“

„Pole siin keegi täis,“ läheneb rätsep ähvardavalt nagu vihane kukk. „Ütle, mis sa, inimesesööja, tegid Millale?“

„Millale? Mina pole talle kedagi tehnud. Mina tean aenult niipailu, et teda praegu pole siin.“

„Seda tean mina kah. Kuidas ta saab siin olla, kui sina ta jõkke kihutasid ja ära uputasid. Jah.“

Jüri muutub näost kollaseks. „U-ullumeelne!“ kogeleb ta siis lõua võbisedes. „Sa — sa oled hulluks läinud.“

„Ahah, või mina olen hulluks läinud. Sina ise oled hulluks läinud — vaat mis! Küsi selle nõia käest — ema või kes ta sulle on —, ka tema teab seda lugu. Küsi! Mes sa vahid, hambad irevil nagu hüjään?“

„Mina ei tia rohkem kui seda, mes metsavaht Pedasool ütles.“

„Ja me-mes ta ütles?“ pöördub poeg ema poole.

„Ütles, et Milla on enda ära uputanud. Et tema olnud seal, kui ta jõest väilla tõmmatud.“

„Hmh, siis on ikke õige, mes ta siin kraaksub.“

„Õige...!“ satub rätsep säärasesse maruhoogu, et ta silmad pilluvad rohelisi sädemeid — kahele poole. „Vaata, kus kuradi metsavaras, tema teeb, nagu ta ei teakski! Enne varastas metsa, nüüd tapab inimesi! Oi, sa saadanas, küll ma sind utsitan.“

„Kuule, Eerik,“ tõmbab Jüri käed rusikasse ja astub sammu ettepoole, „kui sa, kuramus, jalamaid ei jäta oma sõimu ja teotamist, siis ma taon su silmad hoopis kukla taha ja lasen su kinni panna. — Sa kuulsid, Mihkel, mis ta mulle ütles?“

„Oh sa eldeke, mes ta veel Sorjul tegi!“ lööb Madli oma armsa häälega sekka. „Seal ta sõimas ja tõrvas sind terve külarahva ees. Ega kedagi, muudku kaeba kohtusse.“

„Noh, muidugi ma kaeban ta kohtusse. Ega ta sellest ei pääse.“

„Miiss?“ kriiskab Eerik. „Ise tapab ja varastab ja karjub appi ka veel! Tema kaebab minu kohtusse! Mina, mina kaeban sinu kohtusse. Sellest sa ei pääse, nii tõesti, kui ma siin seisan. Röövel! Mõrtsukas! Lastetapja Heroodes!“

„No nüid ma sulle raipele küll annan ühe hea keretäie!“ sisistab Jüri ja vehkleb rusikatega, kuid on seejuures ikkagi nagu veidi nõutu ja kahevahel.

„Sa, Mihkel,“ raputab Madli sulast käisest, „mine Jürile appi, ku nad käsitsi kokku lähvad.“

„Mes asja mina sinna otsin,“ sügab Mihkel habet. „Nüüd sõja aeg — las tõmmavad. Nämm.“

Ent neist meestest ei saagi käsitsi kokkuminejaid: selleks ähvardavad nad teineteist liiga palju, vehklevad kuivalt või tühjalt, teevad liiga palju eeltöid kakluseks.

Ja ega sellest kaklusestki saaks suuremat asja, sest parajasti sõidab Koosna õueväravast hoogsas traavis sisse kaks meesterahvast, ja teine teeb nii pika trrr! et sellega võiks peatada vähemalt kümme hobust. Üks neist, vist seesama trr tegija, on kohalik konstaabel, ja teine — Möldre peremees Jaak.

Jälle muutub Jüri näost kollaseks, nii öelda valkjaskollaseks.

„Noh, tere ja jõudu!“ hüppab konstaabel vankrilt. Möldre vana jääb sinna, kus ta oli. Ja siis on Koosnal jälle kaunis koguke rahvast; võiks arvata, et seal selgi päeval on talgud.

„Ter-tere!“ vastab Jüri. „Jõudu tarvis jah. Noh?“

„Mis noh?“

„Et kuidas see konstaabli-härra kah siia sai?“

„Mis küsimine see on? Sa ju näed, et mind toodi siia traavliga, vedruvankril.“

„Einoh, näen küll. Miks ma ei näe.“

„Ja tulite kah tõesti, peab ütlema, just parajal ajal,“ veeretab Eerik politseiniku kuuenööpi näpu vahel.

„Mis siin siis lahti on?“

„See m e e s on lahti,“ näitab Eerik Jüri peale. „See on tarvis kinni panna, ja kohe, jalamaid.“

„Mis kiiret sellega's on? Räägime temaga ikka enne mõne sõna.“

„Ku-kuidas, kuidas?“ ahmib Jüri õhku. „Mind kinni panna? Mespärast m i n d? S e e mees, see vana joomakalts Eerik on vaja kinni panna. Sõimab siin ja teotab mind joba hommikust saadik. Mihkel kuulis ka, ja ema kuulis, ja —“

„Terve Sorju küla kuulis,“ astub ema poja eest välja nagu mees.

„Järjekorras, järjekorras!“ köhatab politseivõim. „Enne Jüri, siis Jaan. Ütle, Jüri: mispärast läks Ludmilla Eerik jõkke ja uputas enda?“

„Ko-ku-issand jumal, kost mina seda tean!“

„No aga ta ju teenis siin, sinu talus, oli koguni sinu pruut ja... ja läks just siit otsemat teed jõkke. Kas teil oli enne seda mingi tüli või ütlemine või...?“

„Mitte kedagi polnud. Õhta läksime kõik ilusti magama, aga hommuku teda enam siin polnud. Seda võib Mihkel tunnistada.“

Konstaabel vaatab küsivalt sulase poole: kõnelgu!

„Ei, mina võin tunnistada küll,“ vastab Mihkel, „mes oli õhta ja ommuku — siis põlnud viga kedagi —, aga mes seal öösi tehti, seda ma ei tia. Mina magan talli lakas, ja nemad jäid seia alla kahekesi.“

„Kus see perenaine's oli?“

„Mina olin Pedasool,“ vidutab Madli oma tuhme silmi.

„Mida's sinna?“

Pikk ja lai seletus, mida annab mõõta kas või küünarpuuga. Ja seepeale konstaablilt ainult üks lühike „mhühüh.“

Aga rätsep Eerik: „Kas kuulsite nüüd, härra konstaabel! See kõik oli kokku räägitud, et minu vaest Millakest hukka saata.“

„Ära aja loba suust välja!“ uriseb Jüri põlglikult. „Mit-

te kedagi polnud siin kokku räägitud. Aga see võib küll olla, et Millale siin ei meeldinud või nii, et ta sellepärast...“ Aga mõttes: „Jumala õnn, et tüdruk ise nüid enam kedagi ütelda ei saa! Muidu ma oleks mokas.“ Ning jälle valjusti ja juba julgemini: „Ega ta tahtnud siia tulla jah. Aga see vana koi ja kooser ajas... vägisi, peksuga. Hale oli vaadata.“

„Aga mis sa tast siis võtsid siia, kui teadsid, et tüdruk ei taha tulla?“

„Ma tahtsin teda endale naiseks võtta. Lootsin, et harjub minuga ja Koosna eluga. Ja ta olekski harjunud, kui see vanatüdruk Juuli sinna poleks vahele seganud.“

„Mis see Juuli's?“

Seekord seletab Jüri, määrides oma õe mustaks nagu nõega. „Ja kui ma seda Millat endale naiseks tahtsin,“ lõpetab ta, „ja temale meele järgi püüdsin olla, kas ma siis läksin temale kedagi halba tegema? Kos sa sellega! Ei, see Eerik on hulluks läinud. Küll ta vist loodab mult jälle kedagi väilla pressida. Ühtelugu käis siin: anna seda, anna teist. Ei, kui seda mehejätist kohe kinni ei panda, siis pole küll õigust maa peal!“

„Tõbras!“ sülgab Eerik. „Sa oled seoke tõbras, kes ei seisa teise tõpra seljaski.“

„Noh,“ kehitab Jüri õlgu ja laiutab käsi, „eks te kuule nüid ise, mis ta räägib ja kuidas ta sõimab.“

„Km-km,“ teeb Mõldre Jaak oma uhkel vedruvankril nagu kõuetaat, „lubage, saksad, nüüd minul ka paar sõnakest öelda.“

„Olge nii lahked!“ nokutab konstaabel pead.

„See asi,“ algab Mõldre oma, „muidugi ei puutu minusse, aga kui ma juba kord siin olen, siis... siis loodetavasti ei tee paha, kui minagi pisut aitan selgitada seda tumedavõitu lugu.“

„Palun, palun!“ kordab politseinik, sest tema ju ongi siin see lubaja.

„Vaadake, kui Milla siia Koosnale kuidagi ei tahtnud tulla, aga ometi tuli, siis ta ikkagi lootis siit jälle mingil viisil pääseda — muidu ta ju oleks k o h e jõkke läinud. Aga siin, Koosnal, pidi midagi juhtunud olema, mis temale selle pääsetee kinni pani — tema enda arust muidugi. Pidi juhtuma midagi säärast, et tüdruk enam ei julgenud end kuskil näidatagi. Kas ta muidu poleks läinud kas või Juuli juurde, abi paluma või vähemalt oma südantki kergendama?“

„Aga siin jo ei juhtunud kedagi,“ sõnab Jüri nõutult.

„Seda ütled s i n a,“ tõmbab Jaak oma hallika habemetüüka läbi pihu, vaadates Koosna peremehele teravasti näkku. Üldse ei pööra ta Jürilt nüüd enam oma terasekarva silmi. Selle vaate raskuse all hakkasid Jüri põlved värisema.

„Aga vahest Milla ehk käiski Juuli jutul?“ ütleb ta kõlatult. „Eks siis tema käest saaks teada.“

„Perenaine ju oli kogu öö Pedasool...“ võtab konstaabel sõna. „Kas Milla käis eilse öö jooksul Juuli juures?“

„Ei, mina küll ei kuulnud ega näinud,“ raputab Madli pead.

„Tähendab, et ei käinud.“

Jällegi jumala õnn! — mõtleb Jüri. Muidu oleks ta praegu ise enese peagu sisse vedanud.

„Nüüd veel midagi,“ köhatab Möldre vana, silmad ikka Jüril, olgugi et ta ei kõnele ainult temale, vaid kõigile. „Ega ma läinudki Sorjule Milla pärast; mul polnud aimugi, et see õnnetu tüdruk enese jõkke heitis. Mina läksin sinna oma ülikonna pärast, et kas Eerik on selle juba ära kõbinud, nagu lubas. Eerik pole seda veel teinud.“

„Ega teegi kunagi!“ heidab Jüri otsekui lootusetult

käega. „Temal on vaja ainult lakkuda. Kui ta seda ülekonda joba pole pudelisse ajanud?“

„Oi, sa kuradi metsaeksitaja!“ raputab rätsep pead ja puristab nagu hobune.

„Tsst!“ teeb konstaabel, tõstes nimetissõrme.

„Kuid see ei puutu asjasse,“ jätkab Jaak. „Peaasi on see, et ma seal Millat nägin, juba surnuna voodil. Mina olen ennemaltki enesetapjaid näinud, aga ma pole seni veel kunagi näinud, et mõni neist oleks enne surmaminekut end kriimustanud, kratsinud ja muljunud. Aga Milla kaelal ja rinnal on need tunnused. Arvake nüüd ise sellest asjast, mis tahate. Milla ihul võib olla teisigi vägivalla tundemärke, aga jäägu nende vaatamine arsti hooleks. Sellepärast on Milla laibale vaja teha arstlik järelevaatus.“

„Jah, jah,“ nõustub politseinik sellega kohe. „Täiesti õige!“

Jüri nägu muutub kolmandat korda kollaseks... „A-aga ka-kas Milla ise —“ tahab ta midagi öelda, kuid ta suuvärk käib tühjalt, ei võta heli sisse.

„Mis? Ega's Milla end ometi ise hakanud enne surmaminekut kriimustama, kratsima ja muljuma! Möldre peremees just praegu rääkis sellest.“

Ja siis teeb vana Madli, mis ta vist küll kogu oma Koosnal olemise ajal pole teinud: ta läheb, istub uksepakule, toetab küünarnukid põlvedele ja võtab pea käte vahele. Ja ei möödugi kauemat aega, kui ta äkki tõstab sellesama pea, näitab käega ja hõikab: „Nää, seal ta lähebki!“

„Kes?“ küsib konstaabel.

„Milla, noh! Kas sa's ei nää?“

Konstaabel vahetab Jaaguga paljuütleva pilgu: Madliga on asi halb.

Mihkel pöörab pea viltu ja matsutab suud.

„Miks te's ei võta teda juba kinni?“ hädatseb Eerik suures kärsituses. „Mida te veel ootate?“

„Pole ju veel midagi kindlat,“ kergitab politseinik õlgu. „Toetudes paljale oletusele ometi ei saa kedagi kinni võtta. Ja enne tuleb arstlik ekspertiis.“

„Seda meest võib vabalt kinni võtta ja üles puua. Tal on ju hinge peal ka see teine asi.“

„Milline teine asi?“

„Metsavargus.“

„Sellest ma ei tea midagi.“

„See on jälle üks siuke jutt, kellel pole kätt ega jalga. Miks ta ei tee mind ka majapõletajaks ja teeröövliks ja —“

„Ah, jäta!“ viskab politseinik käega. „Parem anna oma emale midagi rahustavat. Anna talle suhkruvett juua.“

„Suhkruvett! Kust ma võtan suhkurt? Soolvett ma küll võin anda.“

„Anna siis soolavett ja joo ise kah.“ Ning Möldre peremehele: „Sõidame minema! Või soovite veel midagi öelda?“

„Ei soovi.“

Ei, Möldre taat ei soovi enam midagi öelda. Ta just mõtles praegu, kas ta juba ei öelnud liigagi palju? Üldse on ta viimasel ajal hakanud kaalutlema oma sõnu ja lauseid, ja isegi pärast kuulab ja kontrollib ta oma väljendusi, kas ta ka tõesti ütles nii, nagu tahtis öelda. Kas polnud teisi, täpsemaid sõnu?

Nad sõidavad minema.

Ja nüüd on aeg ka Eerikul minna, mis ta siin enam. Jah, kui Jüri kohe oleks kinni viidud, siis ta küll oleks Mihkliga veel natuke rääkinud sellest maailmaelust ja nõnda edasi, aga näe, konstaabel ajas segast juttu ja jättis selle saadana esialgu vabadusse. Nüüd on rätsep väsinud

ja tülpinud tänasest jamamisest ja käimisest ja osalt ka — Milla surmast. Vaja koju minna.

„Küll sa nüüd näed, sina igavene tõbras!“ saadab ta Jürile nagu lõppude-lõpuks. Ja veel väravaltki, ähvardades rusikaga:

„Küll-sa-nüüd-näed!“

„Noh, Mihkel,“ pöördub Jüri sulase poole, „mis sina sellest kõigest arvad? Nad on kõik hulluks läind, eks ole?“

„Mes nad'nd ulluks või... aga sinu asi on ikke kirju küll.“

„Mis kirju? Kuidas kirju?“ ajab Jüri pea selga ja jõllitab silmi. Siis rahulikumalt, peagu mahedasti: „Kas tead, Mihkel, ma pidasin nüid aru ja jõudsin otsusele, et ma ikke annan sulle maad küll, nagu lubasin. Ja annan kohe, kas või täna.“

„Oh, jätame pialegi selle maa-asja,“ teeb sulane tõrjuva käeliigutuse. „Ma nüid enam ei tahagi sult maad.“

„Kuidas? Sa ei taha maad?“

„Tahan küll, aga mulle antakse varsti ilma sinutagi.“

„Tohoh? Kes see ia inemine siis on?“

„Tuleb sealt seoke seadus.“

„Kust sealt? Ah, sa arvad, et sealt, kust tulevad need paugud? — Ära seda looda, kulla sõbrake! Ei n e i d siia lasta.“

„Ega nad luba küsigi.“

Jüri sügab kuklatagust ja mõtleb. Jüri mõtleb ja näeb siis elutarga inimese kaaluga:

„Ära seda oota! Parem... kas tead, mis ma sulle ütlen? Parem võta vasta, mis sulle heaga antakse. Jajah. Oota'nd, ma ütlen sulle veel kedagi. Mina annan sulle hea ja ilusa tüki maad Koosna talust ja — kuula nüid! — ja ei nõua selle eest ei raha ega tööpäevi.“

„Nonoh?“ naeratab Mihkel umbusklikult. „Kust siis see arm ja eldus nii korraga tuleb?“

„Minu käest,“ noogutab Jüri pead. „Jah, minu käest. Sina, va Mihkel, oled ikke tubli mees olnd ja jäädki selleks. Sina teenisid truuvilt minu kadund isa ja teenid mindki joba kaua aega. Mina ei taha sinu vasta tänamata olla — mina pole mitte mõni ihnuskoi. Mina annan sulle ilusa tüki maad, lehma, kaks lammast ja seapõrsa kah veel sinna juurde ega taha kõige selle kupatuse eest mitte kedagi. Kas said aru?“

„Sain aru küll — nämm-nämm —, aga... aga kedagi sa ikke tahad.“

„Noh, kui sa nõnda arvad, siis tähendab, et sa e i s a a n d aru. Aga mina kinnitan sulle veel kord: võta see maatükk, ehita hütike peale ja tee seal oma Liisaga, mis tahad. Aga kui kunagi jälle peaks tulema ütlemist, et nii ja naa või... siis ütle, et sina ei kuulnud eila ööse mitte kedagi.“

„Seda ma joba ütlesin konstaablele. Ja ega ma kuulndki kedagi.“

„Einoh, ütle neile, et käisid õhta ja ööse mitu voori all, oma asjal või nii, aga et kambris oli kõik vaik ja vakka.“

„Aga mina jo ei käind kordagi all. Ja üleüldse mina ei käi kunagi all.“

„Kuid sa jo võid nii öelda, et käisid. Ei, ära ütle sedagi. Ütle, et sa ei maganudki talli lakas, vaid magasid rehetoas.“

„Mes ma sellest ütlen, keda põle olnd.“

„Põle olnd! Küll sa oled veider mees! Põle olnd... No mis siis, kui polegi olnd, aga sa jo võid neile nõnda ütelda, siis nad ei saa mulle külge hakata. Kui sa magasid rehetoas, siis sa jo oleks kuulnud kõik, kui kambris oleks juhtunud kedagi niisukest... Kas ütled, jah?“

„Ei ütle.“

„Mespärast?“

„Mes ma ikke valetan. Olen ma seni ilma valeta läbi saand, siis saan edaspidigi.“

„Kas sa's tõesti ei ütle seda nii... minu heaks?“

„Ei ütle.“

„Ma annan sulle veel ühe lamba juurde. Kanu kah, ja kuke.“

„Ei aita. Ega mina valet tunnistama ei akka.“

„Hmh. No siis võtku sind see ja teine, kuradi tainapea! Vaata, ma'i annagi sulle maad. Mitte jalatäitki ei anna. Käi põrgu, niisuke tänamata inemiseloom!“

„Ära anna. Aga nää, ma tiadsin kohe, et kedagi sa ikke tahad.“

„Jüri! Jüri!“ hüüab vana Madli uksepakult nõrga häälega.

„Mis?“ pöördub poeg pahaselt ema poole. „Sind ka siia veel vaja!“

„Aita mind kambri. Mul on nii alb olla, et —“

Jüri kahmab ema sülle, viib kambrisse ja asetab sängi. „Kas ehk tahad kedagi?“ küsib ta. „Konstaabel käskis sulle soolavett anda... aga seda ta, sunnik, vist lõõpis niisama.“

„Ei ma taha kedagi,“ ohkab ema. „Aga mes sust nüid saab, poiss? Sina selle Millaga ikke tegid seitse imet, ega ta muedu —“

„Ei mina teind talle kedagi. Kes teab, kus tüdruk ööse ümber hulkus. Toominga Kaarlega ta pidas suurt sõprust, võib olla, et see ehk tegi talle kedagi.“

„Too mulle tilgake vett, siis ma puhkan veel natuke ja tõusen üles.“

„Tõused üles?“ ütleb Jüri peagu kohkudes.

„Jah. Kartlid vaja keema panna, siad karjuvad süia.“

„Küll mina panen kartulid keema. Küll Mihkel paneb. Jää sina paigale. Puhka."

„Mespärast pian mina paegale jääma? Ega ma veel surnud põle."

Seepeale ütleks Jüri peagu nii, et ega sellest palju puudu, aga las olla pealegi. Aga imelik küll, kui kerge on ema kaalult! Kubu õlgi on palju raskem. „Aga kuidas sa seda Millat nägid?" küsib ta.

„Lõi silme ette, nagu oleks olnd. Anna tilgake vett. Ehk oota, küll ma saan ise kätte. Mina ei tahagi, et teesed mind talitavad, siis justku oleks aige."

„Sa jo oledki haige. Ma kohe toon vett."

Aga seni, kui ta vett toob, on ema juba jalul. Oi, see Madli on alati jalul; ta vist läheb kord jalgsi isegi varjude riiki.

Jüri Pügal mõtleb jälle, lastes oma hammaste-real vabalt liikuda suust välja ja sisse. Võiks küll nii öelda, et kui ema käib alati, siis poeg mõtleb alati, eriti viimasel ajal. Ime, et ta pea selle mõtlemisega pole läinud suureks nagu pang.

Mis nüüd teha? Näe, isegi Mihkel ütles, et tema asi olevat kirju. Ja ema ka... umbes sedasama. Eerikust ei maksa rääkidagi. Aga mis need kolm — ema üldse ei tule arvessegi —, kuid Jaak ja konstaabel! — Need ootavad veel ainult arsti... mis see'nd oligi? Pertiisi... või? Mis on pertiis? — Eks ta üks niisugune läbivaatamine ole, mis ta muud on. Ja kui arst juba... küll ta siis leiab, jajah. Ei, konstaabel on igavene pudrutiit, see poleks midagi teadnud, aga kes kurat selle Jaagu sinna ninapidi ajas? Ja küll see Jaak nüüd tema kaela käänab. See tähendab: Jaagul pole enam tarvis midagi käänata ega väänata, küllalt, kui ta politseile õige tee kätte näitas.

Kaval, kurat, see vana lampjalg! Aga mis viha tal oli tema vastu, et ta teda jälgima hakkas? Kas Paula pärast? — Ah, loba! Ta ju käis Paulal kosjas, aga visati välja. Kas tõesti ainult juhus? Või hakkas jumal ise talle kätte maksma tema pattude pärast, eriti selle viimase asja eest? Aga noh, katsugu siis jumal läbi tema süda ja neerud, küll ta siis näeb, et tema polegi nii väga suur süüdlane. Ega's tema tahtnud Millat viia niikaugele ja siis maha jätta. Ei, kus sa sellega! Tema oleks selle tüdruku niikuinii ära võtnud. Et see taevane isa ka nii kaugel on, muidu räägiks teisega päris mehejuttu.

Näh, näh, kas ta ei tee juba praegugi jälle uut pattu: tahab jumalaga kõnelda nagu mees mehega? Hea, et ta pole suitsumees, muidu oleks jumalale kas või piibutäie tubakat pakkunud. Hmh, küll aga võivad need mõtted vahel viia sohu ja rappa!

Aga küllalt nüüd sellest; nüüd tarvis päris tõsiselt mõelda, kuidas oma nahka päästa, mille ta nii kergemeelselt turule viis. Aga teisest küljest jälle: mis seal ikka kergemeelselt? Kes võis teada, et see silguniisk-tüdruk on nii õrn ja habras, et jookseb kohe jõkke, kui teda natuke puudutad... kas või sõrmeotsaga.

Ent küsigem: milleks tuli see vana Eeriku-närts täna veel Koosnale? Kas üksnes selleks, et teda, Jürit, korrapäraselt läbi sõimata? — Vaevalt küll. Seda ta oleks jõudnud pärastki teha. Kas tema, Jüri ise, ei öelnud juhtumisi päris õigesti, et Eerik tuli temalt jälle midagi välja pressima? Jajah, õige, õige! Aga kui lugu on säärane — mida siin siis veel oodata? — See asi annab end Eerikuga seada. Ei, mis seal muud, kui vaadaku aga Mihkel siin ilusasti järele, et kõik oleks korras ja... ja tema läheb Sorjule... vaatama.

„Jah, ei tea, mes seal vaadata on?“ arvab sulane.

„Noh, paljugi. Praegu niisukesed ajad. Sorju ikke nagu suurem koht, ja seal muidugi teab rahvas rohkem kui meie siin. Ega sa mu peale enam pahane ole?"

„Ma põle pahane olndki."

„Tähendab siis, et ma võin minna?"

„Kas mina sinu keelaja olen."

„Ole siin emale kah abiks. Tema täna nagu haiglane ja..."

„Küll saab kõik tehtud. Või ma esimest pääva Koosnal olen."

Jüri seab enese korda ja läheb Sorju poole. Teel kuuldub talle, otsekui tuleks kahurite mürin temale vastu. Aeg-ajalt põrisevad ka lennukid ta pea kohal ja teevad nii naljakasti: tah-tah-tah ja tsäkk-tsäkk-tsäkk, justkui hauguksid ja hammustaksid kedagi. Aga mis sellest. Seda oli varemaltki, kuigi mitte nii tihti nagu täna.

Lähenedes külale, näeb ta juba inimesigi endale vastu tulevat. Jüri jagab need kahte sorti: ühed, kes t e d a teretavad, ja teised, keda t e m a peab teretama. Ah ei, on veel kolmaski sort: need, kes temast mööduvad ainult veidi imestunud nägudega, teretust vastu võtmata. Ja ennäe, seal juba ongi see Eeriku kindel linn ja varjupaik. Kui ta, raisk, nüüd kohe jälle sõimama kukub, siis on küll kaunis piinlik olemine, aga noh...

Rätsepa eeskamber ja töötuba on inimestest tühi, aga teisest toast kostab tasast kõnesuminat. Jüri kuulatab, tõmbub küüru ja läheb sinna.

Seal, madala voodi ees, istub ja podiseb mitu vanamoori — kes neid lugeda jõuab —, ja kõik nad on juba oma unedki ära näinud, et midagi tuleb, et „miiidagi" on tulemas. Jah, ja eks ta nüüd olegi käes, ega's unenäod valeta. Voodi peatsis vedeleb pool-lömakil Marta, käed risti, näritud sõrmeotsad verised, juuksed sassis. Ja voo-

dis, kuni pisikese ja terava lõuani kortsunud palakaga kaetud, lebab oma lühikese elutee lõpetanud Milla. Jah, ega's unenäod valeta, ega koerad muidu ulu.

Aga poolpimedas toanurgas, kasepaku otsas, istub Jaan Eerik nagu siil, silmis haiglane helk.

Jüri Pügal võtab mütsi peast ja kummardab vaikselt.

„Mis?" kargab rätsep pakult. „Kas sina, kurat, juba otsaga siin?"

„Mes sa vannud!" manitseb Jüri. „Surnu majas."

„Surnu majas. Jah, surnu on majas, aga kes saatis meile surnu majja? Sina, sina elajas tegid seda!"

„Tasa!" sirutab Jüri käed vaigistades välja. „Mis sa lärmad! Tule eeskambrisse, ma tahan sinuga rääkida."

„Millest tahad sina minuga rääkida? Sina?"

„Tule, tule! Mul on sulle hädapärast vaja kedagi öelda."

„Noh, noh," järgneb rätsep Jürile teise tuppa, „eks siis näe, mis sul mulle veel öelda on? Aga ära aja pikka joru."

„Kuule, Jaan, mis ma sulle ütlen," algab Koosna peremees.

„Noh?"

„Mina ei soovinud sinu Millale kunagi halba —"

„Ära sa'nd...!"

„Oota'nd, oota, ära tuuselda! Las ma räägin. Mina jo tahtsin Millat endale naiseks, eks ole nõnda? Ja sina ise olid sellega igatepidi nõus. No kuidas ma siis läksin temale halba tegema? Kes teeb halba oma tulevasele naisele? Sa mõtle ise järele, ega sa ole enam tänane poisike."

„Aga kuidas ta's jõkke sattus? Noh?"

„Vaat seda ma ei tea. Olgu jumal ise mu tunnismees — seda ma'i tea. Ma ütlesin joba enne, et võib-olla talle

ei meeldinud see Koosnal olek ja et sellepärast ta ehk läkski jõkke. Ja kas sa ise kah polnud ta vasta karm ja halastamata? Peksid teda, näljutasid...“

„Kuid ta läks surma mitte minu, vaid sinu juurest. Seda sa ometi ei saa salata.“

„Jah, seda ma ei salgagi, aga see polnud minu süi. Mina ei teinud talle kedagi halba. Mina just alati sundisin teda rohkem söömagi, et ta kosuks — seda kuulis ka see karvanäss Mihkel ja võib seda tunnistada kas või vande all. Aga nüid tuled sina ja tuleb see Mõldre Jaak ühes konstaablega ja ütleb, et mina olla Millale kedagi halba teinud. Kas niisukest ütlemist ja norimist vaja on? Kas see surnu üles äratab? Parem, vana Jaanike, lepime nii kokku, et jätame selle asja rahule.“

„Ohoh! Kas sa kuule! Või rahule!“

„Oota'nd, kulla sõber, las ma räägin edasi. Nüid on sügis kääs ja mina hakkan loomi tapma —“

„Tapa loomi, aga ära tapa inimesi.“

„Jäta'nd ometi oma kiusujutt. Noojah, mina hakkan loomi tapma, ja võta sina Koosnalt liha nii palju, kui tahad, kas või iga päe. Mina annan sulle liha ja annan leiba ja piima ja kartulid ja... ja viina kah nii palju, kui sinu kere kanda jõuab. Ainult jätame selle asja nii, nagu ta on. Misjaoks see lärm? Ega see enam kedagi heaks tee. Mõtle ise järele.“

„Hm...“ teeb rätsep, ja peabki aru, silmad sähvimas mõlemal pool nagu väikesed välgud. „Aga seda sa ju l u b a d ainult, ega sa sellepärast tee?“

„Teen!“ raputab Jüri pühalikult pead. „Teen, nii tõesti, kui jumal on taevas.“

„No kas sul's on juba midagi kaasas? Pudelike või nii?“

„Ei, praegu ei ole, aga saad, saad — see ei jää kohegi. Selle peale võid kindel olla.“

„Hm... Mis sa's käid ilma pudelita? Võtnud pudel kohe kaasa."

„Nooja-noh," kehitab Jüri õlgu, „tulin sealt tulema nii tulise keeruga... Aga saad, saad."

Ja nüüd seisab see asi nagu noateral. — Kui Jüril oleks pudel ühes, siis kindlasti kalduks see küsimus rahu poole, kuid see'p see häda ongi, et Jüril ei ole pudelit, ja nüüd ta taipab isegi, et ses tähtsas asjas ta on teinud suure vea.

„Hm..." teeb rätsep jälle, kuid seekord juba kurjakuulutavalt. „Ah, sa siis tulid siia ainult lubama! Küll ma sind tunnen, vana koogumees! Ja ega mina tõesti pole eilne poisike, nagu ise ütlesid. Kas aida- ja sahvrivõtme leidsid üles? Või siis mina muudkui jälle tulgu Koosnale nagu kerjus! Ega kedagi, jah." Ning siis, näolihaste tõmmeldes: „Välja! Välja, mõrtsukas! Et sa siia enam oma nägu ei näita!"

„Kuule'nd, Jaan..." nurub Jüri, „kuule ometi!"

„Pole siin enam midagi. Välja!"

„No-no-mes sa hulluga tahad teha!" pomiseb Koosna omanik rätsepa majakese trepi ees. „Hull, mis hull." Ja et ta ka ise nii totter oli ja selle pudeli maha unustas! Võiks ju veel kord tagasi tulla — pudeliga, kuid mis liig, see liig. Ka ei saa ta ju end külarahva ees nägematuks teha. Ei, kus sa sellega!

Ent tal on õnne konstaabli näol, kes parajasti väljub majandusühisuse kauplusest. „Tere teist korda, konstaabli-härra!" jookseb ta kohe selle juurde.

„Tere! Noh, mis sa's?"

„Tahtsin teiega paar sõna rääkida."

„Mul on vähe aega."

„Oh, ega's ma pikalt, ma niisama..."

„Kuidas ema tervis on?“

„Väga hea.“

„Väga hea?“

„Jah, väga hea. Ma tahtsin teiega selle Milla pärast rääkida või nii, et...“

„Mis seal rääkida! Ega mina seda asja üles võtnud. Seda tegi Möldre Jaak.“

„Ma tean, tean. Aga kui nii, et... et ma hakkan nüid loomi tapma, ega ma siis teiegi vastu kitsi ole.“

„Nojaa, aga see asi on juba nii laiali läinud, et mina ei saa sinna enam midagi parata. Käisin praegu arsti juures —“

„Ah arsti juures ka juba käisite?“

„Jah, käisin. Aga teda polnud kodus. Oli kuhugi haige juurde sõitnud, kuhugi kaugemale, nagu öeldi. Aga eks ma pea sinna tagasi minema.“

„Hm... Aga kas siis kuidagi ei saa nii, et summutaks ära selle tühja asjakese? Mõelge seda lärmi ja pasundamist! Ega mina kulusid ei karda, mingu nii pailu, kui läheb.“

„Noh, eks me näe, mis tulevik toob. Aga praegu on mul küll väga vähe aega. Jääme terveks!“

Lähebki minema. Konstaablil näib olevat oma mure; ta on nii veidralt kohevil ja hajameelne. Jüri vaatab talle üsna imestunult järele. „Ia, et tohtert kodus polnud,“ pomiseb ta siis, „muidu oleks ta kohe hakanud seda pertiisi tegema.“

Aga kes on see pikk poisikuigard, kes sealt risttee nurgalt rätsepa majale läheneb? — Hm, seda poissi ta nagu oleks juba varemaltki kuskil näinud... Õige! See ongi ju see Milla pärispeigmees — Toominga Kaarel. Ja nüüd ta siis muidugi läheb oma surnud pruuti vaatama. Oeh, kui ta veel teaks, kuis Milla teda sel

viimasel minutil appi hüüdis! Siis ta vist küll tuleks otsemat teed ja tapaks Koosna Jüri.

Nii on siis sõnum Milla surmast isegi sinna kõrvalisse Toominga tallu jõudnud... Jajah, see asi on juba nii laiali läinud, nagu konstaabelgi ütles. Paha lugu! Väga paha lugu!

Aeg muutub üha rahutumaks mitte ainult iga uue päevaga, vaid isegi iga uue tunniga. „Aeg on päris käest ära," ütlevad mõned, raputades pead ja sügades kõrvatagust. „Mis nüüd küll saab?" Sorju küla vahele tekivad inimeste-grupid, arutelles sedasama küsimust. Kaugemalt tulnud põgenikud aiva suurendavad palavikku, teades kõnelda „hulludest tegudest", mida kõik olevat korda saatnud n e e d, kes nüüd rüttu lähenevad. Seejuures on kõik palju k u u l n u d, aga näinud — mitte midagi. Kuulujuttudel muidugi on see hea omadus, et enamasti kõik, kel suu risti nina all, lisavad neile omalt poolt rohkesti juurde, aga ära ei võta keegi.

Eriti tegevus- ja õ n n i s t u s r i k k a d päevad on nüüd vanamooridel, kes kiiresti sibavad majast majja ning talust tallu, kuulutades peamiselt neid asju, mida kunagi pole olnud.

Ärevus kasvab alatasa. Okupantide liikvele-lastud hirmu- ja õudusejutud kannavad rohket vilja. Mööda rööbas- ja maanteid venivad kraamikoormad ühes koduloomadega. Koormail, kobaras ja kägaras, nutavad naised ja lapsed. Asjata püüab neid rahustada ja pidurdada keegi võõras, sõdurirõivais noormees, kelle näost paistab avameelsus, heatahtlikkus ja sügav veendumus.

„Ärge minge kuhugi!" ütleb see. „Pöörake tagasi oma kodudesse! Meie ei tee teile vähematki paha. Just vastuoksa: meie vabastame teid sellest ikkest, mis teid seni koormas."

Temale vaadatakse umbusklikult, teda ei usuta. „Kes see on?" küsitakse läbisegi. — „Ega meiegi teda tunne," vastavad teised.

„Olen teie oma eesti vend," naeratab noormees, „ja soovin teile ainult head."

„Hm... Nii võivad paljudki öelda."

Ja ikka edasi, vastu viletsusele ja vintsutustele. On neidki, kes meeleldi võtaksid „õnge" selle võõra mehe ja annaksid ta vaevajate kätte, kui neil selleks ainult aega oleks.

Neidsamu teid mööda, küll autodes, küll suuril vankreil, kihutavad hallikassinkjad soerdid, kel nüüd on tuhat tuld jalge all. Kuid selleks nad siiski leiavad aega, et kaasa rabada kõik väärtuslikum, mis kuhugi on lohakile või ka... mitte lohakile jäänud. Oh, selleks neil ikkagi jätkub pisut aega, sest väevõimuga esiletiritud eesti mehed ju kaitsevad nende taandumist — strateegilistel põhjustel.

Aga nüüd kujuneb asjalugu sääraseks, et Sorju jaoskonnaarst ikka veel pole tagasi tulnud selle kaugel hingitseva haige juurest, keda ta läks ravima soode ja rabade taha; teatakse koguni kõnelda, et ta ise olevat haigestunud. Samuti on kadunud ka kohalik konstaabel. Seda head inimest olevat viimati nähtud kiiresti kõndimas kahe sumadani ja ühe portfelliga, ja tal on olnud väga vähe aega.

Ent surnud inimene peab ära maetama, ei tohi teda ometi lasta „halvaks" minna, nagu rahvasuu ütleb.

Nii maetaksegi Ludmilla Eerik oma ema Roosi Eeriku kõrvale maamulda ilma mingisuguse „pertiisita" ja ülearuste sekeldusteta, ning kohalik köster ütleb nagu muiste ja mullugi, et: „Mullast oled sa võetud ja mullaks pead sa jälle saama. Rahu olgu sinu põrmuga!"

Vähemalt niigi palju. Lühidalt ja selgesti. Elus talle ju niikuinii rahu ei antud, las puhkab tema põrmgi.

Rätsep Jaan Eerikul on jällegi põhjust käia majast majja ning pajatada, et nii on see maailma elu. Täna elad ja oled, aga homme on Abjast teine kõne. Ei, rätsep Eerik ütleb hirmsate needuste ja sajatuste saatel veel rohkemgi, aga see on niivõrd segane, et sellest ei saa keegi aru. Marta möirgab nagu noor lõukoer ega taha enam õunugi.

Koosna Jüri on asjade käiguga päris nõus. Ta oleks kõigega veel rohkemgi nõus, kui ainult n e e d selle koleda paugutamise jätaksid.

Ent „need", justkui tema kiuste, ei jäta paugutamist, vaid tulevad sellega aina lähemale. „Ütle, mis sa ütled! Kas on inemistel aru peas!"

Ja siis võib kas või kogu Sorju valla rahvas teha risti, kuhu iganes soovib: rätsep Eerik on hakanud karsklaseks. Juba teist päeva ta ei joo alkoholi, sest pole enam pennigi raha, mille eest seda osta. Jah, nojaa, Möldre Jaagu must ülikond ripub küll seal tagatoas, aga see ikkagi nagu poleks t e m a oma, et seda kas müüa või pantida võiks. Naise ja tütre mattis — võlga, nälg vahib uksest ja aknast sisse — ei tea, kuidas veel seda viina saada!

Seal ta nüüd istub voodi serval juba teist päeva, pea käte vahel, juuksed sarvis. Võtaks küll kätte ja teeks natuke töödki... Ah, kurat, keda see töö ennemgi on toitnud! Ja teiseks... Teiseks ta, just nagu Koosna Jüri eeskujul, on hakanud m õ t l e m a tõe ja õiguse suunas. — Näe, seal see nüüd on: keegi Jüri Pügal varastab ja peab mõrtsuka-ametit, aga ükski hammas ei hakka ta peale! Nöör ise tõmbub tema poomiseks silmusesse, aga pole väge ega võimu, mis talle selle silmuse kaela paneks. Väed ja võimud lasevad Sorjult jalga nagu lepase reega, isegi kirikuõpetaja ei püsinud paigal, vaese Milla pidi matma köster. See'nd on ükskõik, kes teda mattis, aga mispärast patseerib vabalt ringi see, kes ta tappis?

Ei, ei, nii see asi ei lähe.

On juba hiline õhtu, kui ta tõuseb voodilt, surub endale pähe vana kaabulodu ja asutab minekule.

„Kuhu sa lähed, isa?“ küsib Marta kapi tagant, oma voodist.

„Lähen — vaatan, kas...“

„Mida sa vaatad?“

„Lähen vaatama, kas... kas saaks kuskilt natuke söögipoolist.“

„Nüüd siis? Nii hilja veel?“

„Oh, eks see ole ükskõik, millal ma lähen. Maga.“

„Ei saa magada.“

„Miks?“

„Millast on kangesti kahju.“

„Jah, eks tast ole minulgi kahju. Aga mis sinna parata.“

„Mispärast ta küll sinna jõkke läks?“

„Kurjad inimesed ajasid.“

„Kes need olid niisukesed?“

„Koosna Jüri oma vanamooriga.“

„Siis löö neid ometi! Peksa! Maksa kätte!“

„Hea küll. Maga nüüd. Kui ma tagasi tulen, küll siis äratan su. Vaatan, ehk saan sulle mõne õunagi.“

„Jah, ja natuke leiba ka.“

„Toon, toon. Jää magama.“

„Ega ma niipea jää. Ma vist nutan veel enne. Kas nägid, kui Toominga Kaarel Milla haua juures nuttis?“

„Ei näinud.“

„Mina nägin.“

„Hea küll. Ma lähen nüüd. Ega ma kauaks jää.“

Kesköö paiku süttib Koosna taluhoone mitmest kohast korraga põlema, ja kuiva ning tuulse ilma tõttu levib tuli õudse kiirusega. Inimesed küll pääsevad eluga, aga hulk

majakraami ja osa loomi põleb sisse, sest karjalautki võtab tuld. Naabrite abiga suudetakse päästa ainult ait ja saun. Vastu hommikut, kui enam midagi teha pole, koguneb rahvas õue kokku ja hakkab arutlema, kuidas see ometi võis juhtuda. Tulekahjusid pole Sorju kandis enam ammuilma olnud. Kas õhtul köeti ahju? — Ei. Kas ei jäänud pliidi alla tuld? — Ei.

„Ah, mes lori see on!“ võtab siis peremees kõvema sõna. „Mes tähendab siin ahi või pliit, kui tuli algas väljast ja maja oli korraga üleni tules. Üleni.“

„Siis on tegemist süütamisega,“ arvab keegi naabrimees.

„Muidugi.“

„Kes see hirmus inimene küll võis olla?“ pomisevad naised.

„Nooh...“ noogutab Jüri pead ja lükkab hambad õieli, aga ei ütle rohkem midagi.

„Ia, et ma obused väilla sain,“ krõhvitseb Mihkel habet. „Aga küll oli äda. Ei saandki muedu, ku visasin teestele pinsaku üle pea. Tuld kartsid.“

„Kas sa oma kraamist ka midagi välja said?“ küsib naabertalu sulane.

„Ei kedagi. Nii, nagu ma siin seisan.“

Jah, seal ta seisab, see on õige, ja keegi ei või öelda, et ta oleks põlenud puupaljaks. — Ei, Mihklil on ju veel särk ja püksid ja ilus pruun sõõrhabe. Võta kätte ning mine kas või praegu Liisale kosja.

Kaevu juures, kummuli pööratud kolmjalal, istub vana Madlike, pea käte vahel, vajudes ikka rohkem ja rohkem kössi. Kogu selle õnnetuse ajal pole keegi temalt ainsatki sõna kuulnud, ja kui siis keegi teine vanamutt läheb talle paari head sõnakest ütlema, ei saa seegi mingisugust vastust. „Madli, ae!“ — Ei aita. „Madli!“ — Ei mõju.

Magab vist. Ja kui ta viimaks tasakesi raputab Madli käsivart, siis langeb vanake kolmjalalt rinnukile maha ja jääbki nii lamama.

Vanamutt tõstab häält. Tulgu ometi keegi sinna ja vaadaku, mis on Madliga. Kas on surnud või?

Jah, nii see ongi. Madli on surnud. „Oi sa taeva isake! Kaks õnnetust ühekorraga! Mis see küll ometi peaks tähendama?"

„Mis see ikka tähendab. Eks ta olnd juba puruvana inimene — süda ei kannatanud välja."

„Aga ometi õnnis surm ilma pikema vaeva ja valuta."

Jah, seda küll, aga Koosna raudne perenaine siiski ei surnud püstijalu... nagu võis arvata.

Laip viiakse aidaesikusse, ja inimesed valguvad pikkamisi laiali, lähevad koju. Ja muidugi on kõikjal üks ja sama mõte: „Jumala õnn, et säärane õnnetus ei tabanud m i n d ega m i n u kodu."

Koosna talu õue jäävad ainult peremees Jüri, sulane Mihkel ja pisike, nösuninaga karjapoiss Ants.

„Vaata ometi, mis tegi see kuradi ihu ja hing!" näitab Jüri tumekalt hõõguvate tukkide poole ja noogutab pead. „Mis mees ma nüid enam olen? Nüid pole muud, kui võta kepp ja kott ja mine kerjama või tõmma silmus kaela."

„Noh, nii ull see asi ei ole," arvab Mihkel.

„Ah ei ole või? No misuke asi see's veel hullem on? Kas tahtsid, et ma ise ka sinna sisse oleks põlenud?"

„Ei, mes ma seda tahtsin! See on jo peris lobajutt. Aga sulle jo jäi ait viljaga, jäi loomi, jäi kraami ja jäi — maa."

„Hmh. No eks sa's võta kätte ja põleta needki ära, siis on kõik maatasa. Siis sul pole enam põhjust minu piale kade olla."

Mihkel teeb enne nämm-nämm, pöörab siis pea viltu ja ütleb rohkem kurvalt kui pahaselt:

„Küll sa, Jüri, oled tige inimene! Justku mina oleks süüdi, et sinu varandus põlema läks.“ Ning külmast võdisevale karjapoisile: „Tule, Ants, lähme sauna ja eidame magama.“

Seda nad teevadki. Aga peremees ise jääb loomi valvama, uitab siin ja seal, peatub aeg-ajalt ning saadab hirmsaid vandesõnu sinna kuhugi, mõningaid otse taevasse. Mille eest on säärane karistus? Noh, tulgu välja ja öelgu — mille eest? Siis ta vähemalt teab. Näe, sai elatud ja oldud, töötatud ja kogutud, aga nüüd läks kõik paari tunniga. Ja pärast seda rookimist ta vist küll peaks veel minema kirikusse ja suure häälega laulma issanda kiituseks! — Ei, mitte piuksugi ei tee. Ei lähegi kirikusse. Kirikumakse ka ei maksa. Eks siis näe!

Kui ta seal üleval oleks vähegi õiglane, miks ta siis ei saada oma välke ega löö maha seda rätsepa-raiska?

Aga vaata-vaata ja kuula: seal juba hakkavadki sähvima jumala välgud kohutava mürina saatel. Oi, õnnis! Kui nüüd need kõik tabaksid seda igavest tõbrast, Eerikut, siis ta võib-olla ehk lepiks jälle ära taevase taadiga ja ajaks kuidagi läbi.

Ent need pole jumala välgud; need on midagi muud, ja need võivad väga kergesti ka tema enese pihta sattuda.

Ema surm meenub talle alles hommikul.

Jaan Eerik hiilib koju ja peab parajasti aru, kas äratada Martat või mitte, kui kapi tagant juba küsitakse:

„Isa, kas sina oled?“

„Mina jah. Sa ikka ei maga veel?“

„Magasin. Aga ärkasin, kui sa uksest tulid. Kas tõid midagi?“

„Õunu tõin, aga leiba ei saanud. Leiba toon homme. Aga kuula, Marta, nüüd teraselt, mis ma sulle ütlen. Kas kuulad?“

„Jah kuulan.“

„Kui sinult kas homme või ülehomme või ükskõik millal keegi peaks küsima, kas mina käisin täna öösi kuskil väljas, siis ütle, et ei käinud. Saad aru?“

„Saan aru küll, aga mispärast ma nii pean ütlema?“

„Sellepärast, et muidu võidakse arvata, et ma need õunapabulad varastasin.“

„Ahah, hea küll. Ega sa's varastanud?“

„Ei. Veskipoiss andis. Oota, ma toon nad sulle kõik sängi. Nii. Nüüd kuula edasi. Kas kuulad?“

„Jah kuulan.“

„Eile ma ju terve päev majast välja ei läinud, eks ole?“

„Ei läinud.“

„Noh, siis tähendab, et täna öösi ka ei läinud?“

„Ei läinud.“

„Nii. Aga kui keegi veel peaks küsima, et kuidas sa tead, mis isa täna öösi tegi — et sa ju magasid, siis vasta, et sa ei maganudki. Sa muudkui nutsid ja nutsid — Millast oli kahju. Kas said aru?“

„Sain aru.“

„Ja ütled nii, nagu ma sind praegu õpetasin?“

„Ütlen nii.“

Ei, Jaan Eerik võib Marta peale üsna kindel olla. Marta on tark tüdruk ja mõistab vaikida, kui tarvis. Marta on läbi ja läbi oma isa tütar.

Mart Oblikas, Pedasoo metsavaht, tuleb oma ringkäigult koju, seab püssi nurka, joob kruusitäie külma vett ja istub laua juurde plotskit keerama.

„Naised!“ hüüab ta siis teise tuppa.

„Mis on?“ küsib Miili.

„Tule siia. Võta Juuli ka ühes.“

„Noh, mis seal's lahti on?“

„Tulge siia. Mul on suuri uudiseid.“

Naised tulevad eeskambrisse, Juulil jalg mähises, väike Jüri süles. Muri müksab seda viimast oma süsimusta, koonuga, ja leides, et asi on korras, heidab sinnasamasse kõhuli maha, vidutavi silmi, ja kuulatab.

„Istuge!“ ütleb Mart haruldase tõsidusega.

„Noh, noh, sa hakkad justkui jutlust ütlema,“ tähendab metsavahi-emand.

„Ei, ma ei hakka jutlust ütlema, aga mul on säärased uudised, et kardan, et kukute pikali, kui kuulete.“

„Mis? Kas bolševikud juba siin?“

„See pole enam mingi uudis. Need tulevad niikuinii. Ja ega ma sellepärast teid käskinud istuda. Minu uudised on kohalikud ehk kannavad kohalikku laadi, nagu täna ütles keegi... ei mäleta, kes.“

„No räägi siis juba! Mis sa venitad?“

„Koosnal on täna öösi juhtunud halbu asju.“

„Ega's Koosnal midagi head ei juhtugi,“ naeratab Juuli kibestunult.

„Jah, aga seekord on asi päris tõsine ehk kannab tõsist laadi. Väga tõsist laadi. Koosna talu on öösi maha põle-

nud, ainult ait ja saun on alles jäänud. Osa loomi tules hukka saanud."

„Oi, sa armas aeg!" paneb Miili käed kokku. „Kuidas see's juhtus?"

„Sellest räägime pärast. Enne on veel midagi. Vana-perenaine —"

„Noh, noh?"

„Surnud."

„Kas jäi tulle?"

„Ei, vajunud niisama kaevu juures kokku."

„Jumal tänatud, et niigi. Mis sina selle kohta ütled, Juuli?"

Juuli ei vasta. Juuli kibrutab kulme ja mõtleb pisut. Siis hakkab ta kõnelema lapsega. „Kas kuulsid, poisu? Vanaema on surnud. Jah, surnud, surnud. Vaata, kui hea, et sul on veel see pooltotter tädigi, kes käib üksnes teravatel pudelipõhjadel. Jah, jah, päris tõsi. Teised naised otsivad seeni, tema ainult pudelipõhju. Aga pole viga, kui ta saab terveks, siis hakkame tantsima ja võidu jooksma."

„Küll sa, Juuli, oled veider!" vaatab Miili peagu hirmunult sõbranna poole.

„Kuidas nii?"

„Noh, sa ju kuulsid, mis Mart rääkis?"

„Kuulsin küll, aga mis võin mina sinna parata. Mul suri isagi. Ja ema oli juba nii vana, et... Mis elu see enam oligi, mis ta elas. Las puhkab rahus."

„Aga Koosna talu?"

„Hmh! Ega see olnud m i n u talu."

Vaikus. Ainult Väike-Jüri häälitseb, justkui oleks ta oma tädiga täiesti ühel arvamusel.

„Noh, seda ma kuulsin teistelt," jätkab siis Mart, see metsahärra, „aga Sorjul sain Koosna Jüri endaga kokku.

Oi, küll lõi lamenti! Tema olevat nüüd täiesti hävitatud mees. Isegi puupööra polevat tal enam pükste ees. Hooned, loomad ja raha — kõik olevat läinud! Nuttis päriselt."

„Mis ta jaburdab!" heidab Juuli käega. „Kas Koosna on ainuke talu, mis praegusel ajal maha põleb? Talle jäi ju veel küllaltki. Ja see raha? — Ei tea, mis imet ta sellega nüüd oleks peale hakanud? Pole tal häda midagi. Aga tema juba kuulub sääraste inimeste kilda, kes muud ei teegi, kui hädatsevad."

„Aga kõige võõrastavam oli see, et ema surmast ta ei lausunud sõnagi; ema kas oli või ei olnud."

„Jah, temal — ema!" noogutab Juuli pead. „Jüri müüks kas või kogu maailma ära, kui ainult t e m a käsi hästi käiks. Nii ta juba ongi nahka pannud mitme inimese elu. Aga las tuleb uus aeg, katsugu siis veel teisi tööle panna — o m a t a l u h e a k s!"

„No, aga kuidas see tulekahju siis tekkis — seda tahaks teada?"

„Sellest ta ei rääkinud valjusti," vastab Mart naisele. „Seda ütles ta mulle kõrva sisse... nii... sõbramehe poolest. — Rätsep Eerik... Aga ei olevat kohal ühtki võimu, kes hakkaks seda meest pinnima ja vardasse ajama."

„Jah, see võib küll olla," arvab Juuli. „Mis Jüri Eeriku tütrega, vaese Millaga tegi? Nii et — silm silma ja hammas hamba vastu nagu kord ja kohus! Jajah, nii see on."

Ning silitades Väike-Jüri pead:

„Kas pole õige, mu poisu? Kes sureb — see sureb, kes elab — see elab. Meie sinuga elame veel. Kord hakkad sinagi tööle, kuid mitte kellegi teise koja ja maja heaks, vaid nii, et kõik, mis sa teed, läheb sinu enese ja su kaasinimeste kasuks."

Oh, paljudki säärased Koosna Juulid, orjatarid, aimavad tulevasi asju ja ootavad helgemaid päevi, kuigi nad ei mõista täpsemalt väljendada oma mõtteid.

Samuti on paljusidki Koosna Mihkleid, Jüride orje, kes teevad ainult nämm-nämm ega püüagi väljendada oma mõtteid, kuigi nad teavad ja on kindlad selles, et maa tõeliseks peremeheks on loodud töötav põllumees.

Kaane puulõiked valmistanud E. Kollom.

Vastutav toimetaja [redacted]

Keeleline toimetaja E. Elisto.

Ladumisele antud 27. IX 1945. Trükkimisele antud 3. XII 1945.
Paber 56:79 cm 1/16. Trükiarv 10 200. Trükitähti trükipoognas 30 800.
Trükipoognaid 13,25. Arvutuspoognaid 10,1. MB-05856.
Trükikoda „Ühiselu", Tallinn, Pikk tän. 42.
Tellimise nr. 1830.

На эстонском языке.
Оскар Лутс, Юри Пюгал.

RBL. 7.—